ΘΕΟΔΩΡΟΣ Π. ΕΥΑΓΓΕΛΑΤΟΣ

ΜΟΝΟΠΟΛΑΤΑ

ὁ τόπος
πού γεννήθηκα

ΑΘΗΝΑ 1984

ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΑΠΑΝΤΑΧΟΥ ΜΟΝΟΠΡΟΠΩΝ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ

Τυπώθηκε τον Νοέμβρη του 1984 από την οικογένεια του συγγραφέα και σε εκπλήρωση υπόσχεσής του σ' αυτόν. Διατίθεται σαν δωρεά, στη μνήμη του, στον «ΕΞΩΡΑ·Ι·ΣΤΙΚΟ ΚΑΙ ΕΚΛΡΟΜΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΟ ΤΩΝ ΕΝ ΑΤΤΙΚΗ ΜΟΝΟΠΟΛΑΔΩΝ – ΤΑ ΜΟΝΟΠΟΛΑΤΑ», του οποίου υπήρξε ιδρυτικό μέλος και πρόεδρος.

Τα έσοδα που θα προκύψουν από την πώληση του βιβλίου, να χρησιμοποιηθούν από τον σύλλογο για τις διάφορες ανάγκες του.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ Π. ΕΥΑΓΓΕΛΑΤΟΣ

ΜΟΝΟΠΟΛΑΤΑ

ὁ τόπος πού γεννήθηκα

ΑΘΗΝΑ
1984

ΚΡΙΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Το ότι ένας άνθρωπος που ποτέ στη ζωή του δεν ασχολήθηκε με τη λογοτεχνία, αποφασίζει ξαφνικά να γράψει ένα βιβλίο, δεν είναι κάτι συνηθισμένο. Πολύ περισσότερο όταν τα τελευταία χρόνια της ζωής του τα αφιερώνει σε μια αγωνιώδη προσπάθεια να προλάβει να συγκεντρώσει στοιχεία τρέχοντας σε βιβλιοθήκες και υποθηκοφυλακεία, σε γραπτές και προφορικές πηγές.

Το βιβλίο αυτό δεν γράφτηκε από ιδιοτέλεια ή από κάποια απόπειρα προβολής του «εγώ». Ούτε καν γράφτηκε από αγάπη στη λογοτεχνία. Το βιβλίο αυτό γράφτηκε από αγάπη – από στοργή θα μπορούσε να πει κανείς για τον τόπο που γεννήθηκε και τελικά πέθανε ο συγγραφέας. Μια αγάπη που μερικές φορές στις σελίδες του – όπως θα διαπιστώσει ο αναγνώστης – τον παρέσυρε σε μια απλοϊκότητα που εκπλήσσει: Μια απλοϊκότητα που βρίσκεται σε αντίθεση με τις τεκμηριωμένες – βάσει στοιχείων – απόψεις του κειμένου. Έτσι τελικά το στοιχείο του μυθικού και του ιστορικού – του μυθικού και ορθολογικού – και η διαλεκτική σχέση στην οποία βρίσκονται μεταξύ τους τονίζονται και μορφολογικά.

Οι φόβοι του συγγραφέα διαχέονται από τον πρόλογο ως τον επίλογο: Η αγωνία μήπως και εγκαταληφθεί το χωριό, μήπως ξεχαστεί και σβήσει, μήπως χαθούν τα ίχνη του μέσα στα χρόνια – όπως έγινε τόσες πολλές φορές πριν.

Αυτό το βιβλίο είναι μια φωτογραφημένη στιγμή, ένα σημείο σύζευξης του παρελθόντος και του παρόντος αλλά και ένα σημείο αναφοράς και σύγκρισης, για το μέλλον. Μερικές σελίδες ίσως φανούν κουραστικές στον αναγνώστη. Ιδιαίτερα το κεφάλαιο που περιγράφει την εκκλησία του χωριού. Αυτό όμως δεν έγινε τυχαία: Γιατί το βιβλίο αυτό είναι ταυτόχρονα και μια καταγραφή. Μια καταγραφή της εκκλησιαστικής και κοινοτικής συνάμα περιουσίας ώστε να είναι δύσκολο πια στο μέλλον να γίνει αντικείμενο οικειοποίησης από οποιονδήποτε.

Το πρωτότυπο τελείωσε τον Δεκέμβρη του 1980. Συμπληρώθηκε όμως από διάφορες σημειώσεις και διορθώσεις που βρέθηκαν πάνω σε αντίγραφα των χειρογράφων και που ο συγγραφέας είχε μαζί του ως τον θάνατό του.

Είναι σίγουρο πως αν οι νεκροί μπορούσαν να γράψουν, ο τίτλος του βιβλίου αυτού θα ήταν:

ΜΟΝΟΠΟΛΑΤΑ
Ο τόπος που γεννήθηκα και πέθανα

Κ. Ευαγγελάτος

ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ
στή μνήμη τῆς μάνας μου
–ΞΑΝΘΗΣ–
τό γένος Δανάτου 1875–1964
ἀπό τήν ὁποίαν προέρχεται ἡ ζύμη
αὐτῆς τῆς ἐργασίας

ΝΗΣΟΣ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ ΚΑΙ ΙΘΑΚΗ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Δέν εἶμαι συγγραφέας μά οὔτε καί ποιητής.

Ποτέ δέν ἀσχολήθηκα μέ τό λόγο, τά ποιήματα, τά πεζογραφήματα ἤ ἄλλο τι πού νά ἔχη σχέση μέ τή λογοτεχνική ἀσχολία καί τοῦτο γιατί οἱ ἀνάγκες τῆς ζωῆς δέν μοῦ ἄφιναν περιθώρια γιά τέτοιες πολυτέλειες.

Ἀναγκάστηκα ὅμως νά γράψω αὐτά τά λίγα λόγια γιά τό χωριό μου κι' ἀκόμα λιγώτερα γιά τό πατρικό μου σπίτι παρακινούμενος ἀπό μιά ὑπερβολική ἀγάπη γι' αὐτά, ἀπό ἕνα πόνο ἤ ὅπως ἀλλιῶς θέλετε πέστε το, γιατί μπορῶ νά πῶ, πώς εἶναι ζυμωμένη ἀκόμα καί ἡ ἀνάσα μου, μέσα σ' αὐτά τά χώματα, μέσα σ' αὐτές τίς πέτρες.

Ναί αὐτές οἱ πέτρες, τότε πού ξαναγύρισα τό 1965 ὕστερα ἀπό 42 χρόνια, μ' ἀναγνώρισαν καί μέ καλοσώρισαν.

Χαρήκανε πολύ τόν ἐρχομό μου, αὐτή τή συνάντησή μας. Μοῦ κάνανε χῶρο νά καθήσω κοντά τους νά τούς πῶ κάτι, νά μοῦ ποῦν κάτι, νά κουβεντιάσουμε. Μοὔπαν πολλά πράγματα, πού δέν προφθάσανε νά μοῦ ποῦν τότε πού ἔφυγα ἀπό κοντά τους. Δέν ὑπάρχουν λέξεις τόσο χτυπητές πού νά μπορέσω νά περιγράψω αὐτή μου τή χαρά, ἀπ' αὐτή μας τή συνάντηση. Μονάχα ὅσοι ἀγάπησαν πραγματικά τόν τόπο τους μποροῦν νά με καταλάβουν.

Οἱ σκέψεις μου, οἱ ἔρευνές μου καί τά συμπεράσματά μου γιά τό κάθε τι πού συναντᾶται μέσα στό κείμενο εἶναι ὁλότελα προσωπικές μου κρίσεις καί κανενός ἄλλου δέν ἐζήτησα τή βοήθεια ἤ τή συνεργασία. Μερικά στοιχεῖα τά κληρονόμησα ἀπό τή

μάνα μου, ἄλλα ἀπό ἀρχεῖα βιβλιοθηκῶν καί πολύ λίγα ἀπό τυχαῖες συμπτώσεις. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι πού ἀναγκάζονται νά ξενητευθοῦν, αἰσθάνονται τήν ἐπιθυμία, ἐκτός ἐλαχίστων, ἔπειτα ἀπό λίγα ἤ πολλά χρόνια ξενητειᾶς, νά ξαναγυρίσουν στόν τόπο τους, τή ξεχωριστή τους πατρίδα, ἐκεῖ στ' ἀγαπημένα τους χώματα ὅπου γεννήθηκαν, ὅπου πρωτοεῖδαν τό φῶς τοῦ ἥλιου, ὅπου ἔκαμαν τά πρῶτα τους βήματα, ὅπου γνώρισαν τίς πρῶτες συγκινήσεις τῆς ζωῆς τους, τόν τόπο πού τόσο ἀγάπησαν, πού πόνεσαν, πού τόσο συνδεθήκανε μαζί του καί τέλος, ἀνάμεσα στούς χωριανούς πού πρωτογνώρισαν καί πού τήν ἐποχή τοῦ γυρισμοῦ τους, οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτούς δέν θά ὑπάρχουν.

Ἡ ἀγάπη, ὁ πόνος, γιά τοῦτο τό κομματάκι τῆς γῆς εἶναι πραγματικός, ἀνόθευτος, ἄδολος, εἰλικρινής, ἄσχετα ἄν τοῦτο τό μέρος εἶναι ξακουσμένο ἤ ἄγνωστο, σημαντικό ἤ ἀσήμαντο, ὄμορφο ἤ ἄσχημο, μικρό ἤ μεγάλο, ἔστω καί ἄν εἶναι σάν ἕνα μικρό σημαδάκι ἤ ἀκόμα καί ἀσημάδευτο, ἁπάνου στόν ἀπέραντο χάρτη τῆς γῆς.

Λένε πώς σέ πολλούς λαούς εἶναι ἀνεπτυγμένο τό αἴσθημα τοῦ γυρισμοῦ στόν τόπο τους, μά πιστεύω πώς περισσότερο ἀπ' ὅλους τό αἴσθημα τοῦτο τό ἔχουν οἱ Ἕλληνες κι' ἀκόμα περισσότερο οἱ νησιῶτες πού τούς σπρώχνει ἀπό τά πέρατα τῆς γῆς στόν τόπο τους μιά μυστηριώδης δύναμις ἤ τούς τραβάει ἀκόμα ἕνας περίεργος μαγνήτης. Ὅποιος ἀγαπάει τόν τόπο του σπάνια πεθαίνει μακρυά του, στήν ξενητειά, ἐκτός ἄν ἄλλοι λόγοι τόν ἀναγκάσουν στό ἀντίθετο. Οἱ περισσότεροι γυρίζουν ἔστω καί ἀργά τή τελευταία τους στιγμή. Πολλές φορές βρίσκεται κανείς πολύ κοντά στόν τόπο του, κι' ὅμως πόσο μακρυά εἶναι!!! ἀφοῦ περνοῦν χρόνια καί χρόνια χωρίς νά καταφέρη νά γυρίση οὔτε μιά φορά.

Περάσανε τόσα χρόνια 57 ἁπάνου κάτου – ὅταν καί 'γώ τότε 18 χρονῶν παιδί, ἔφυγα γιά πρώτη φορά ἀπό τό χωριό μου, ἀπό τό πατρικό μου σπίτι, ἀπό τό βελέσι τῆς μάνας μου.

Μιά ὁλόκληρη ζωή καί σ' ὅλα αὐτά τά χρόνια, λίγες μά λίγες φορές κατάφερα νά τό ξαναειδῶ ἐκτός ἀπό τά τελευταῖα 15 χρόνια πού οἱ ἐπισκέψεις μου ἔγιναν πολύ συχνές καί μακρᾶς παραμονῆς κάθε φορά.

Στά ξένα δημιουργοῦνται καινούργιες συνθῆκες ζωῆς, καί-

νούργιες οἰκογενειακές ὑποχρεώσεις πού σέ κρατοῦν αἰχμάλωτο μακρυά ἀπό τόν τόπο σου, τ' ἀγαπημένα σου χώματα.

Ὅσο καιρό ζεῖ ὁ ξενητεμένος, θυμᾶται τό χωριό του, ἔχει κάποια ἐπαφή μαζί του μικρή ἤ μεγάλη, τόσο ὁ ἴδιος ὅσο καί τά παιδιά του. Μά σάν φθάση ἡ ὥρα τοῦ μεγάλου ταξειδιοῦ καί κλείσει γιά πάντα τά μάτια του, τότες κι' ἀπόγονοί του ἀραιώνουν τίς ἐπισκέψεις τους καί μέ τό καιρό ξεχνοῦν, παύουν νά ξανάρχωνται στό χωριό τους, νά ξαναδοῦν τόν τόπο τους, τό πατρικό τους σπίτι καί σιγά-σιγά λησμονιοῦνται κι' αὐτοί καί χάνονται μέσα στήν ἀνωνυμιά τοῦ πλήθους πού ζοῦν.

Εὐτυχής ὁ ξενητεμένος πού τελικά βρίσκει τό δρόμο τοῦ γυρισμοῦ στόν τόπο του, στό πατρικό του σπίτι.

Ἀπό τοῦτο τό φόβο μιᾶς πιθανῆς λησμονιᾶς τῶν ἀπογόνων μου, ἀλλά καί ἀπό ἀγάπη γιά τό χωριό μου, ξεκίνησα καί 'γώ νά γράψω λίγα λόγια γι' αὐτό τό μέρος πού γεννήθηκα, νά τ' ἀφήσω σέ παιδιά μου καί σέ ἐγγόνια μου, νά τούς θυμίζω μ' αὐτά ἀπό πιό μέρος κατάγονται, ποῦ εἶναι θαμμένα τά κόκκαλα τῶν προγόνων μας, τοῦ προπάππου, τοῦ παποῦ, τῆς νόνας, τοῦ πατέρα, τῆς μάνας καί ἴσως ποιός ξέρει, κάποιος ἀπ' ὅλους, κάποια μέρα θυμηθεῖ καί γυρίσει, ἔστω καί σάν τουρίστας καί ρίξει μιά ματιά, ἴσως ἀκόμα καί ἕνα δάκρυ συμπόνοιας στούς τάφους τῶν προγόνων του.

Ἀθῆναι Δεκέμβριος 1980

Οἰκία χωριοῦ

Στό πατρικό μου σπίτι

« Σπίτι μου, σπιτάκι μου, ἔρημο, γκρεμισμένο
νἀ 'σαι' τίς ψυχές πού ζέσταινες, ἐγκαταλελειμένο.

Ποτέ μου δέν σέ ξέχασα - ξαναγύριζα - ἤσως ἀργά
Μά πόνεσα πού σ' εἶδα λυπημένο,
τό γέρικο κορμάκι σου μ' ἀγριοβυκιές σπαρμένο

Τά σκορπισμένα σου κόκκαλα συμμάζεψα
κι' ἀπό τό τάφο τό κορμί σου ἀνάστησα
πάλι ξανανιωμένο.

Τοῦ 1953 ὁ σεισμός σοῦ πῆρε τή πνοή
κι' ὕστερα ἀπό πολύ καιρό - 20 χρόνια ἀκριβῶς -
ξανάρθες στή ζωή.

Τώρα πιά δέν φαίνεσαι νά ἦσαι λυπημένο,
τό πρόσωπό σου γελαστό, δείχνει εὐτυχισμένο.

Μονοπολάτα Δεκέμβριος 1973

Θεόδωρος Π. Εὐαγγελάτος
Μονόπολης

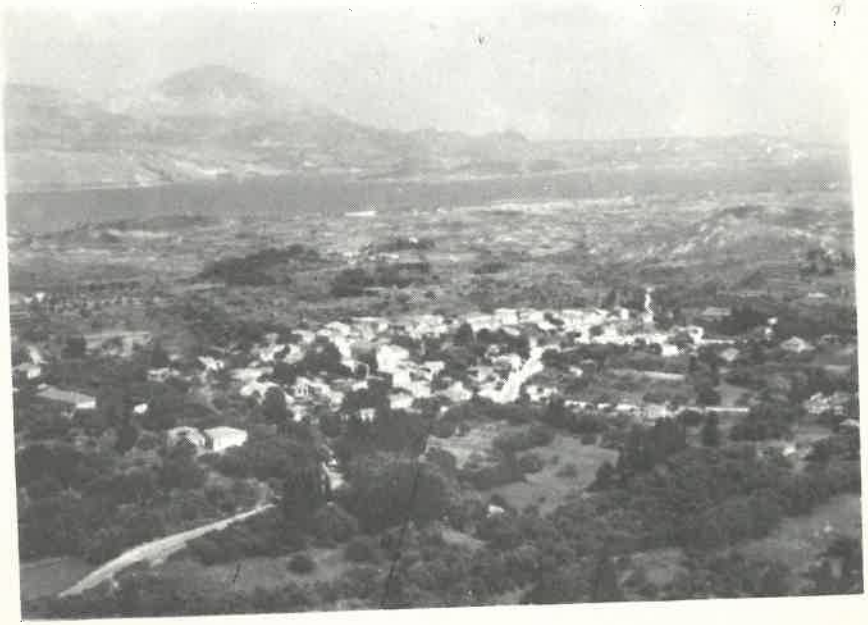

ΓΕΝΙΚΗ ΑΠΟΨΗ ΧΩΡΙΟΥ ΜΟΝΟΠΟΛΑΤΩΝ

ΜΟΝΟΠΟΛΑΤΑ

Ὀνομασία – Ἱστορία – Παράδοση

Ἔτσι λέγεται τό χωριό, ὅπου γεννήθηκα, πρωτοεῖδα τό φῶς τοῦ ἥλιου, ἔκαμα τά πρῶτα μου βήματα, ἔμαθα τά πρῶτα μου γράμματα, μεγάλωσα καί ἔζησα τά πρῶτα μου – μέχρι 18 – παιδικά μου χρόνια.

Βρίσκεται στή νῆσο Κεφαλλονιά, στό κέντρο τῆς ἐπαρχίας Πάλης (Ληξουρίου) σέ ὑψόμετρο 240 περίπου μέτρα καί ἄν θέλετε ἀκόμα Βόρειον Πλάτος 38^0–14΄ περίπου καί ἀνατολικό μῆκος 20^0–24΄ περίπου.

Ἀποτελεῖ ξεχωριστή Κοινότητα τῶν «Μονοπολάτων» μαζί μέ τρία ἄλλα ἀγαπημένα χωριουδάκια πού εἶναι φυτρωμένα γύρω του. Τά Παρισσάτα, τά Δεματορά καί τά Δελλαπορτάτα.

Τό χωριό εἶναι χτισμένο ἀπάνου στή ράχη καί στή Δυτική πλευρά ἑνός στενόμακρου καί μονοκόματου σχεδόν βραχώδους λοφίσκου πού συμπληρώνει τούς ἀνατολικούς πρόποδες τῆς βουνοκορφῆς πού λέγεται «Ἁγιαντώνης» ἔπειτα ἀπό μιά μικρή κοιλάδα πού παρεμβάλλεται ἀνάμεσά τους.

Στή Ν.Α. πλευρά τοῦ Ἁγιαντωνιοῦ καί στή περιοχή πού λέγεται «Σφακιᾶς» ὑπάρχει μιά σπηλιά μέ τρεῖς ὑπόγειες ἐξόδους, πού ἐχρησιμοποιοῦντο τά πολύ παληά χρόνια σάν ἔξοδος κινδύνου τῶν κατοίκων τοῦ κάστρου.

Ἀλλά γι' αὐτή τή σπηλιά θά μιλήσω στό τέλος.

Νοτιοανατολικά ἀπό τή σπηλιά σέ ἀπόσταση 600 περίπου μέτρων ἀπό τόν Μπουρκᾶ καί 300 μέτρων ἐπί τῆς ἀνατολικῆς

πλευρᾶς τῆς βουνοκορφῆς τοῦ Σφακιᾶ εἶναι μιά τοποθεσία πού λέγεται μέχρι σήμερα «Θιακᾶτα».

Ἡ τοποθεσία αὐτή, μαζί μέ τήν παραπάνω σπηλιά, τή βρύση «Κηπούρια», τήν τοποθεσία «Κορακόπετρα», τήν ἄλλη βρυσούλα δυτικά τοῦ χωριοῦ Παρισσᾶτα πού λέγεται «Φερεοῦσα» καί – ἀκόμη μακρύτερα τοῦ χωριοῦ τῶν «Τηλεβόων» (Καμιναρᾶτα) – ἡ τοποθεσία πού λέγεται «Ταφιός», νά ἔχουν ἄραγε κάποιο βαθύτερο νόημα γιά τήν ὅλη περιοχή καί νά μήν πρόκειται γιά ἁπλές μόνον συμπτώσεις;[1]

Συνέχεια καί πρός το βορεινό μέρος τῆς βουνοκορφῆς αὐτῆς τοῦ Ἁγιαντωνιοῦ εἶναι μιά δεύτερη βουνοκορφή πού λέγεται Ἁγιώργης. Οἱ δύο αὐτές βουνοκορφές χωρίζονται ἀναμεταξύ τους ἀπό ἕνα στενό πέρασμα πού λέγεται «Σταυρός». Σ' αὐτές τίς δύο βουνοκορφές σέ κάποια πολύ παληά μακρυνή ἐποχή πιθανόν νά ὑπῆρχε ἕνα ἐνιαῖο κάστρο, πού ἀργότερα περιορίστηκε στό κάστρο τ' «Ἁγιωργιοῦ».

Μερικά ὑπολείμματα τοῦ κάστρου αὐτοῦ ὑπῆρχαν μέχρι τῶν τότε ἡμερῶν μου, δηλαδή προτοῦ φύγω ἀπό τό χωριό. Λείψανα ἀπό οἰκήματα ἤ τείχη τοῦ κάστρου αὐτοῦ δέν ὑπάρχουν σήμερα. Φαίνεται πώς μέσα σ' αὐτή τή μακραίωνη ἐποχή ἀπ' ὅπου ἔρχεται ἡ καταστροφή του, τό κάστρο ἔχασε τά πάντα. Ἡ καταστροφή του φαίνεται νά ἦταν βίαιη.

Πιθανόν ἀπό κάποιο ἰσχυρό σεισμό, κάποια εἰσβολή ἐχθρῶν, ἤ ἄλλων ἐπιδρομέων πού τή συνεπλήρωσε ὁ χρόνος. Ἀκόμα στό τελικό ἀφανισμό του βοήθησαν καί οἱ κάτοικοι τῶν γύρω περιοχῶν μέ τή ζημιά πού προκαλοῦσαν συνεχῶς ἀπό τήν ἀδιάκοπη καλλιέργεια τῆς γῆς, πού συνεχιζόταν ἐντατικά μέχρι καί τόν Πρῶτο Παγκόσμιο Πόλεμο, ὁπόταν οἱ ἀγρότες στή προσπάθειά τους νά ἐξοικονομήσουν ὅλο καί περισσότερη γῆ, ἐγκρέμιζαν ὅ,τι δέν τούς χρειαζότανε ἤ ξήλωναν καί ἔπερναν ὅ,τι ὑλικό εἶχαν ἀνάγκη. Ἀπό μιά πρώτη ματιά πού θά ρίξη ὁ ἐπισκέπτης δέν μπορεῖ, ὅσο κι' ἄν ψάξη, νά

---

1. Ὁ Γερασ. Βολτέρρας στό βιβλίο του «Ὁμηρική Ἰθάκη 1903» ἰσχυρίζεται ὅτι Παλική εἶναι ἡ Ὁμηρική Ἰθάκη. Τά στοιχεῖα πού προβάλλει εἶναι ἀξιοπρόσεκτα.

βρῆ σημάδια πού νά ὁδηγοῦν σέ μέρη ἀπ' ὅπου διάβαιναν τά τείχη γιατί θά περίμενε νά βρῆ χτιστά ὑπολείμματα τειχῶν ἤ τό πολύ κυκλώπεια τείχη. Ἄν παρατηρήσει ὅμως προσεκτικώτερα θά διακρίνη ὅτι οἱ δυτικές πλαγιές τῶν κορυφογραμμῶν, Ἁγιωργιοῦ καί Ἁγιαντωνιοῦ σέ πολλά σημεῖα εἶναι ἀπόκρημνες μέ κοφτούς βράχους (γκρεμνούς) πού ἀσφαλῶς ἀπάνου σ' αὐτούς στηριζόταν ἡ τείχιση τοῦ κάστρου ἤ τῶν κάστρων. Ἀλλά καί στίς ἀνατολικές πλαγιές τῶν βουνοκορφῶν αὐτῶν ὑπάρχουν κατά διαστήματα κρημνοί πού πάνω ἀπ' αὐτούς πρέπει νά διάβαιναν τά τείχη.

Μ' αὐτά τά δεδομένα πρέπει νά συμπεράνουμε καί δέν πρέπει νά ἀποκλείσουμε τή περίπτωση, πώς ἐκτός ἀπό τυχόν ἑνιαῖο κάστρο, αὐτές οἱ δύο βουνοκορφές κάποτε πολύ παληά, ἴσως καί σε διαφορετικές ἐποχές νά εἶχε ἡ κάθε μιά δικό της ξεχωριστό κάστρο. Τό κάστρο τ' Ἁγιωργιοῦ πολύ νεώτερο τοῦ κάστρου τ' Ἁγιαντωνιοῦ-Σφακιᾶ διατηρεῖ μέχρι σήμερα τίς ἀπό μακροῦ χρόνου ἀποδείξεις του. Θεμέλια τοῦ πρώτου ναοῦ τ' Ἁγιωργιοῦ, τῆς δεξαμενῆς νεροῦ, τῆς ἐκκλησιᾶς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεομήτορας καί ἄλλα.

Ἀλλά καί τό κάστρο τ' Ἁγιαντωνιοῦ-Σφακιᾶ, πού δέν γνωρίζουμε πώς ὠνομάζετο στήν ἐποχή του, διατηρεῖ κι' αὐτό τίς ἀποδείξεις του:

Τή Σπηλιά τοῦ Σφακιᾶ μέ τίς τρεῖς ὑπόγειες ἐξόδους της – σήραγγες, τόν τετραθέσιο Μυκηναϊκό τάφο καί ἄλλους τάφους ἐκεῖ κοντά του.

Ἀνάμεσα σ' αὐτά τά δυό κάστρα ὑπάρχει πέρασμα[1] (στενή δίοδος) μέσα ἀπό τό ὁποῖο διάβαιναν τότε καί τώρα οἱ κάτοικοι τῶν ἀνατολικῶν περιοχῶν καί ἐπεκοινώνουν μέ τούς κατοίκους τῶν βορειοδυτικῶν περιοχῶν Ριφίου - Γερασιᾶς. Τό πέρασμα αὐτό ἄρχιζε ἀπό τό σημεῖο τῆς σημερινῆς δεξαμενῆς νεροῦ τοῦ ὑδραγωγείου Μπουρκᾶ-Μονοπολάτων, προχωροῦσε κατ' εὐθείαν πρός τό Σταυρό τῆς Πηγῆς, συνέχιζε δεξιά ἀ-

---

1. Θ. Τζαννετᾶτος: Πρακτ. Λατιν. Ἐπισκ. Κεφαλ/νίας σελ. 52 στίχ. 341, 342 καί Miklosich-Müller: Acta Dipl. σελ. 32.

κολουθώντας τούς πρόποδες τῆς νοτιοδυτικῆς πλευρᾶς τοῦ λόφου τ' Ἁγιωργιοῦ καί συναντοῦσε τό σημερινό ἀγροτικό δρόμο Ριφίου – Ἁγιωργιοῦ – Πέζουλα – Βρύση Περιβολιῶν. Τό πέρασμα αὐτό ἀποτελοῦσε τμῆμα τοῦ παλαιοῦ Ἐπαρχιακοῦ δρόμου πού σήμερα δέν ὑπάρχει γιατί κομματιάστηκε ὅταν τό 1902 φτιάχτηκε ὁ σημερινός ἀμαξωτός δρόμος.

Στό ψηλότερο σημεῖο τῆς βουνοκορφῆς τ' Ἁγιωργιοῦ εἶναι χτισμένο στό πρόσφατο παρελθόν ἕνα δεύτερο ἐκκλησάκι ἀφιερωμένο κι' αὐτό στόν Ἁγιώργη. Στήν εἴσοδο τοῦ ναοῦ δεξιά εἶναι ἕνα μνῆμα πού γράφει στήν ταφόπετρά του «ΕΝΘΑΔΕ ΚΕΙΤΑΙ ΜΑΡΙΑ ΚΟΥΡΤΕΛΗ Σ.Χ. ΒΟΛΤΕΡΑ ΕΤ. 73. ΕΤΕΛΕΥΤΗΣΕ ΤΗ 19 ΜΑΡΤΙΟΥ 1873». Πιθανόν νά πρόκειται γιά κάποια συγγενῆ τοῦ ἐκ τῶν συνιδιοκτητῶν τοῦ ναοῦ Χαραλάμπους Βολταίρα. Τό ἐκκλησάκι αὐτό ἀπό τῆς ἱδρύσεώς του ἀνῆκε μέχρι καί τό 1945 τοὐλάχιστο στό χωριό Μονοπολᾶτα. Σήμερα πώς βρίσκεται στή κατοχή τοῦ χωρίου Ριφίου, εἶναι κᾶτι τό περίεργο. Τό ὅτι ἀνῆκε στό χωριό Μονοπολᾶτα πιστοποιεῖται ἀπό κάποια αἴτηση ἀπευθυνομένην στόν τότε Μητροπολίτην Κεφαλληνίας Σπυρίδ. Κοντομίχαλον[1] ὅπως ἐπιτρέψη «... νά ἐγκαινιάσουν τόν νεοοικοδομηθέντα θεῖον ναόν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου κείμενον εἰς τοποθεσίαν Κάστρον σύνορον χωρίου Μονοπολάτων καί Δεματορά...». Ἡ αἴτηση φέρει χρονολογίαν 19 Ἀπριλίου 1851= καί ὑπογράφεται ἀπό τούς: 1) Εὐγένιον ἱερομόναχον Σταματάτον καί Ἀρχιερατικόν ἐπίτροπον 2) Κωσταντῖνον ἱερέα Λιναρδᾶτον κτήτορα τῆς ἄνωθεν ἐκκλησίας καί 3) Χαράλαμπον Βολταίραν κτήτορα τῆς ἄνωθεν ἐκκλησίας.

Δίπλα ἀπό τό ἐκκλησάκι καί πρός τά νοτιοδυτικά του βρίσκονται τά ἐρείπια ἑνός σχολείου τῆς περιοχῆς Μονοπολάτων πού φαίνεται πώς ἐλειτούργησε ἀπό τά τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα ἴσως καί ἐνωρίτερα μέχρι τά μέσα περίπου τοῦ περασμένου 19ου αἰώνα.

---

1. Π. Χιώτης: Ἱστορ. Ἀπ/τα Ἑπταν. Τόμ. 6ος σελίς 181, 204, 205.

Στό σχολεῖο αὐτό φοιτοῦσαν μαθηταί ἀπό ὅλα τά γύρω χωριά. Ἦτο το σχολεῖο τοῦ «ΚΑΡΑΒΑ» ὅπως ἐπεκράτησε νά λέγεται ὡς τά σήμερα. Τό «Καραβᾶς» εἶναι ἐπίθετο οἰκογενείας, ἀλλά φαίνεται πώς ἦταν καί παρατσούκλι πολλῶν δασκάλων. Μ' αὐτό τό παρατσούκλι οἱ Μονοπολάδες, ἀποκαλοῦσαν καί δικούς τους δασκάλους, ὅπως τόν Ἡρακλῆ Λιναρδᾶτο καί Γρηγόριο Λιναρδᾶτο.

Οἱ γεροντότεροι τοῦ χωριοῦ μας, ἐδιηγοῦντο γιά τό σχολεῖο αὐτό κάτι σημαντικό πού σέ μᾶς τούς νεώτερους φαίνεται σᾶν παραμύθι. Κι' ὅμως ἦταν γεγονός: Τά πρῶτα χρόνια τῆς λειτουργίας τοῦ σχολείου ἐλλείψει διδακτικῶν μέσων (πλάκες, κονδύλια, τετράδια, μολύβια κλπ.) ὁ δάσκαλος ἀνηφορίζοντας γιά τό βουνό ὅπου βρισκότανε τό σχολεῖο ἐφόρτωνε τό γάιδαρό του μέ δυό σακκιά ἄμμο.

Ὅταν ἔφθανε ἄπλωνε τήν ἄμμο κάτω στήν αὐλή ἤ τό χειμῶνα σέ κάποιο ἐστεγασμένο χῶρο καί ἐπάνω στήν ἁπλωμένη ἄμμο ἐχάρασε τά γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου ἤ τά σημεῖα τῶν ἀριθμῶν.

Τό γεγονός αὐτό μᾶς δίνει μιά μικρή εἰκόνα τῆς ὅλης προσπάθειας πού κατέβαλαν τότε οἱ δάσκαλοι καί τά χωριατόπαιδα γιά νά μάθουν γράμματα. Μέχρι τό 1922 τό κτίριο διετηρεῖτο σέ καλή κατάσταση. Εἶχε γερές τίς πόρτες καί τά παράθυρα, τά πατώματα καί ἀτόφια τή σκεπή μέ τά περίεργα κεραμύδια της.

Ἀκόμα μέσα στή μοναδική αἴθουσα διδασκαλίας ὑπῆρχαν πολλά θρανία. Σήμερα δέν ἀπόμεινε τίποτε ἐκτός ἀπό μερικούς τοίχους.

Βορείως τῆς ἐκκλησούλας, πολύ κοντά της εἶναι τά ἐρειπωμένα θεμέλια μιᾶς ἄλλης πολύ παλαιότερης καί μεγαλύτερης ἐκκλησιᾶς τῆς Θεομήτορος ἀφιερωμένης στον «Εὐαγγελισμό τῆς Θεοτόκου».

Λέγεται ὅτι ὁ ἐκ Παξῶν ἀρχιμανδρίτης Χρύσανθος (Χριστόδουλος) Πετρόπουλος ὅταν ἔχτισε τό 1759 τό μοναστῆρι στά «Κηπούργια» τό ἀφιέρωσε στόν «Εὐαγγελισμό τῆς Θεοτόκου» θέλοντας ἔτσι νά ξαναζωντανέψη ἔπειτα ἀπό διακοπή (6) ἕξι περίπου αἰώνων τό ἱερόν ὄνομα τῆς «Ἁγιωτάτης Ἐπι-

σκοπῆς τῆς Θεομήτορος»[1] πού βρισκότανε στό κάστρο τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Παλικῆς. Δίπλα της καί πρός τό βορειοανατολικό μέρος βρίσκονται τά τοιχεῖα καί ὁ πάτος μιᾶς δεξαμενῆς νεροῦ σέ πολύ καλή κατάσταση πού ἐχρησιμοποιεῖτο προφανῶς ἀπό τούς ἑκάστοτε παλαιούς ἀλλά καί νεώτερους κατοίκους τοῦ κάστρου ἤ καί γεωργούς ἀκόμα σάν ἀποθήκη νεροῦ.

Παραπλεύρως τῆς δεξαμενῆς, πολύ κοντά της, βορειοανατολικά, εἶναι ὁλοφάνερα τά θεμέλια τῆς πρώτης ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου πού ἀπ' αὐτήν ἐπῆρε τό ὄνομά του τό κάστρο καί ὅλη ἡ γύρω περιοχή.

Φαίνεται πώς ἀπό κάποια ἐπιδρομή ἤ ἀκόμα καί μεγάλο σεισμό κατεστράφη τό κάστρο καί μαζί του ἡ πρώτη ἐκκλησία τοῦ Ἁγιώργη. Ἡ καταστροφή του πρέπει νά τοποθετηθῆ χρονολογικά γύρω στόν 10ον αἰῶνα. Ἀμέσως μετά, δίπλα στή μισογκρεμισμένη ἐκκλησιά τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, μετά τήν ἀποθήκη τοῦ νεροῦ, ἐχτίστηκε ὁ ναός τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου πού κάπου ἀλλοῦ ἀναφέρεται «Ἁγιωτάτη Ἐπισκοπή τῆς Θεομήτορος».[2]

Ἀλλά κι' αὐτή φαίνεται πώς εἶχε τήν ἴδια τύχη ἀπό μεταγενέστερες ἐπιδρομές πειρατῶν ἤ ἄλλων κατακτητῶν, ἴσως ἀκόμα καί ἀπό ἰσχυρόν σεισμόν.

Τό χωριό εἶναι χτισμένο στή ράχη ἑνός στενόμακρου βραχώδους λόφου πού στό νότιο μέρος ἡ ράχη του στενεύει πολύ, στή μέση εἶναι πλατύτερη καί στό βόρειο μέρος σχηματίζει ἕνα πλάτωμα. Εἶναι καταπράσινο ἀπό καρποφόρα δένδρα, ἐλιές, κληματαριές. Τά περισσότερα σπίτια του εἶναι χτισμένα στή ράχη, λιγώτερα στήν ἀνατολική του πλευρά, ἀρκετά στή δυτική, κάμποσα σπαρμένα στή βορεινή καί πάρα πολλά στή νότια πού μοιάζουν σάν σαλιγκάρια κολλημένα ἀπάνου σέ κάποιο σφερδοῦγκλι.

Πλεονεκτική θέση ἔχουν αὐτά πού εἶναι χτισμένα στή ράχη

---

1. Θ. Τζαννετᾶτος. Πρακτ. Λατ. Ἐπισκ. Κεφ/νίας σελίς 42 στῖχ. 184–187
2. Θ. Τζαννετᾶτος Ἐπιτομή Ἐπισκ. Κεφ/νίας σελίς 104 στῖχ. 12ος – 17 ἕως 10

καί στήν ἀνατολική πλευρά τοῦ λόφου γιατί ἔχουν ἀπέραντο ὁρίζοντα μέ θαυμαστή καί ἀξιοζήλευτη θέα.

Ἀντίθετα τά χτισμένα στή δυτική πλευρά περιορισμένο ὁρίζοντα. Τά σπίτια τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, βλέπουν πρός τόν ὑπόλοιπο κάμπο τῆς Ἀναγωγῆς, ἀπό τήν Κοντογεννάδα μέχρι τόν Κεχριῶνα καί τό Ληξούρι, τή θάλασσα τοῦ Λειβαδιοῦ – Ληξουριοῦ καί πέραν αὐτῆς πρός τά χωριά καί τά βουνά τῆς Κεντρικῆς Κεφαλλονιᾶς, τόν Ἀγκῶνα, τά Καρδακᾶτα, τά Πετρικᾶτα, τά Κοντογουρᾶτα, τά Φάρσα, τό Ἀργοστόλι, τή Φάλαρη, τό Μεγάλο Βουνό.

Πρός νότο πάλι βλέπουν τόν καταπράσινο κάμπο τῆς Καταγωγῆς, τή Κουνόπετρα, τό νησάκι Βαρδιάνους, τό Σκηνάρι τῆς Ζακύνθου, τό ἀεροδρόμιο, τό Θειονῆσι ἤ Παναγιά στό Δία καί ἀκόμα μακρύτερα μέσα στή θάλασσα τοῦ Ἰονίου ὅπου τό μάτι χάνεται στό βάθος τοῦ ὁρίζοντα καί σέ σημεῖο πού νομίζει κανείς ὅτι ἐνώνεται ὁ οὐρανός μέ τή θάλασσα.

Γιά τή σημερινή ὕπαρξη τοῦ χωριοῦ γεννῶνται τά ἐρωτήματα: Ἀπό πότε ἔρχεται τό χωρίο; Πότε πρωτοχτίστηκε; Πῶς ἐλέγετο προτοῦ πάρει τό σημερινό του ὄνομα; Ποιός ἦταν ὁ νουνός πού τοῦ ἔδωσε αὐτό τό πραγματικά ὡραῖο ὄνομα «Μονοπολάτα» δηλ. «Μόνη–πόλις»; Στά τρία πρῶτα ἐρωτήματα ἴσως νά μήν εἶναι κανείς σέ θέση σήμερα νά δώση μιά σωστή ἀπάντηση.

Ὅμως στό τελευταῖο ἡ ἀπάντηση εἶναι πιό εὔκολη.

Γεγονός ἀναμφισβήτητο εἶναι ὅτι στό χῶρο τοῦ χωριοῦ ὑπῆρχε κάποιος οἰκισμός μικρός ἤ μεγάλος πού ἐρχόταν πολύ μακρυά μέσα ἀπό τά βάθη τῆς ἀρχαιότητος. Ὑπάρχουν μέχρι σήμερα ἀρκετά σημάδια - λείψανα παλαιῶν σπιτιῶν ἀλλά καί ἀρχαίων τάφων πού μαρτυροῦν ὅτι ἡ σημερινή περιοχή τοῦ χωριοῦ πού ὀνομάζεται «Μονοπολᾶτα» ἐκατοικεῖτο «πολύ πρίν τῆς Χριστιανικῆς ἐποχῆς (ἀπό τήν Μυκηναϊκή;)».

Τέτοια σημάδια - λείψανα προχριστιανικῆς ἐποχῆς ὑπάρχουν:

1) Στην τοποθεσία «Ἀχερίλες». Ἡ τοποθεσία αὐτή βρίσκεται κάτω καί ἀνατολικά τῆς ἐκκλησιᾶς τοῦ Σωτῆρος καί σέ ἀπόσταση 50 περίπου μέτρων ἀπ' αὐτήν. Ἐκεῖ εἶναι τό ἀγρό-

κτημα τοῦ Γιάγκου Καϊξῆ πού σήμερα εἶναι ἰδιοκτησία τοῦ Εὐάγγελου Εὐαγγελάτου τοῦ Μπάμπη καί μέσα σ' αὐτό εἶναι σκαλισμένοι ἀπάνου σέ μιά ριζωμιά ἑνός βράχου στενόμακροι ὀρθογώνιοι τάφοι πού τότε στά 1918 ἦσαν σκεπασμένοι με ὀρθογώνιες πλάκες. Οἱ τάφοι αὐτοί ἦλθαν στήν ἐπιφάνεια ἔπειτα ἀπό μιά μεγάλη καί ὁρμητική νεροποντή πού παρέσυρε χώματα καί πέτρες μέ τά ὁποῖα ἦσαν σκεπασμένοι.

'Απ' ὅτι θυμᾶμαι δέν βρέθηκε τίποτε μέσα σ' αὐτούς, ἐκτός ἄν ὁ Γιάγκος τούς εἶχε ἐπισκεφθῆ πρίν ἀπό ἐμᾶς τά παιδιά.

Νοτιοδυτικώτερα τῶν τάφων αὐτῶν καί σέ ἀπόσταση 50 περίπου μέτρων στή βάση τῆς ξηρολιθιᾶς τοῦ δημόσιου δρόμου ὑπῆρχαν τά θεμέλια ἑνός πολύ παλαιοῦ σπιτιοῦ.

2) Στή τοποθεσία «Βαρβάρους» τῆς μείζονος περιοχῆς Λιθερά βορειοανατολικά τοῦ ἀνεμόμυλου τῆς «Σιώρα Κάτες» καί στήν ἀνατολική πλευρά τοῦ λοφίσκου πού βρίσκεται πάλι ἀνατολικά τοῦ ἐπαρχιακοῦ δρόμου Δελλαπορτᾶτα - Σκηνειά σέ ἀπόσταση 700 περίπου μέτρων ἀπό Δελλαπορτᾶτα, εὑρέθησαν τάφοι ὀρθογώνιοι σκεπασμένοι μέ πλάκες σκαμμένοι μέσα στόν ἡμίβραχο. 'Αλλά καί λίγο βορειότερα, στήν ἀνατολική πλευρά τοῦ ἴδιου λόφου, κοντά στό σπιτάκι τοῦ Παναγῆ Φραγκάτου καί βορειότερα ἀκόμα στό συνεχόμενο λόφο πού εἶναι τό ἀγρόκτημα τοῦ Φιλίππου Εὐαγγελάτου τοῦ Σπύρου, πρός τή βορειοδυτική πλευρά τοῦ κτήματος αὐτοῦ πού ἐφάπτεται τοῦ ἀγροτικοῦ δρόμου πρός Ντουρέττα - Παληόβρυση - Ρίγκλι, ὑπάρχουν ἴδιοι τάφοι μέ τούς πρώτους. Στό ἴδιο κτῆμα στήν ἴδια θέση καί κάτω ἀκριβῶς ἀπό τό ἀλώνι τῆς ἀπάνου καλύβας του εὑρέθη περίπου τήν ἴδια ἐποχή τό 1916 ἀπό ἐργάτες πού ἔσπαζαν χαλίκι γιά τήν ἐπίστρωση τοῦ δρόμου Δελλαπορτᾶτα - 'Αηθανάση - Σκηνειά, πολυθέσιος τάφος μέ δυό ἤ τρεῖς θέσεις γιά νεκρούς.

3) Στη τοποθεσία Σταυρός τῆς Πηγῆς . 'Αριστερά τοῦ δρόμου ἀπό Μονοπολᾶτα πρός Ρίφι εἶναι ἕνας τάφος διαφορετικός ἀπό τούς παραπάνω σέ σχῆμα καμπάνας (στέρνας) σκαμ-

μένος μέσα στή ριζωμιά σέ βάθος $2^1/_2$ περίπου μέτρα[1] (θολωτός τάφος). Ἀπέχει ἀπό τό δημόσιο δρόμο 6–8 μέτρα περίπου.

Ἡ εἴσοδός του τότε ἦταν κτισμένη μέ ξηρολιθιά μπροστά ἀπό τήν ὁποίαν ἔρχεται μακρύς διάδρομος πού βλέπει Β.Α. πρός τά χωρία Μονοπολᾶτα - Δεματορά. Ὁ τάφος αὐτός στό δάπεδό του ἔχει τέσσαρες συνολικά θέσεις γιά νεκρούς. Ἀπ' αὐτό τό τάφο πού μοιάζει περισσότερο μέ στέρνα, ἔβγαζα τά χρόνια ἐκεῖνα 1918–1923 νερό γιά τό ράντισμα τῶν γύρω κτημάτων μου. Ὁλόκληρος ὁ μακρύς διάδρομος τῆς εἰσόδου ἦταν τότε σκεπασμένος μέ χώματα καί πέτρες καί μόνον στήν ὀροφή του ὁ τάφος ἔφερε μιά τρύπα στρογγυλή σᾶν στόμιο πηγαδιοῦ ἀπ' ὅπου ἀντλοῦσα τό νερό. Κατηφορίζοντας ἀπό τό Σταυρό καί προχωρῶντας τό δρόμο πρός τό Ρίφι, κάτω ἀπό τήν πρώτη στροφή τοῦ δρόμου καί πρίν ἀπό τίς ἐλιές στό μεσαῖο ἁρμάκι, εὑρέθη πήλινος «φορητός» τάφος σέ σχῆμα ὀρθογώνιο πού θά μποροῦσε νά τόν παρομοιάσουμε μέ ἕνα σημερινό φέρετρο, σκεπασμένος κι' αὐτός μέ ὀρθογώνιες πλάκες.

Κατά τούς ἀρχαιολόγους ὁ πήλινος αὐτός τάφος ὀνομάζεται Σαρκοφάγος ἤ Λάρναξ.

Ἡ τοποθεσία αὐτή ὀνομάζεται καί σήμερα «Ὁλόθοι».[2]

Στίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας ὁ τότε ἰδιοκτήτης τοῦ κτήματος καλλιεργῶντας αὐτό καί σκάβοντας βαθειά γιά νά βάλη καταβολάδες σταφίδας ἀνέσυρε ἀτόφια ἀλλά καί κομμάτια ἀπό σπασμένα πήλινα δοχεῖα, λαΐνες, μπότιδες, βάζα, λυχνάρια καί ἄλλα μικροαντικείμενα ζωγραφισμένα μερικά ἀπ' αὐτά μέ διάφορες παραστάσεις πτηνῶν ἤ λουλουδιῶν. Πιθανόν νά προήρχοντο ἀπό σκεύη τῶν κατοίκων τοῦ κάστρου. Δέν ἀποκλείεται ὅμως ὁ τόπος αὐτός νά ἐχρησιμοποιεῖτο καί γιά νεκροταφεῖο τῶν κατοίκων τοῦ κάστρου.

---

1. Ὁ τάφος αὐτός ἐγένετο ἐπίσημα γνωστός στό πλατύτερο κοινό ἀπό τόν ἀρχαιολόγο Σπῦρο Μαρινᾶτο τό 1965.

2. Θ. Τζαννετᾶτος: Πρακτ. Λατ. Ἐπισκ. Κεφ/νίας σελίς 52 στίχ. 340.

Τάφοι ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς 2–3 τόν ἀριθμό, ἴσως καί σέ σχῆμα καμπάνας πρέπει νά ὑπάρχουν στή πλαγιά τοῦ δυτικοῦ μέρους τοῦ ἀκραίου βορεινοῦ τμήματος τῆς βουνοκορφῆς τ' Ἁγιαντωνιοῦ, βορειότερα τῆς ὁμονύμου ἐκκλησίας, ἀπάνου ἀπό τή στροφή τοῦ δρόμου καί σέ ἀπόσταση 60 μέτρων περίπου ἀπό τό δρόμο.

4) Στή τοποθεσία «Ἅγιος Δημήτρης» τοῦ χωριοῦ Μονοπολᾶτα ἴδιοι τάφοι μέ αὐτούς πού βρέθηκαν στίς Ἀχερίλλες καί στούς Βαρβάρους, ὑπῆρχαν καί σέ τούτη τή τοποθεσία πού βρίσκεται ἀπάνου ἀπό τήν ἐκκλησιά τοῦ Σωτῆρος στό ὕψωμα ὅπου ὑπάρχουν τά ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

Οἱ τάφοι αὐτοί τέσσαρες τόν ἀριθμό ὑπῆρχαν ἀνατολικά τῆς ἐκκλησούλας κοντά στό ἱερό σκαμμένοι κι' αὐτοί μέσα στή ριζωμιά.

Γι' αὐτούς δέν μπορῶ νά πῶ μέ σιγουριά ἄν ἦσαν τάφοι Προχριστιανικοί ἤ Μεταχριστιανικοί ἤ καί τά δυό γιατί τό ἐκκλησάκι αὐτό ἦτο ἰδιοκτησία τῆς ὀκογενείας τῶν Πετριτζαίων καί δυνατόν οἱ τάφοι αὐτοί νά εἶχαν χρησιμοποιηθεῖ ἀπό τούς Πετριτσαίους ἐπειδή αὐτοί παλαιότερα δέν ἐθάβοντο στό ἴδιο νεκροταφεῖο μέ τούς Μονοπολάδες.

Ἐσημείωσα ὅτι οἱ τάφοι αὐτοί πιθανόν νά ἐχρησιμοποιήθησαν σέ δυό διαφορετικές περιόδους Πρό καί Μετά Χριστόν γιατί ἡ κατασκευή τους ἦτο πανομοιότυπη μέ τούς τάφους τῆς εἰδωλολατρικῆς περιόδου καί ἦσαν ὅμοιοι ἀκριβῶς μέ αὐτούς πού βρέθηκαν στίς Ἀχερίλλες καί στούς Βαρβάρους.

Ἡ σκέψις ὅτι δυνατόν νά τούς ἔφτιαξαν οἱ Πετριτζαῖοι δέν γίνεται εὔκολα πιστευτή. Ἐπομένως δέν εἶναι καθόλου παράξενο νά τούς βρῆκαν οἱ Πετριτζαῖοι καί τούς ἐχρησιμοποίησαν καί για τούς δικούς των νεκρούς.

Τούς ἀνεζήτησα τώρα τελευταῖα μά δέν τούς βρῆκα.

Μοῦ εἶπαν ὅτι ὁ ἐργολάβος πού ἔβγαζε πέτρα στό σημεῖο ἐκεῖνο μετά τούς σεισμούς τοῦ 1953 γιά διάφορες οἰκοδομικές καί ὁδοποιητικές ἐργασίες τούς ἐξαφάνισε χωρίς κανείς νά τόν ἐμποδίση.

5) Στήν περιοχή τοῦ χωριοῦ Δεματορά μέσα στό λεκανοπέδιο πού βρίσκεται ἀνατολικά καί κάτω τῆς συνοικίας Γραι-

κουσᾶτα, ἀνευρέθησαν κατά καιρούς ἀνθρώπινα ὀστά. Προφανῶς ἐκεῖ σέ κάποια πολύ παληά ἐποχή ὁ χῶρος αὐτός ἐχρησιμοποιεῖτο γιά νεκροταφεῖο.

Ἀπάνου ἀπό τήν ἐκκλησιά τοῦ Σωτῆρος, νοτιοδυτικά της, κοντά στό δρόμο εἶναι ἕνας μικρός λοφώδης βράχος, ἰδιοκτησίας τοῦ Γεράσιμου Διον. Θεοδωράτου ἢ Μαργέτη.

Ἡ ἀνατολική πλευρά τοῦ βράχου εἶναι κατακόρυφα κομμένη μέ πίγκο σέ ὕψος (3) μέτρα πού φανερώνει πώς ἐκεῖ παλαιότερα ὑπῆρχε κάποια κατοικία. Σ' αὐτό τό βράχο ὁ ἰδιοκτήτης του εἶχε ἐγκαταστήσει μελισσοκομεῖο πού ὁ ἀριθμός ξύλινων καί πέτρινων κυψελῶν ὑπερέβαινε τίς τριάντα.

Στόν ἴδιο βράχο καί στό κέντρο περίπου τῆς ἐπιφανείας του εἶναι σκαμμένο μέσα στή ῥιζωμιά ἕνα ποδόχι πού σημαίνει ὅτι ἐκεῖ παλαιότερα ὑπῆρχε λινός. Καί εἶναι γνωστό ὅτι λινοί καί ποδόχια μόνον κοντά ἢ μέσα στά σπίτια κατασκευάζοντο τότε. Στά κτήματα μόνον λίμπες, σγοῦρνες ἢ καί λακανίδες[1] ἀκόμα, κατεσκευάζοντο κοντά στά πηγάδια γιά νά πλένουν οἱ γυναῖκες τίς μπουγάδες τους ἢ γιά νά ραντίζουν οἱ γεωργοί τά κτήματά τους. Ἐδῶ θά σημειώσω ἕναν «Τροπό» δηλαδή ἕνα πέτρινο ἐργαλεῖο τῶν παλαιοτέρων ἐποχῶν, πού τό χρησιμοποιοῦσαν οἱ γεωργοί γιά τό στήψιμο τῶν σταφυλιῶν καί ἐξαγωγή τοῦ μούστου. Τόν σημειώνω γιατί ἔχει κι' αὐτός τήν ἱστορία του.

Ὁ τροπός αὐτός εἶχε παραγγελθῆ ἀπό τόν Διονύση Θεοδωρᾶτο ἢ Σπανό σέ κάποιο χωριανό στό Σύρα νά τόν λαξεύση, ἀλλά στό τέλος δέν τόν παρέλαβε ὁ Σπανός γιατί διεφώνισαν κατά την πληρωμή γιά ἕνα τάλληρο.

Ἔτσι ἔμεινε ὁ τροπός ἐκεῖ γιά πολύ καιρό ὅσπου πέθαναν καί οἱ δύο ἀντίδικοι καί ἀργότερα τοποθετήθηκε σᾶν σκαλοπάτι μέσα στό ἀγροτικό δρόμο πού κατεβαίνει πρός τά Δύσκολα κοντά στό σπίτι τοῦ Στραβοκωσταντῆ Εὐαγγελάτου.

Ἐσημείωσα τό ἐργαλεῖο αὐτό γιατί δείχνει τόν τρόπο ζωῆς

---

1. Ἡ λακανίδα εἶναι μιά ὀγκώδης σχετικά, κινητή πέτρα σκαμμένη ἐσωτερικά πού σχηματίζει ἕνα εἶδος βαθειᾶς καί ὀγκώδους λεκάνης.

μιᾶς περασμένης ἐποχῆς. Τό ἐργαλεῖο αὐτό παρά τή ταλαιπωρία του ἐπί τόσα χρόνια ἀπό τά πόδια ἀνθρώπων καί ζώων διατηρεῖται σέ πολύ καλή κατάσταση. Τέτοια ἐργαλεῖα – τροποί – ἀφθονοῦν στό χωριό εἴτε μόνιμοι δηλαδή ἀκίνητοι σκαμμένοι ἀπάνου στή ῥιζωμιά, εἰτεῖτε κινητοί σκαλισμένοι ἀπάνου σέ μεγάλες κινητές πέτρες.

Ἡ σημερινή θέση τοῦ χωριοῦ δέν φαίνεται νά εἶναι ἡ ἀρχική. Βέβαιον εἶναι πώς μέ τή πάροδο τοῦ χρόνου μετεκινήθη ἀπό τήν ἀρχική του θέση ἡ οποία πρέπει νά ἦταν ἡ περιοχή πού βρίσκεται νοτιώτερα τῆς σημερινῆς του θέσεως καί στήν ὁποία περιλαμβάνονται οἱ τοποθεσίες «Ἅγιος Δημήτριος», «Σωτήρας», «Ἀχερίλες», «Κοτρώνι» καί μέρος τῆς περιοχῆς τοῦ «Μπουρκᾶ» καί ἀκόμα σέ πολύ μακρυνή ἐποχή, ἡ περιοχή πού λέγεται «Θιακᾶτα». Ἄλλωστε τά πολλά πηγάδια πού ὑπάρχουν στήν περιοχή αὐτή τοῦ Μπουρκᾶ στερεώνουν αὐτή τήν ἐκδοχή.

Ἀκόμα οἱ διάφοροι προχριστιανικοί τάφοι πού ὑπῆρχαν μέχρι πρό τινος στόν Ἅγιο Δημήτριο καί οἱ ἄλλοι πού ὑπάρχουν στή τοποθεσία Ἀχερίλες κάτω ἀπό τήν ἐκκλησία τοῦ Σωτῆρος, εἶναι μιά πρόσθετη καί ἀναμφισβήτητη ἀπόδειξη ὅτι οἱ τοποθεσίες αὐτές ἐκατοικοῦντο ἀπό ἀρχαιοτάτων χρόνων.

Ὁ Γεράσιμος Βολτέρας ἀπό τά Ματζαβινᾶτα φιλόλογος καί μαθηματικός, στό βιβλίο του «Ὁμηρική Ἰθάκη», γραμμένο στά 1903 τοποθετεῖ τήν Ὁμηρική Ἰθάκη στή χερσόνησο τῆς Παλικῆς, βασιζόμενος σέ στίχους τῆς Ὀδύσσειας. Ἄν κάποτε βγῆ σωστή ἡ μελέτη τοῦ Βολτέρα τότε ἡ παραπάνω περιοχή ἐφέρετο ὁπωσδήποτε κατωκημένη τοὐλάχιστον ἀπό την ἐποχή τοῦ Ὀδυσσέα.

Πῶς ἐλέγετο τότε τό χωριό; Φυσικά δέν τό γνωρίζω. Ἐκεῖνο πού ἐξακρίβωσα εἶναι ὅτι πρίν τό 1200 τοὐλάχιστον βρισκότανε μέσα στήν περιοχή πού ἀναφερότανε μέ τή γενικώτερη ὀνομασία «Δεματορά ἤ Δαματωρά[1] ἤ Ρεματορά[2]».

Οἱ κάτοικοί του ἔπειτα ἀπό τίς ἀλλεπάλληλες ἐπιδρομές τῶν κουρσάρων, τόν ἐξανδραποδισμόν καί τή σφαγή τους ἀπό τούς Σαρακηνούς, Ἀνδαλουσίους καί Ἀγαρηνούς πειρατάς, τούς Σταυροφόρους εἰσβολεῖς καί ἀργότερα ἀπό τίς συνεχεῖς

καταπιέσεις τῶν Λατίνων κατακτητῶν, τίς κατασχέσεις τῶν περιουσιῶν τους ἀπ' αὐτούς, ἀναγκάστηκαν πολλοί ἀπ' ὅσους ἀπόμειναν νά τό ἐγκαταλείψουν καί νά σκορπίσουν σ' ἄλλες πιό σίγουρες περιοχές. Ἔτσι ἀπόμειναν πολλοί λίγοι κάτοικοι πού ἀπερροφήθησαν ἀπό τούς μετέπειτα ἐποίκους. Ἀπό τίς ἴδιες αἰτίες ἐχάθηκαν κι' ἄλλοι παλαιοί οἰκισμοί ὅπως τά Λιθερά[3], Βαρβάροι[4], Μαρκοπουλᾶτα καί τελευταία Ρόγκοι ἤ Ὀρόγγοι[5]. Στίς περιοχές Ἅγιος Δημήτριος, Σωτήρας, Ἀχερίλλες, Κοτρῶνι, διεσώζοντο τοὐλάχιστον μέχρι τό 1922 κατοικούμενα κτίσματα προφανῶς κι' αὐτά ὑπολείμματα τοῦ παληοῦ χωριοῦ.

Τέτοια σπίτια ὑπῆρχαν: Τοῦ Παύλου Εὐαγγελάτου ἤ Δούκα, τοῦ Γρηγόρη Εὐαγγελάτου ἤ Κατσίδι τοῦ Κωσταντῆ Εὐαγγελάτου ἤ Στραβοῦ, τοῦ Ἀναστάση Εὐαγγελάτου ἤ Κασιέρη, τοῦ Παναγῆ Θεοδωράτου ἤ Νιβέτση, τῆς Ἀγγελικῆς Θεοδωράτου ἤ Ματαράγγενας, τοῦ Θεογένη Ευαγγελάτου καί ἄλλα.

Ἀπό τίς παραπάνω θέσεις του τό χωριό μετακινήθηκε καί ἁπλώθηκε ἀρχικά στη ράχη καί τήν ἀνατολική πλευρά τοῦ λόφου. Ἀργότερα πάλι φαίνεται πώς ὑπέστη νέα διαμόρφωση ὁ χῶρος του, πιθανώτατα στά χρόνια τῆς Ἐνετοκρατίας ἤ μερικά χρόνια πρίν, τήν ἐποχή τῆς κομητείας τῶν Τόκων (1400–1450) κατά τήν ὁποία ἐμφανίστηκε ὁ ἔποικος Μονόπολης ὁ ὁποῖος φαίνεται νά ἐγκατεστάθη στό κέντρο τοῦ χωριοῦ τή σημερινή συνοικία Ζαχαρᾶτα – Φαραντᾶτα.

Μέ τόν καιρό ὅταν ἐπλήθυναν οἱ ἀπόγονοι τοῦ Μονόπολη ξαπλώθηκε ἀκόμα περισσότερο καί ἀγκάλιασε ὅλο τό μῆκος τοῦ λόφου καί σημαντικό μέλος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς του.

Σήμερα ἡ ἀνατολική του πλευρά παραμένει σχεδόν ἀκατοί-

1, 3, 4, 5. Θ. Τζαννετᾶτος Πρακτ. Λατιν. Ἐπισκ. Κεφαλ. Οἱ τοποθεσίες αὐτές ἀναφέρωνται ἀπό τό 1264 μ.Χ. σελ. 63, 52, 40, 45 καί στίχ. 512, 335, 149, 217 ἀντιστοίχως.

2. Ἠλ. Τσιτσέλης Κεφ/κά Συμ/κτα τόμ. 2ος σελίς 669 καί Ἠλίας Ζερβός Ἰακωβᾶτος Ἀρχαιολογικά Λείψανα Κεφαλληνίας.

κητη καί νεκρή. (Δύσκολα, Ταβιᾶτα, Παληάλινο) ὅπου ὑπάρχουν πολλά σημάδια – λείψανα σπιτιῶν, τοῖχοι, θεμέλια, κατώγια, σκαμμένα μέσα στή ριζωμιά πού μένουν καί θά μένουν γιά νά θυμίζουν καί νά μαρτυροῦν στίς μετέπειτα γενηές ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρχε ζωή πού χάθηκε στό πέρασμα τοῦ χρόνου.

Τελικά τό χωριό ἐπῆρε τήν ὁριστική σημερινή του μορφή μέ τή κατασκευή τοῦ ἁμαξωτοῦ δρόμου πού ξεκινάει ἀπό Ληξοῦρι, διαβαίνει ἀπό τά Μονοπολᾶτα καί καταλήγει στά ἀπανωχώρια τῆς Ἀνωγῆς. Ὁ δρόμος αὐτός ἀνάγκασε τούς κατοίκους νά μετακινηθοῦν ὁριστικά πλέον ἀπό τήν ἀνατολική στή δυτική πλευρά τοῦ λόφου.

Ἔπειτα ἀπό τούς σεισμούς τοῦ 1953 τό χωριό ἁπλώθηκε δυτικώτερα μέσα στό κάμπο. Προτοῦ κατασκευαστεῖ ὁ ἐπαρχιακός αὐτός δρόμος δηλαδή ὁ ἀσφαλτοστρωμένος, ὑπῆρχε ἄλλος ἐπαρχιακός δρόμος πού ἀλλοῦ ἦταν χωματόδρομος ἀλλοῦ πετρώδης καί ἀλλοῦ βραχώδης, ἀνάλογα μέ τή μορφή τοῦ ἐδάφους, καί ἐχρησιμοποιεῖτο ὅπως καί ὁ σημερινός γιά τή διακίνηση ἀνθρώπων, ζώων καί ἐμπορευμάτων καί τήν ἐν γένει ἐπικοινωνίαν μεταξύ τῶν χωριῶν τῆς Ἀνωγῆς.

Δέν θ' ἀρχίσω ἀπό τό ξεκίνημα τοῦ δρόμου γιατί δέν τό γνωρίζω. Ἁπλῶς τό φαντάζομαι. Ἦταν τό Ληξοῦρι καί παλαιότερα ἡ Πάλη. Θ' ἀρχίσω ὅμως ἀπό ἐκεῖ πού τό ξέρω. Τή τοποθεσία Κλαδᾶτα. Ὁ δρόμος αὐτός ἀνέβαινε ἀπάνου ἀπό τό βράχο πού εἶναι κάτω ἀπό τή μεγάλη στροφή τοῦ σημερινοῦ ἁμαξωτοῦ δρόμου. Τή μεγάλη βόλτα ὅπως τή λέμε χαρακτηριστικά.

Ἀπάνου σ' αὐτό τό βράχο ἦσαν σκαλισμένα 20 περίπου σκαλοπάτια, ἀπό τά ὁποῖα διάβαιναν ἄνθρωποι καί ζῶα. Ἀπ' αὐτά λίγα ἀπόμειναν στό ἐπάνω μέρος τῆς σκάλας γιατί ὁ καινούργιος δρόμος, ὁ ἁμαξωτός καί ἀσφαλτοστρωμένος μέ τή διαπλάτυνσή του κατέστρεψε τά κάτω σκαλοπάτια χωρίς νά τά ξαναφτιάξουν. Ἔτσι ὁ παλαιός δρόμος σ' αὐτό τό σημεῖο ἔμεινε τυφλός.

Συνέχεια ὁ πρῶτος αὐτός ἐπαρχιακός δρόμος προχωροῦσε πρός τά πηγάδια Ἐκκλησιᾶς, Πετριτσέϊκο, Μπουρκᾶ, Φαραντέϊκο καί ἀνάμεσα ἀπό τούς κάμπους κατέληγε στό Νεκροτα-

φεῖο τῶν Μονοπολάτων. Ἐκεῖ χωρίζεται σέ τέσσαρες διακλαδώσεις.

Ἡ μία ὁ «Κατσαμπᾶς» ἀνεβαίνει γιά τό χωριό Παρισσᾶτα. Ἡ δεύτερη προχωροῦσε ἀνάμεσα ἀπό τά σκαλάσματα καί τα κτήματα τῶν Σταματάτων πρός τό Σταυρό τῆς Πηγῆς. Ἀπό τό Σταυρό τῆς πηγῆς ἕνα παρακλάδι προχωροῦσε πρός τόν Ἅγιο Γεώργιο καί τό δεύτερο προχωροῦσε μέσα ἀπό τό ἀμπέλι τοῦ Λουκάκη Διονυσάτου πρός Ρίφι - Δαμουλιανᾶτα. Στήν ἔξοδό του αὐτό τό παρακλάδι ἀπό τό κτῆμα τοῦ Λουκάκη εἶχε ἄλλο παρακλάδι πρός τόν Ἅγιον Γεώργιον, Πέζουλα, Βρύση, Περιβόλια.

Τρίτη διακλάδωση ἀπό τό Νεκροταφεῖο κατευθύνεται πρός Βορρᾶ, διαβαίνει ἀνάμεσα ἀπό τίς ἐλιές τῶν Φαραντάτων, προχωρεῖ πρός τά Μανάτα καί ἀπό ἐκεῖ γιά τά χωριά Δεματορά, Σκηνειά, Καλάτα, Ἁγία Θέκλη, Κοντογεννάδα. Τμῆμα αὐτοῦ ἀπό Φραγκᾶτα πρός τά χωριά αὐτά εἶναι ἀσφαλτοστρωμένο. Τέταρτη διακλάδωση πού σήμερα εἶναι τσιμεντοστρωμένη προχωρεῖ πρός τά Μονοπολᾶτα.

Γιά τά Μονοπολάτα ὑπάρχει κι' ἄλλη διακλάδωση πού ξεκινάει λίγο πιό πάνω ἀπό τόν Μπουρκᾶ καί προχωρεῖ διακλαδιζόμενο κι' αὐτό σέ δύο κατευθύνσεις. Μιά πρός τό χωριό Μονοπολᾶτα καί δεύτερη πρός τήν Κουτσουπιά καί τήν Ἐκκλησιά τοῦ Σωτῆρος.

Ἡ Κουτσουπιά ἦταν ἕνα αἰωνόβιο δένδρο μιά ἄγρια Ξυλοκερατιά[1] ἤ χαρουπιά ἄνω τῶν 800 χρόνων μέ μιά μεγάλη κουφάλα στή ρίζα της. Βρισκότανε κοντά στό ἀριστερό μέρος τῆς πρώτης στροφῆς τοῦ δρόμου πού κατεβαίνει ἀπό τήν Νιτράχα γιά τήν ἐκκλησιά τοῦ Σωτῆρος. Ἦταν ἀπέναντι ἀκριβῶς ἀπό κάποια ἄλλη ἤμερη Κουτσουπιά πού ὑπάρχει καί σήμερα στή δεξιά μεριά τοῦ δρόμου μέσα στό κτῆμα τοῦ Παναγῆ Θεοδωράτου ἤ Νιβέτση.

---

1. Θ. Τζαννετάτος. Πρακ. Λατ. Ἐπισκ. Κεφαλ. 1264 σελίς 59 στίχ. 447.

Κι' αὐτό τό τόσο γέρικο καί ἱστορικό δένδρο ἡ «Κουτσουπιά τοῦ Σωτῆρος[1]» δέν ὑπάρχει. Ἔπεσε θῦμα τῆς προόδου. Δέν πέθανε ἀπό γηρατειά ἀλλά τό ξερίζωσαν οἱ ἄνθρωποι τοῦ 1965 γιά νά πλατύνουν τόν καινούργιο δρόμο πού περνοῦσε ἀπό μπροστά του.

Ὁ παληός αὐτός ἐπαρχιακός δρόμος δέν λειτουργεῖ τώρα. Ἐγκατελείφθη. Μικρά κομμάτια του χρησιμοποιοῦνται, πολλά εἶναι ἀδιάβατα, ἄλλα ἀπερρόφησε ὁ νέος ἀσφαλτοστρωμένος ἐπαρχιακός δρόμος καί τέλος ἄλλα κομμάτια κατεπάτησαν οἱ παρόδιοι ἰδιοκτῆτες.

Ἀπό τά μέσα τοῦ 18ου αἰῶνα μέχρι καί τίς ἀρχές τοῦ τρέχοντος ἡ περιοχή Μονοπολάτων ἔπαιζε πρωταρχικό ρόλο σ' ὅλη τήν Ἀνωγῆ. Ἡ μεγάλη ἐδαφική της ἔκταση, οἱ ἀρχαιολογικοί της χῶροι μέσα καί γύρω στό χωριό, τό κάστρο μέ τήν ἐκκλησία του τόν Ἁγιώργη πού ἦτο ἰδιοκτησία τῶν Μονοπολάτων, οἱ διάφορες Κρατικές ἀρχές καί ἡ ἕδρα τοῦ Δήμου Ἀνωγητῶν πού ἦσαν πάντοτε στά Μονοπολᾶτα μέχρι πρότινος χρόνου, ἐνισχύουν τήν θεωρία τῆς Πρωτοπορίας του.

Ἡ Ἐπαρχία Πάλης τό 1262 ἦτο διηρημένη σέ τρεῖς περιοχές[2]. Τήν «Κατωγή», τήν «Μεσσαριά» καί τήν «Ἀνωγή». Τό 1590 ἐφέρετο ὡς μία Ἐπαρχία τῆς «Παλικής»[3]. Κατά τά μέσα τῆς Ἐνετοκρατίας ἦτο μιά ἐπαρχία μέ κέντρο τό «Ληξοῦρι». Πρός τό τέλος τῆς Ἐνετοκρατίας ἦτο διηρημένη σέ τέσσαρες περιοχές.

Ἔτσι τό 1825 βρίσκει τήν Παλική μέ τίς ἑξῆς ἐπαρχίες. Τοῦ «Ληξουρίου», τῆς «Κατωῆς», τῶν «Μεσσοχωρίων» καί τῆς «Ἀνωῆς»[4].

Ἀπό τῆς Ἑνώσεως τῆς Ἑπτανήσου μέ τή μάννα Ἑλλάδα, δηλαδή τό 1864 ἡ διοικητική διαίρεση τῆς Παλικῆς ὑπέστη

---

1. Θ. Τζαννετάτος Ἐπιτομή. Πρακ. Λατ. Ἐπισκ. Κεφαλ. 1677 σελίς 102 στίχ. 11ν-ii.

2. 3. 4. I. Partsch Κεφαλ. καί Ἰθάκη 1892 σελ. 110

πολλές μεταβολές[1].

Τά Μονοπολᾶτα σ' αὐτή τή περίοδο ἐχρημάτισαν πρωτεύουσα τῶν Δήμων Μεσοχωριτῶν καί Ἀνωγητῶν.

Ἀπό τοῦ 1866 ὡς τό 1869 ἡ Παλική διαιρεῖται σέ πέντε (5) Δήμους. Δηλαδή προστέθηκε καί ἡ περιοχή τῆς Θηναίας. Τῶν «Παλέων», «Κατωγητῶν», «Μεσοχωριτῶν», «Ἀνωγητῶν» καί «Θηναίας». Ἀπό τοῦ 1869 ὡς τό 1873 οἱ Δῆμοι Ἀνωγητῶν, Μεσοχωρητῶν καί Κατωγητῶν συμπτίσσονται σέ ἕνα Δῆμο τοῦ Ληξουρίου.

Ἀπό τοῦ 1873 ὡς τό 1897 ὁ νεοσύστατος Δῆμος Ληξουρίου διασπᾶται καί σχηματίζονται οἱ Δῆμοι: Ληξουρίου, Κατωγητῶν καί Ἀνωγητῶν. Ἀπό τοῦ 1897 ὡς τό 1906 οἱ τρεῖς αὐτοί Δῆμοι συμπτύσσονται σέ ἕναν τῶν Παλέων. Τό 1906 διασπᾶται ὁ Δῆμος Παλέων σέ (3) Δήμους. Τοῦ Ληξουρίου, τῶν Κατωγητῶν καί τῶν Ἀνωγητῶν.

Τό 1912 ἡ Ἐπαρχία Πάλης βρίσκεται διηρημένη σέ τέσσαρες Δήμους. Τοῦ Ληξουρίου, τῶν Κατωγητῶν, τῶν Ἀνωγητῶν καί τῆς Θηναίας. Τά Μονοπολᾶτα σ' ὅλον αὐτόν τόν κυκεῶνα τῶν μεταβολῶν παρουσιάζονται:

1) Πρωτεύουσα τοῦ Δήμου Μεσοχωρητῶν ἀπό τό 1866 ὡς τό 1869 καί περιελάμβανε τά χωριά: Μονοπολᾶτα, Παρισσᾶτα, Καμιναρᾶτα, Μαντουκᾶτα, Φαβατᾶτα, Τυπαλδᾶτα, Χαυδᾶτα, Καταρελᾶτα, Κουβαλᾶτα, Ἅγιος Δημήτριος, Σαμόλι, Βληχᾶτα, Λουκερᾶτα, καί Δελλαπορτᾶτα. Ἀπό τοῦ 1869 ὡς τό 1873 τά Μονοπολᾶτα ὑπάγονται στό Δῆμο Ληξουρίου.

2) Ἀπό το1873 ὡς τό 1897 πρωτεύουσα τοῦ Δήμου Ἀνωγητῶν καί περιελάμβανε τά χωριά: Μονοπολᾶτα, Σκηνέα, Κοντογεννάδα, Καλᾶτα, Ἁγία Θέκλη, Δεματορά, Κουβαλᾶτα, Ἅγιος Δημήτριος, Βληχᾶτα, Ρίφι, Δαμουλιανᾶτα, Λουκερᾶτα, Δελλαπορτᾶτα, Παρισσᾶτα, Βώβικες καί Βιλατόρια.

Ἀπό τό 1897 ὡς τό 1906 τά Μονοπολᾶτα ὑπάγονται στό Δῆμο Παλέων.

---

1. Ἐθνική Βιβλιοθήκη Νομ. Δ.Ο/οα περί ἐξελίξεως Δήμων.

3) Ἀπό τό 1906 ὡς τό 1912 ἦσαν πρωτεύουσα τοῦ ἀνασυσταθέντος Δήμου Ἀνωγητῶν μέ τά ἴδια χωριά πού ἀναφέρονται στόν προηγούμενο Δῆμο Ἀνωγητῶν τῆς περιόδου 1873 1879.

4) Ἀπό τό 1912 μέχρι σήμερα τά Μονοπολᾶτα ἀποτελοῦν ἰδίαν Κοινότητα τῶν Μονοπολάτων μαζί μέ τά τρία χωριά Παρισσᾶτα, Δεματορά καί Δελλαπορτᾶτα. Παλαιότερα περιλαμβάνετο καί το χωριό Λουκερᾶτα.

Τό χωριό Δελλαπορτᾶτα ἀρχικά βρισκόταν στό χῶρο πού λέγεται σήμερα «ΚΑΨΙΑ» ἐπάνω ἀπό τά Ρουχωτάτα καί σέ ἀπόσταση 400 περίπου μέτρα πρίν φθάσουμε στά Κομηνᾶτα συνοικία τοῦ χωριοῦ Καλάτα. Ἐκεῖ στήν ἀρχή τῆς Καψιᾶς κάτω ἀπό τό δημόσιο ἀσφαλτοστρωμένο δρόμο δεξιά καί σέ ἀπόσταση 60 μέτρα ἀπό τόν δρόμο, βρίσκεται ἕνα πανάρχαιο πηγάδι[1] βάθους 8–10 μέτρων βρυσικό σκαμμένο συθέμελα μιᾶς ξηρολιθιᾶς.

Αὐτά τά Δελλαπορτᾶτα ἀργότερα μετεφέρθηκαν στή σημερινή τους θέση. Ἡ θέση αὐτή εἶναι στά νότια σύνορα μιᾶς ἄλλης τοποθεσίας πού ὑπάρχει ἐκεῖ κοντά καί στήν ὁποία ὑπῆρχε πρίν, ἕνα χωριό πού λεγόταν Μαρκοπουλᾶτα. Ἡ τοποθεσία αὐτή ἐξακολουθεῖ νά λέγεται ἔτσι ὡς τά σήμερα. Εἶναι στήν εἴσοδο καί ἀριστερά τοῦ δρόμου πρός Δελλαπορτᾶτα ὅπου ὑπάρχουν μέχρι σήμερα τά ἐρείπια τῆς ἐκκλησιᾶς τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ, ὁ Ἅγιος Νικόλαος.

Τό σημερινό χωριό Μονοπολᾶτα ὅπως καί παραπάνω ἐσημείωσα εἶναι ὑπολείμματα μιᾶς ἄλλοτε ἀκμαζούσης κωμοπόλεως πού βρισκότανε σέ μεγάλη ἀκμή κυρίως τόν 18ον καί 19ον αἰῶνα.

Κατεῖχε μέχρι τίς ἀρχές τοῦ τρέχοντος αἰῶνος ἕνα μεγάλο μέρος τῆς ἐδαφικῆς ἐκτάσεως τοῦ κέντρου τῆς Ἐπαρχίας Πάλης.

---

1. Θ. Τζαννετᾶτος. Πρακ. Λατ. Ἐπισκ. Κεφαλ. 1264 σελίς 33 στῖχος 61 καί Ἐπιτομή 1677 σελ. 104 στῖχος 12 25–29.

Μέσα σ' αὐτό τό χῶρο ὅπου ἦσαν τά κτήματα τῶν Μονοπολάδων ὑπάρχουν διάφορες τοποθεσίες πού γιά τήν ἱστορία τοῦ χωριοῦ πρέπει νά σημειώσω. Ἀρχίζω ἀπό τό Ν.Δ. σημεῖο τοῦ χωριοῦ.

«Κουλουμάκι, Ἅγιος Νικόλαος, Ἁγία Παρασκευή, Στρατηγᾶτα, Ἁγία Κυριακή, Σφακιᾶς[1], Πλαγιά[1], Πύρροι, Λύδι, Κατσαμπᾶς, Στρογγυλόχωρο, Σκαλάσματα, Ἅγιος Ἀντώνιος, Γωνιές[1], Ὀλόθοι[1], Βλαχᾶτα, Σταυρός, Πηγή, Ἅγιος Γεώργιος, Παληά Ἄμμος, Περιβόλια, Καψιά, Σώχωρο, Ρουχωτᾶτα, Ἅγιος Βλάσιος[1], Κατηφοριές, Γραικουσᾶτα, Μανάτα, Θρουμπιᾶς, Λαχτιά, Νεκροταφεῖο, Κάμπος, Λαγκάδι, Νιτράχα, Ἅγιος Δημήτριος, Κουτσουπιά[1]., Σωτήρας[1], Μεγάλη Βόλτα, Μπουρκᾶς, Θιακάτα, Ἀγράδα, Παληάλινο, Δύσκολα, Καλάμι, Λαγκαδιά[1], Νιτρί, Ἀχερίλλες, Κοτρώνι, Κουντοῦρες, Ἀργειός[3], Ἄμπελος[1], Μονάμπελες, Βοϊλᾶτο, Λαμπρίχα, Μαραθιᾶς, Ἅγιος Ἀθανάσιος, Πλᾶκες, Βουνάρι, Ὁμπόλοι, Κόρακας[2], Κορακόπετρα[2], Ντουρέττα, Ρίγκλι[1], Παληόβρυση, Παληοκλῆσι, Λιθέρα[1], Καλογηρᾶς[1], Βαρβάροι[1], Μύλος, Σιώρα, Κάτες Λαγκάδα[1], Μαρκοπουλᾶτα, Βρύση Καλογηρᾶ, Βληχό, Ἀνεβασιές[1], Κούτουπας, Βρύση Κηπούργια, Ἀγελαδάρης, Ἀμοδαρές, Χόχλιο[1], Σπάρτο[1], Ρόγγοι[1], Καρηές[1] καί Κλαδᾶτα».

Ἴσως νά ὑπάρχουν κι' ἄλλες τοποθεσίες πού μοῦ διαφεύγουν. Ἀλλά ἔξω ἀπό τήν περίμετρο αὐτοῦ τοῦ τόσο μεγάλου κύκλου, τό χωριό εἶχε κι' ἄλλες ἐκτάσεις γῆς σέ ἄλλες τοποθεσίες, ὅπως π.χ. Στό Σκηνειά, στή Βουτσουνίχα, στίς Κολῶνες[1], στό Σαμόλι[1], στό Λειβάδι[1], στόν Περάτη[1] (ἔξω ἀπό τά Χαυδᾶτα), στό Φαράγκι τῶν Καμιναράτων, ἴσως καί ἀλλοῦ.

---

1. Ὅλες αὐτές οἱ τοποθεσίες ἀναφέρονται στό Πρακτικό τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Κεφ/νίας τοῦ 1264 καί εἰς τήν Ἐπιτομήν αὐτοῦ τό 1677.

2. Ὀδύσσεια XIII σελίς 408.

3. Στή τοποθεσία αὐτή εἶχε ἀπό τό 1880 ὡς τό 1924 ὁ Πέτρος Εὐαγγελᾶτος τοῦ Σπύρου μιά σταφιδάμπελο. Τό κτῆμα αὐτό ἐπωλήθη, ἀλλά ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερα νά φέρεται μέ τήν ὀνομασία «Χτῆμα τοῦ Μονόπολη».

Φυσικό ἦτο τό χωριό αὐτό πού κατεῖχε μιά τόσο μεγάλη ἔκταση στό κέντρο τῆς Ἀνωγῆς νά ἦταν κάποτε καί μιά μεγάλη καί ἀκμάζουσα κωμόπολις. Δηλαδή ἡ ΜΟΝΗ-ΠΟΛΙΣ σ' ὅλη τήν Ἀνωγῆ.

Ὁ Θησεύς Στ. Τζαννετᾶτος καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν μέ τό βιβλίο του «Τό Πρακτικόν τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Κεφαλληνίας τοῦ 1264 καί ἡ Ἐπιτομή αὐτοῦ Ἐν Ἀθήναις 1965» μᾶς δίνει μιά σημαντική πηγή γιά τήν ἐπικρατοῦσα τότε κατάσταση στή Κεφαλλονιά καί ιδιαίτερα στήν περιοχή Πάλης πού κεντρίζει τήν περιέργεια στούς Παλικισιάνους νά βροῦν κἄτι γιά τό τόπο τους – γιά τό χωριό τους.

Τό βιβλίο φαίνεται πώς ἔγινε ἤδη ἀφορμή νά ἀσχολοῦνται μερικοί μ' αὐτό. Ἄν αὐτό τό Πρακτικό δέν εἶχε ἐκλαϊκευθῆ τόσο πολύ, ἴσως ὅλοι αὐτοί καί ἐγώ ἀκόμα πού ἤθελα νά ἀσχοληθῶ ὁπωσδήποτε μέ τό χωριό μου, δέν θά εἶχα νά παρουσιάσω κἄτι σημαντικό, ἐκτός ἐκείνων τῶν στοιχείων πού ὁ ἴδιος εἶχα ἐπισημάνει προτοῦ φύγω ἀπό τό χωριό καί ἐκείνων πού συγκέντρωσα ὅταν ξανάρχισα νά τό ἐπισκέπτομαι τακτικά ἀπό τό 1965.

Ὅσο περισσότερο μελετᾶ κανείς τό Πρακτικό αὐτό, τόσο περισσότερα στοιχεῖα ἀποκομίζει πού πραγματικά ἐκπλήσσεται πώς ἔπειτα ἀπό μιά περίοδο 700 περίπου χρόνων, διατηροῦνται τόσο καθαρά καί ἀναλοίωτες κατά τό πλεῖστον μέχρι σήμερα οἱ περισσότερες τοποθεσίες καί εἰδικώτερα τῆς περιοχῆς Μονοπολάτων. Καί μιλῶ μόνον γιά τήν περιοχή Μονοπολάτων, ἐπειδή αὐτήν ξέρω καί αὐτήν ἔζησα ἀπό κοντά, τότε πού ἤμουνα παιδί καί τώρα πού ξαναγύρισα σχεδόν ὁριστικά ἀσπρομάλλης πλέον.

Τό πρακτικό εἶναι γραμμένο σέ καθαρεύουσα γλῶσσα μέ ἐλάχιστες λέξεις ξένες ἤ δημοτικῆς, ἡ δέ ἐπιτομή αὐτοῦ σέ καθαρή δημοτική. Καί ἐδῶ ἀπορεῖ κανείς πῶς διετηρήθησαν καθαρεύουσα καί δημοτική γλῶσσα ἐπί τόσους αἰῶνες ἀναλοίωτες ἔπειτα ἀπό μιά συνεχῆ κατοχή τῆς Νήσου ἀπό ξένους λαούς.

Στό κτηματολόγιο αὐτό τοῦ 1264, δηλαδή τό Πρακτικό, ἀναφέρονται ὅλα σχεδόν τά χωριά τῆς Παλικῆς πού ἡ κατάλη-

ξή τους δέν λήγει σέ –ΑΤΑ. Ἀντίθετα δέν ἀναφέρονται τά σημερινά χωριά πού ἡ κατάληξή τους λήγει σέ –ΑΤΑ, καί φυσικά δέν ἀναφέρονται καί τα Μονοπολᾶτα.

Ἑπομένως βγαίνει τό συμπέρασμα ὅτι τό χωριό Μονοπολᾶτα ἐπῆρε τό ὄνομα αὐτό μετά τό ἔτος 1264.

Καί πράγματι. Σέ μιά ἀπογραφή τῆς Νήσου Κεφαλληνίας πού ἔγινε τήν 5/10/1583[1] ἀπό τούς Ἰωάν. Γρίττη καί Ἰούλιο Γαρζώνη[1] ἐπί προβλεπτοῦ Ger. Tiepolo[2] –Da Nicolas ἐκεῖ γιά πρώτη φορά συναντᾶται τό ὄνομα τοῦ χωριοῦ Μονοπολᾶτα[3]. Πολύ ἀργότερα ξαναπαρουσιάζεται τό ὄνομα Μονοπολᾶτα τό ἔτος 1677 ὅταν κάποιος κληρικός μέ τό ὄνομα Γεώργιος Μεταξᾶς κατόπιν ἐντολῆς τοῦ τότε Λατίνου Ἐπισκόπου Κεφαλληνίας Διατσίντο-Μαρία-Κονίλι προβαίνει στήν ἀνασύνταξη τοῦ κτηματολογίου.

Εἶναι φανερό πώς τήν ἐποχή πού συνετάγη τό κτηματολόγιο αὐτό, δηλαδή τό Πρακτικό τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Κεφαλληνίας τοῦ 1264 ὁ χῶρος τῆς ῥάχης τοῦ βραχώδους λόφου πού καταλαμβάνει τό σημερινό χωριό Μονοπολᾶτα, περιελαμβάνετο μέσα στό γενικώτερο χῶρο τῆς περιοχῆς πού τότε ἐκαλεῖτο Δεματορά.

Αὐτό τό συμπέρασμα βγαίνει ἀπό τό Πρακτικό τοῦ 1264, τήν ἀπογραφή τοῦ 1583 καί τήν Ἐπιτομή (ἀνασύνταξη) τοῦ Πρακτικοῦ τοῦ 1677. Ἀκόμα ἀπό τό Πρακτικό καί τήν Ἐπιτομή του βγαίνει κι' ἄλλο συμπέρασμα. Ὅτι ὁ σημερινός χῶρος τῶν Μονοπολάτων ἄν καί εὑρίσκετο μέσα στό γενικώτερο χῶρο τῶν Δεματορῶν ὠνομάζετο «Κυνίδριον» ἤ Κυνίδιον». Ἡ ὀνομασία αὐτή πού στό Πρακτικό τοῦ Θ. Τζαννετάτου ἀναφέρεται μέ τή λέξη «Κυνίδριον»[4] στό δέ ἀντίγραφο τοῦ

---

1. Ἡλ. Τσιτσέλης Κεφαλ. Συμ/τα τόμ. Β΄ σελίς 662–411 καί Π. Χιώτης Ἱστορ. Ἀπ/τα Ἑπταν. Βιβλ. 3ον σελίς 152

2. Ἡλ. Τσιτσέλης Κεφαλ. Συμ/τα τόμ. Β΄ σελίς 533 καί Π. Χιώτης Ἱστορ. Ἀπ/τα Ἑπταν.

3. Ἡλ. Τσιτσέλης Κεφαλ. Συμ/τα τόμ. Β΄ σελίς 668

4. Θ. Τζαννετᾶτος. Πρακτ. Λατ. Ἐπισκ. Κεφ/νίας 1264 στίχ. 326, 329, 402, 429, 447, 453.

Πρακτικοῦ τῶν Fr. Miklosich – I. Müller μέ τή λέξη «Κυνίδιον»[1] προέρχεται προφανῶς ἀπό τήν ὀνομασία τοῦ γένους τῶν αἰλουροειδῶν ζώων «Κυνίδαι» στήν ὁποία περιλαμβάνονται τά ζῶα, ἀλεποῦδες, κουνάδια, τσακάλια σκύλοι, λύκοι κλπ. Δέν εἶναι λοιπόν καθόλου παράδοξο τά μετέπειτα Μονοπολᾶτα νά εἶχαν τότε τήν ὀνομασία Κυνίδριον ἤ Κυνίδιον δηλαδή φωλιά ἀλεπούδων, κουναδιῶν κλπ.

Ἄς σημειωθῆ ὅτι σέ ὅλο σχεδόν τό μῆκος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ χωριοῦ ὑπάρχουν βράχοι ἀπότομοι μέ πυκνές συστάδες ἀγρίων δένδρων καί θάμνων, ἀσφαλές καταφύγιον γιά τήν ἐποχή ἐκείνη πολλῶν ζώων τῆς κατηγορίας αὐτῆς.

Καταλήγω στό συλλογισμό αὐτό γιατί ἡ Ἐπιτομή τοῦ Πρακτικοῦ πουθενά δέν ἀναγράφει τήν τοποθεσία Κυνίδριον ἤ Κινίδιον, ἀλλά ἀντί αὐτοῦ στήν ἀναγραφή τῶν κτημάτων τῆς περιοχῆς αὐτῆς χρησιμοποιεῖ σᾶν ἐπικεφαλίδα τή λέξη Μονοπολᾶτα ἤ καί Δεματορᾶ. Ὅμως εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι ἡ «Ξυλοκερατέα τοῦ Σωτῆρος» πού ἀναφέρεται στό Πρακτικό στίχ. 447 εἶναι ἡ γέρικη Κουτσουπιά πού βρισκότανε μέχρι τό 1965 ἀπάνου ἀπό τήν ἐκκλησία τοῦ Σωτῆρος λίγο πρίν ἀπό τήν εἴσοδο τοῦ χωριοῦ καί τήν ὁποίαν ξερίζωσαν μέ τή διαπλάτυνση τοῦ δρόμου οἱ σύγχρονοι ἐργολάβοι.

Αὐτή τή Κουτσουπιά τό Πρακτικό τήν σημειώνει μέσα στήν περιοχή τοῦ Κυνιδρίου. Στήν Ἐπιτομή ὅμως, δηλαδή στήν ἀνασύνταξη τοῦ Πρακτικοῦ τοῦ 1677 ἡ Κουτσουπιά ἀναφέρεται μέ τή φράση «Ἕτερον χωράφι στή Κουτσουπιά τοῦ Σωτῆρος[2]» χωρίς νά ἀναγράφει τήν περιοχή Κυνιδρίου, ἀλλά φέρει σᾶν ἐπικεφαλίδα τῆς περικοπῆς αὐτῆς «Δεματορά ἤ Καμιναρᾶτα».

Τό βορειοανατολικό τμῆμα τῶν βράχων τοῦ χωριοῦ Μονοπολᾶτα κοντά στά Γραικουσᾶτα, συνοικία τοῦ χωριοῦ Δεματορά, τήν ἐποχή τῆς συντάξεως τοῦ Πρακτικοῦ τῆς Λατινικῆς

---

1. Fr. Miklosich – I. Müller: Acta Dipl. σελίς 37 στῖχ. 24–25

2. Θ Τζαννετᾶτος. Ἐπιτομή Πρακ. Λατ. Ἐπισ. Κεφ/νίας σελίς 102 Κεφάλ. 11 στῖχ. 11.

Ἐπισκοπῆς Κεφαλληνίας τοῦ 1264 ὠνομάζετο «Ἀλουπότρυπες[1]». Ἀλλά καί ὅλα τά ἄλλα κτήματα πού μνημονεύονται σ' αὐτή τή περιοχή τοῦ Κυνιδρίου, ὅπως τῆς Λαγκάδας, τῆς Πλαγιᾶς, τῆς Ἁγίας Κυριακῆς κλπ. ἦσαν μέσα στό χῶρο τῶν σημερινῶν Μονοπολάτων, οἱ δέ ὀνομασίες τῶν τοποθεσιῶν αὐτῶν διατηροῦνται μέχρι σήμερα ἀναλοίωτες.

Ἐκτός ὅμως τῶν παραπάνω τοποθεσιῶν ὑπάρχουν κι' ἄλλες τοποθεσίες πού ἀναφέρωνται σ' αὐτό τό πρακτικό καί πού ἐτοποθετοῦντο μέσα στό γενικώτερο χῶρο πού ἀπεκαλεῖτο μέ τίς λέξεις «Δαματορά, ἤ Δεματορά ἤ Ρεματορά[2]» καί πού περιλαμβάνονται στό σημερινό χῶρο τῶν Μονοπολάτων, ὅπως Καρηές, Σπάρτο, Χόχλιο, Ρίγκλι, Ἄμπελος, Λιθερά, Βαρβαράτου (Βαρβάροι) Ὀρόγγοι, Σφακιᾶς, Στρογγυλόχωρο, Βουτζάριν (προφανῶς θά πρόκειται γιά τό Βουνάρι), Παληάλονο (ἴσως νά πρόκειται γιά τό Παληάλινο) Ἰνδράχα (ἴσως τή σημερινή Νιτράχα).

Ὅλες αὐτές οἱ παραπάνω τοποθεσίες βρίσκονται μέσα στό κτηματικό χῶρο πού καταλαμβάνει τό σημερινό χωριό Μονοπολᾶτα καί οἱ ὀνομασίες τους διατηροῦνται μέχρι σήμερα. Ἑπομένως πρέπει νά δεχθοῦμε χωρίς καμιά ἐπιφύλαξη ὅτι τά σημερινά Δεματορά καί Μονοπολᾶτα τήν ἐποχή τῆς συντάξεως τοῦ Πρακτικοῦ τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Κεφαλληνίας τοῦ ἔτους 1264 εἶχαν κοινήν ὀνομασίαν μέ τό ὄνομα «Δεματορά ἤ Δαματορά ἤ Ρεματορά[3]». Ἀργότερα ὁ γενικώτερος αὐτός χῶρος τῶν Δεματορῶν ἐχωρίστηκε στά δύο. Καί τό χωριό Δεματορά περιορίστηκε στή σημερινή του θέση, ὁ δέ ὑπόλοι-

---

1. Θ. Τζαννετᾶτος. Πρακ. Λατ. Ἐπισκ. Κεφ/νίας σελίς 33 στῖχ. 60.

2. Στό χωριό Δεματορά τό τέμπλο τῆς ἐκκλησιᾶς τοῦ Ἁγίου Βλασίου ἔχει μιά εἰκόνα τήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Σ' αὐτή τήν εἰκόνα ὁ Χριστός κρατᾶ σημαία λευκή μέ κυανοῦν σταυρό, ἐν ἀντιθέσει μέ ἄλλες σημαῖες τῆς Ἀναστάσεως πού φέρουν κόκκινο Σταυρό. Ἡ σημαία αὐτή ἔχει τά ἴδια χρώματα μέ τή σημαία τῆς Ἐπαναστάσεως τῆς Κύπρου τό 1821.

3. Ἠλ. Τσιτσέλης. Κεφ/κά Σύμ/τα τόμ Β΄ σελίς 669 (ἀπογραφή 1583).

πος χῶρος τοῦ λόφου, ἔπειτα ἀπό τήν ἐγκατάσταση τοῦ ἔποικου Μονόπολη ἐπῆρε τό ὄνομα Μονοπολᾶτα. Ὁ διαχωρισμός αὐτός πρέπει νά τοποθετηθῆ γύρω στά μέσα τοῦ 15ου αἰῶνα. Πρέπει νά σημειωθῆ ὅτι ὅπως εἶπα καί προηγουμένως, σ' αὐτό τό Πρακτικό τοῦ 1264 δέν ἀναγράφεται κανένα ἀπό τά σημερινά χωριά πού ἡ κατάληξή τους νά λήγη σέ –ΑΤΑ.

Ἀντίθετα ἀναγράφονται ὅλα ὅσα δέν ἔχουν κατάληξη –ΑΤΑ, ὅπως Ἐρίφιν, Σκηνέας, Δαματορά, ἤ Δεματορά, Ἁγία Θέκλη, Βόβικες, Βιγλατόρια, Κοντοϊωννάδες, Ἰλλάροι, Νύφη ἤ Νυφώνας, Γερασιά, Ἀθήρας καί ἄλλα.

Ἐπομένως ἀπό ὅ,τι βγαίνει τό συμπέρασμα ὅτι τά σημερινά χωριά πού ἡ κατάληξή τους λήγει σέ –ΑΤΑ εἶναι δημιουργήματα τῆς Ἐνετικῆς Κατοχῆς. Καί κάτι ἄλλο. Ὅτι στήν Κεφαλλονιά ἐνῶ πολλά χωριά ἔχουν τή κατάληξη –ΑΤΑ πολλά ἀπό τά ἐπίθετα τῶν κατοίκων τους δέν ἀκολούθησαν τήν ἴδια ἐξέλιξη, δηλαδή νά πάρουν τή κατάληξη –ΑΤΟΣ. Ὅπως π.χ. Στό χωριό Λουκερᾶτα ὁ κάτοικός του δέν ἔγινε «Λουκερᾶτος» ἀλλά παρέμεινε «Λουκέρης».

Τό ἴδιο συνέβη καί σ' ἄλλα χωριά ὅπως στά Ἀντυπᾶτα, ὁ κάτοικός του παρέμεινε Ἀντύπας, στά Μαντζαβινάτα – Μαντζαβῖνος, στά Τυπαλδᾶτα – Τυπάλδος, στά Ἀννινᾶτα – Ἄννινος, στά Καρουσᾶτα – Καροῦσος, στά Πατρικᾶτα – Πατρίκιος καί ἄλλα.

Ἐδῶ πρέπει νά σημειώσω καί κάτι ἀκόμα πού βγαίνει ἀπ' αὐτό - τοῦτο τό Πρακτικό τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Κεφαλληνίας.

Η κατάκτηση τῆς Νήσου ἀπό τούς Φράγκους εἰσβολεῖς δέν ἀπέβλεπε μόνον στήν ἁρπαγή τῶν περιουσιῶν τῶν κατοίκων της καί στή δουλεία τους, ἀλλά γενικώτερα στήν ἐξόντωσή τους καί στό ξερίζωμα τῆς Ἐθνικῆς τους συνειδήσεως.

Μέ λίγα λόγια ἤθελαν νά τούς φραγκέψουν.

Μισοῦσαν φανατισμένα οἱ Καθολικοί τότε, τούς Ὀρθοδόξους. Τούς ἀπεκάλουν αἱρετικούς καί τούς κατεδίωκαν χειρότερα ἀπό τούς Τούρκους. Κύριος στόχος τῶν Καθολικῶν ἦτο ὁ Ὀρθόδοξος κλῆρος, πού ἦταν τό βασικό τους ἐμπόδιο, ὁ ἐκβιαστικός προσηλυτισμός ἱερωμένων καί ἀσθενεστέρων τά-

ξεων πού τούς μετεχειρίζοντο σάν ὑποτελεῖς, δηλαδή σκλάβους ὑποχρεωμένους νά ἐργάζωνται στούς νέους κυρίους των αὐτοί οἱ ἴδιοι, οἱ γυναῖκες τους, τά παιδιά τους, τά ἐγγόνια τους καί ὅλοι οἱ μετέπειτα ἀπόγονοί τους. Ἀκόμα καί οἱ γαμπροί τῶν ἱερέων μέ τίς γυναῖκες τους καθώς καί ὅλοι οἱ ἰδιοκτῆτες τῶν κατασχεμένων κτημάτων μέχρι τελευταίας των πνοῆς.

«...ὀφείλουσι προσμένειν καί ἐκδουλεύειν τῇ Ἁγιωτάτῃ Ἐπισκοπῇ (Λατινικῇ) ἕως ἐσχάτης αὐτῶν ἀναπνοῆς αὐτοί τε καί πάντες οἱ ἐξ ὀσφύος αὐτῶν τικτόμενοι γόνοι τε καί ἐγγονοί...[1]».

Καί ὅλα αὐτά ἴσχυον μόνον γιά τό κλῆρο καί τίς ἀσθενέστερες τάξεις γιατί οἱ ἰσχυροί τῶν τότε κατοίκων δέν ἐνοχλήθησαν οὔτε οἱ ἴδιοι οὔτε οἱ περιουσίες τους.

Ἡ κατάσχεση αὐτή τῶν περιουσιῶν τῶν κατοίκων Κεφαλληνίας ἀπό τούς Λατίνους κατακτητάς πρέπει νά τοποθετηθῆ μερικά χρόνια πρίν ἀπό τό Πρακτικό καί συγκεκριμμένα περί τό 1190 ὡς τό 1206 ἐποχή πού οἱ Φράγκοι Σταυροφόροι διέλυσαν τήν Βυζαντινήν Αὐτοκρατορία, ἐλεηλάτισαν τήν πρωτεύουσά της, Βυζάντιον – Κωνσταντινούπολιν – καί ὁ κάθε τυχοδιώκτης σταυροφόρος ἔκοψε ἕνα κομμάτι γιά λογαριασμό του ἀπό τήν αὐτοκρατορία ὅπως τά τσακάλια κομματιάζουν τό θήραμά τους. Τότε ἅρπαξαν καί τήν Κεφαλλονιά[2].

---

1. Θ. Τζαννετᾶτος. Πρακτ. Λατ. Ἐπισκ. Κεφ/νίας 1264 σελίς 66–68 στίχ. 563–596. Ἐκεῖ ἀναφέρονται πολλά ὀνόματα ἰδιοκτητῶν κτημάτων πού ἔγιναν καί σκλάβοι.

2. Δ. Ζακυνθινός. Βυζαντινή Αὐτοκ/ρία 314–1071 σελίς 141. Ἡ Κεφαλληνία τήν περίοδο αὐτή ὑπήγετο εἰς τήν Βυζαντινήν Αὐτοκρατορίαν ὡς «Ναυτικόν Θέμα Κεφαλληνίας» ἀπό τό ἔτος 809 μ.Χ.

ΜΟΝΟΠΟΛΑΔΕΣ Ἤ ΜΟΝΟΠΟΛΑΙΟΙ ΚΑΙ ΠΕΤΡΙΤΣΑΙΟΙ

Ἔτσι λέγονται οι δύο οἰκογενειακές ῥίζες ἀπό τίς ὁποῖες προέρχονται οἱ πιό πολλοί ἀπό τούς σημερινούς κατοίκους τοῦ χωριοῦ. Μέ τό χρόνο ἔπαψε νά χρησιμοποιεῖται ἡ δεύτερη προσωνυμία καί ἐπεκράτησε ἡ πρώτη «Μονοπολάδες». Ἡ δεύτερη οἰκογένεια ἔχει περιορισμένο ἀριθμό μελῶν γιατί σ' ὅλα αὐτά τά χρόνια δέν κατώρθωσε νά ἁπλωθῆ. Ἀντίθετα μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου συνεχῶς λιγόστευε γιά νά περιοριστῆ σέ τρεῖς ἕως τέσσερες οἰκογένειες. Ἡ πρώτη οἰκογένεια συνεχῶς μεγάλωνε καί ξαπλώθηκε σ' ὁλόκληρη τήν οἰκιστική περιοχή τοῦ χωριοῦ. Ἡ ἀραίωση τῆς οἰκογενείας τῶν Πετριτζαίων φαίνεται νά ξεκινάει πρίν πολλά χρόνια, ἴσως περί τά μέσα τοῦ 17ου αἰῶνα μιά ἐποχή πού οἱ τότε Περιτζαῖοι καί Μονοπολαῖοι συνεπλάκησαν μεταξύ τους, τήν ἡμέρα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ὅταν οἱ δεύτεροι πανηγύριζαν καί ἐλιτάνευαν στούς δρόμους τοῦ χωριοῦ τήν εἰκόνα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Δέν θ' ἀσχοληθῶ μέ τό ποιός ἔδωκε ἀφορμή σ' αὐτό τό θλιβερό ἐπεισόδιο, οὔτε ποιοί ἔφταιξαν, οὔτε φυσικά θά ἐπεκταθῶ σέ λεπτομέρειες τῶν αἰτίων πού τό προκάλεσαν ἤ καί στά ἀποτελέσματά του. Περασμένα - ξεχασμένα. Ἄλλωστε τίς παληές ἐκείνες ἐποχές ἦτο συνηθισμένο φαινόμενο οἱ συγκρούσεις καί οἱ φαγωμάρες ἀνάμεσα σέ οἰκογένειες, σέ συνοικίες, χωριά, πόλεις καί ἐπαρχίες ἀκόμα, οἱ ὁποῖες ἐσυνεχίζοντο σχεδόν μέχρι τίς ἀρχές τοῦ αἰώνα μας. Π.χ. Μεταξάδες μέ

Ἄννινους, Καροῦσοι μέ Λοβέρδους, Ἀργοστολιώτες μέ Ληξουριώτες, Δεμπονεράδες μέ Ποταμιώτες καί σέ χωριά ὅπως ἡ παραπάνω περίπτωση τοῦ δικοῦ μας.

Πάντως ἀπό τότε πολλοί Πετριτζαῖοι ἐγκατέλειψαν τό χωριό. Ἐσημείωσα τό γεγονός αὐτό, μόνο καί μόνο, γιά νά στηρίξω τήν ἀφήγηση ἑνός ἔξυπνου καί χαριτωμένου παραμυθιοῦ πού οἱ τότε κάτοικοι τοῦ χωριοῦ θέλοντες μ᾽ αὐτό τόν τρόπο νά ξεχαστῆ τό λυπηρό αὐτό γεγονός καί συνάμα νά διασκεδαστῆ η δυσάρεστη ἐντύπωση καί ἡ δυσμενής ἐπίδραση πού εἶχε δημιουργηθῆ ἀνάμεσα σ᾽ ὅλους τούς κατοίκους τοῦ χωριοῦ καί ἀκόμα γιά νά δικαιολογηθῆ ἡ ἀναχώρηση πολλῶν Πετριτζαίων, ἔπλασαν ἕνα χαριτωμένο παραμυθάκι, ὑποβάλλοντες ἔτσι στίς μεταγενέστερες γεννηές ὅτι ἐξωγήϊνες δυνάμεις συνετέλεσαν στήν ἀραίωση τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας αὐτῆς.

Τό παραμυθάκι αὐτό πού μᾶς τό μετέφερε ἡ παράδοση μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἀξίζει τόν κόπο νά τό διηγηθῶ καί θά τό περιλάβω στό τέλος τοῦ ἔργου μαζί μέ ἄλλους μύθους.

Μονοπολαῖοι καί Πετριτσαῖοι εἶναι οἱ δυό οἰκογενειακές ῥίζες ὅπως ἐσημείωσα καί παραπάνω ἀπό τίς ὁποῖες προέρχονται οἱ μετέπειτα γεννηές τοῦ χωριοῦ.

Ἡ πρώτη εἶχε γενάρχη τόν Μονόπολη. Ἡ δεύτερη τόν Πετρίτση. Ὁ Μονόπολης αὐτός ὅπως ἀναφέρει ἡ παράδοση μετώκησε στό χωριό ἀπό μιά πόλη τῆς Ἰταλίας τή MONOPOLI. Ἡ πόλη αὐτή βρίσκεται ἐπί τῆς Ἀδριατικῆς Θαλάσσης ἀνάμεσα στίς πόλεις BARI καί BRINDESI. Ἀπό τό ὄνομα τῆς πόλεως αὐτῆς καί τῆς καταλήξεως -ATA τό χωριό ὠνομάστηκε «Μονοπολᾶτα». Ὁ Μονόπολης αὐτός πού τό πραγματικό του ὄνομα δέν μᾶς τό ἐκληρονόμισε ἡ παράδοση πρέπει νά εἶχε ῥίζες ἑλληνικῆς καταγωγῆς. Δέν ἀποκλείεται καί στίς φλέβες του νά ἔτρεχε ἑλληνικό αἷμα καί νά ἦταν ἀκόμα Χριστιανός Ὀρθόδοξος.

Στήν Κεφαλλονιά πρέπει νά ἦλθε περίπου στίς ἀρχές ἤ τά μέσα τοῦ 15ου αἰώνα. Ἐγκατεστάθη στό χῶρο τῆς σημερινῆς συνοικίας τοῦ χωριοῦ πού λέγεται «Ζαχαρᾶτα» καί ἡ ὁποία τήν ἐποχή ἐκείνη βρισκότανε μέσα στόν εὐρύτερο χῶρο πού ἐκαλεῖτο Δεματορά. Ἀνατολικά τοῦ χώρου αὐτοῦ ὅπου ἐγκα-

τεστάθη ὁ Μονόπολης ἦσαν ἐγκατεστημένοι οἱ Πετριτζαῖοι πού ὁ οἰκισμός τους περιελάμβανε τό κέντρο μέ τόν ἀνατολικό χῶρο τοῦ κέντρου τοῦ χωριοῦ πρός τό Παληάλινο. Περίεργο εἶναι πῶς οἱ τότε ἰσχυροί Πετριτζαῖοι δέν ἀντέδρασαν, ἀλλά ἠνέχθησαν τήν ἐγκατάσταση τοῦ ἔποικου στίς πλάτες τους.

Ἄν ἀντιδροῦσαν οἱ Πετριτζαῖοι καί οἱ ἐλάχιστοι ἄλλοι παλαιότεροι κάτοικοι, ὁ ἔποικος αὐτός δέν θά μποροῦσε νά παραμείνη ἐκεῖ καί στή συνέχεια νά στερεωθῆ, νά ριζώση καί νά ἁπλωθῆ τόσο γρήγορα στή νότια καί βορεινή περιοχή τοῦ χωριοῦ. Θά τόν ἐξουδετέρωναν καί τελικά θά τόν ἐξόντωναν ὅπως ἐξοντώθηκαν καί ἄλλοι Λατῖνοι ἄποικοι σέ ἄλλες περιοχές τοῦ νησιοῦ πού ἦλθον ὀργανωμένα νά ἐγκατασταθοῦν. Ἔπειτα τό γεγονός ὅτι ἐθεμελίωσε Ἑλληνοορθόδοξον ἐκκλησίαν, τήν Ἁγίαν Παρασκευήν, παρά τά ἐμπόδια τῶν Λατίνων κληρικῶν καί προβλεπτῶν, ἐνισχύει τούς συλλογισμούς ὅτι ὁ ἔποικος αὐτός ἦτο μᾶλλον Ἑλληνορθοδόξου καταγωγῆς. Οἱ Λατῖνοι ἐπιδρομεῖς, κατακτηταί ἤ ἄλλοι ἄποικοι, στήν ἀρχή ἵδρυον σᾶν οἴκους λατρείας στήν Κεφαλλονιά ἐκκλησίες ἀφιερωμένες σέ κοινούς ἁγίους καί τῶν δύο ἐκκλησιῶν, Δυτικῆς καί Ἀνατολικῆς καί ἀργότερα μόνον σέ βέρους Λατίνους Ἁγίους καί Ἁγίες καί σέ καμιά περίπτωση σέ Ἑλληνορθοδόξους Ἁγίους καί Ἁγίες.

Τέτοιες ἐκκλησίες κοινῶν Ἁγίων ἤ μόνον Λατίνων ὑπῆρχον στά γύρω χωριά Δεματορά, Ρίφι, Ἁγία Θέκλη, Σκηνειά, μέ τά ὀνόματα: Ἅγιος Ἐσδρός, Ἅγιος Λέων, Ἅγιος Ἴσαυρος, Ἅγιος Ἀχέλιος, Ἁγία Ἀκυλίνη, Ἁγία Ἐμπραξία καί ἄλλες. Ἔπειτα ἄς μή λησμονῶμεν ὅτι στήν Ἰταλία (Καλαβρία, Σικελία καί ἄλλα μέρη) ὑπάρχουν ἀκόμα καί σήμερα Ἰταλοποιημένοι Ἕλληνες τοῦ ἀποικισμοῦ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος πού ἐξακολουθοῦν νά ἔχουν τά Ἐθνικά τους ἤθη καί ἔθιμα καί νά ὁμιλοῦν ἀκόμα ἔστω καί παρεφθαρμένα τή μητρική τους Ἑλληνική γλῶσσα.

Πέραν ὅμως αὐτῶν τῶν παραπάνω ἐνδείξεων πού στοιχειοθετοῦν μιά Ἑλληνική καταγωγή του ἔρχεται νά ἐπιβεβαιώση ταύτην καί ἡ ὀνομασία τῆς πόλεως ἀπό τήν ὁποίαν προῆλθεν.

"MONOPOLI" ἡ ὁποία ἔχει καθαρά Ἑλληνική προέλευση, δηλαδή «ΜΟΝΗ-ΠΟΛΙΣ».

Τό ὄνομα τοῦ χωριοῦ Μονοπολᾶτα προέρχεται ἀπό τό ὄνομα τοῦ ἔποικου Μονόπολη ὁ ὁποῖος ὅπως εἶπα προέρχεται ἀπό τήν πόλη τῆς Ἰταλίας Monopoli ὅπου τό -πο- γράφεται μέ ὅμικρον καί ὄχι μέ ὠμέγα ὅπως ἰσχυρίζονται μερικοί ἄλλοι ὅτι προέρχεται ἀπό τήν λέξη Μονοπώλιον.

Εἶναι λάθος ἀσυγχώρητο νά πιστεύεται κάτι τέτοιο ὅτι δηλαδή τό χωριό εἶχε κάποιο μονοπώλιο πνευματικό ἤ ὑλικό. Στοιχεῖα πού θά μποροῦσαν νά στηρίξουν ἕνα τέτοιο λανθασμένο συλλογισμό δέν ὑπάρχουν οὔτε καί εὐσταθοῦν: Ἡ ἴδια ἡ λέξη «μονοπώλιο» δηλώνει καθαρά ὅτι «πωλεῖ κάτι κατ' ἀποκλειστικότητα». Ὅμως τό πνεῦμα εἶναι ἐλεύθερο καί δέν μπορεῖ νά μονοπωληθεῖ. Μονοπωλεῖται μόνο κάτι τό ὑλικό. Ἀλλά καί ἄν δεχθοῦμε ὅτι τά Μονοπολᾶτα ἀπό πολύ παληά εἶχαν μιά διακριτική θέση ἀνάμεσα στά χωριά τῆς Ἀνωῆς καί ὅτι κάποτε ἦσαν μιά ἐξέχουσα κωμόπολις δηλαδή ἡ ΜΟΝΗ-ΠΟΛΙΣ σ' ὅλη τήν Ἀνωγῆ, πάλι τό ὄνομα Μονοπολᾶτα, θά πρέπει νά γράφεται τό -πο- μέ ὅμικρον καί ὄχι μέ ὠμέγα. Ξένοι καί ντόπιοι ἱστορικοί πού ἀσχολήθηκαν μέ τήν Κεφαλλονιά καί ἰδιαίτερα μέ τήν Παλλική, ὅπου ἀναφέρουν τήν λέξη «Μονοπολᾶτα» γράφουν τό -πο- μέ ὅμικρον. Μερικές δημόσιες ὑπηρεσίες, ἴσως γιατί τό βρῆκαν γραμμένο ἔτσι μέ -ω- ἤ ἐπειδή καί ἡ γραμματική λέει ἀκόμα ὅτι, «ὅπως καί νά γραφοῦν τά κύρια ὀνόματα δέν εἶναι λάθος», ἐξακολουθοῦν νά γράφουν τό -πο- μέ ὠμέγα ἐνῶ ἄλλες ὅπως τό Ἐθνικό Τυπογραφεῖο καί ἡ Ἐθνική Στατιστική Ὑπηρεσία τό γράφουν σωστά, δηλαδή, τό -πο- μέ ὅμικρον.

Ἡ ὀνομασία MONOPOLI δέν εἶναι δυνατόν νά εἶναι δημιούργημα τῶν Ἰταλῶν γιατί οἱ Ἰταλοί δέ συνηθίζουν νά δίνουν στίς πόλεις τους ὀνομασίες μέ τήν κατάληξη -POLI.

Ἡ κατάληξη αὐτή μόνον Ἑλληνικῆς ἐπινοήσεως εἶναι καί μάλιστα ἀρχαϊκῆς.

Σ' ὅλη τήν Ἰταλία, ἄν δέν κάνω λάθος μόνον πέντε πόλεις της φέρουν τήν κατάληξη -POLI. Ἡ «NAPOLI», ἡ «GALIPOLI», ἡ «MONOPOLI», ἡ «EMPOLI» καί ἡ «POPOLI».

Προφανῶς τοὐλάχιστον οἱ τεῖς πρῶτες πόλεις ἤ καί οἱ πέντε ἀκόμη ἀνάγονται στήν ἀρχαία ἐποχή τοῦ ἀποικισμοῦ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. Ἀπ' αὐτή τήν πόλη Monopoli κατήγετο καί ὁ ἐπίσκοπος Ἰωάννης Κανόνικος τόν ὁποῖον εἶχε στείλει ὁ Πάπας Εὐγένιος ὁ Δ΄ ὡς ἐπίσκοπον τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Κεφαλληνίας τά ἔτη 1450–1458[1]. Στήν Κεφαλλονιά εἶχον ἐγκατασταθεῖ καί πολλοί ἄλλοι ξένοι, Ἐνετοί, Γενουᾶται, Σικελιανοί, Νορμανδοί, Ἀλβανοί, Ἱσπανοί, Βυζαντινοί, Γάλλοι καί Ἄγγλοι πού τελικά πολλοί ἀπ' αὐτούς ἀφομοιώθηκαν μέ τούς ντόπιους. Ὅμως ἡ ἀφομοίωσή τους ἦταν καθαρά συμφεροντολογική καί ὄχι φυλετική ἤ ὁρμωμένη ἀπό κοινά γνωρίσματα μέ τούς ντόπιους. Ἀκόμα ἡ ἀφομοίωσή τους προῆλθε ἐξ ἀνάγκης κατόπιν ἀνωτέρας βίας λόγῳ τῶν συνεχῶν κοινωνικῶν ἀνωμαλιῶν, ἀναστατώσεων, ἐπαναστάσεων καί ἀνακατατάξεων πού συνέβαιναν τότε στό χῶρο τῆς Κεφαλλονιᾶς καί γενικώτερα στήν Ἑπτάνησο καί σέ καμιά περίπτωση μέ τήν ἐλεύθερη βούλησή τους.

Ἀπέκτησαν δι' ἁρπαγῆς ἤ χαριστικῶν διαταγμάτων τῶν ἑκάστοτε ἀρχῶν κατοχῆς περιουσίες, γῆ καί δούλους. Ἀκόμα τίτλους, ἀξιώματα, προνόμια καί ἄλλα ἀγαθά. Καί μιά τέτοια εὐχάριστη καί τόσο εὐνοϊκή κατάσταση πού εἶχε δημιουργηθεῖ εἰς ὄφελός τους, δέν μποροῦσε μά οὔτε καί τούς συνέφερε νά τήν ἐγκαταλείψουν. Ἄν συνέχιζαν νά ἔχουν διαφορετικά γνωρίσματα ἀπό τούς ντόπιους (ἔθιμα γλῶσσα, θρησκεία) ἡ εὐχάριστη αὐτή κατάσταση θά ἀνεκόπτετο καί τελικά θά ἀνετρέπετο. Ἔτσι συμβιβάστηκαν μέ τή συνείδησή τους καί ἐπροτίμησαν τήν ταπείνωση τῆς ἀφομοιώσεως παρά τήν ἐγκατάλειψη τῶν συμφερόντων τους[2]. Τό ἴδιο ὅμως δέν συνέβη καί μέ τόν Μονόπολη πού ὅπως εἶναι φανερό οὔτε ὁ ἴδιος οὔτε οἱ ἀπόγο-

---

1. Π. Χιώτης: Ἱστορ. Ἀπ/τα Ἑπταν. 1887 Βιβλ. 6ον σελίς 100.

2. Ἐφημ. Πατρίς 1907. Στό φύλλο 4818/23-5-1907 ὁ καθηγητής Ἀνδρεάδης ἀναφέρει μαρτυρίαν τοῦ ἱστορ. W. Müller κατά τήν ὁποίαν: «...εἴκοσιν ἤδη ἔτη πρό τῆς καταλύσεως τῆς Βενετικῆς κυριαρχίας μόνον δύο οἰκογένειαι τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν εἶχον διατηρήσει τό καθολικόν θρήσκευμα».

νοί του ἀπέκτησαν ποτέ κανένα ἀπό τά παραπάνω ἀγαθά. Φαίνεται πώς μᾶλλον φτωχός ξεκίνησε καί φτωχοσόϊ παρέμεινε. Μπορεῖ νά προήρχετο ἀπό ἐπιφανῆ οἰκογένεια[1] ὄχι ὅμως προνομιοῦχο ἤ τιμαριοῦχο. Ἄν ἦτο προνομιοῦχος ἤ τιμαριοῦχος θά ἀνεγράφετο κι αὐτός στόν μακροσκελῆ κατάλογο τοῦ ἀρχοντολογίου[2] (libro d'oro) τῆς Κεφαλληνίας, ὅπως ἀναγράφωνται ὅλοι ἐκεῖνοι πού ηὐνοοῦντο ἀπό τίς ἀρχές κατοχῆς ἤ εἶχαν τίτλους, προνόμια, πλούτη, τιμάρια, ἤ ἀκόμα καί ἐκεῖνοι πού ἐξαγόραζαν μιά τέτοια ἐγγραφή.

Ὁ ἱστορικός I. Partsch στό βιβλίο του «Γεωγραφική μονογραφία Κεφαλληνίας καί Ἰθάκης Ἀθῆναι 1892» στίς σελίδες 112, 113 γράφει: «..... ὁ Λοβέρδος καί ὁ Πινιατῶρος μεταφέρουσιν εἰς ταύτην τήν ἐποχήν τήν ἐποίκησιν πολλῶν ἐπιφανῶν Κεφαλληνιακῶν οἰκογενειῶν Ἰταλικῆς καταγωγῆς οἷον: ....ὑπό τῶν Φερεντίνων ἱδρύθησαν τά Φερεντινᾶτα ἐν Πυλάρῳ, ὑπό τῶν Μονοπολιτῶν τά Μονοπολᾶτα Παλικῆς». Οἱ παραπάνω ἱστορικοί, Λοβέρδος, Πινιατῶρος, Πάρτς, χρησιμοποιοῦν τή φράση «ἐπιφανεῖς» ὄχι ὅμως προνομιοῦχοι ἤ τιμαριοῦχοι ὅπως τούς χαρακτηρίζει ὁ Ἡλίας Τσιτσέλης[3].

Τό νά εἶναι κανείς ἐπιφανής δέν εἶναι ἀπαραίτητο νά εἶναι καί προνομιοῦχος ἤ ἀκόμα καί τιμαριοῦχος. Ἔπειτα τά Μονοπολᾶτα δέν ἦταν ἀποτέλεσμα πολλῶν Μονοπολιτῶν ἀλλά ἑνός καί μόνον τοῦ ἔποικου Μονόπολη. Ἀλλά καί ὁ Γ. Πεντόγαλος μεταφέρει τούς ἴδιους χαρακτηρισμούς για τον Μονόπολη παρασυρθείς προφανῶς ἀπό τόν Ἡλία Τσιτσέλη. Στά σχόλιά του (στίχ. 18 καί 22)[4] πού ἀφοροῦν δύο ἀπό τούς πολλούς μάρτυρες τοῦ συμβολαιογραφικοῦ καταλόγου τῶν δωρητῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Νικολάου - Ριφίου, τούς Ἀντώνιο Μονόπολη παππᾶ καί πνευματικό καί Ρουσέλο Μονόπολη, ἐπαναλαμβάνει τά σχόλια τοῦ Ἡλία Τσιτσέλη πώς ἡ οἰκογέ-

---

1. *I. Partsch: Κεφαλην. καί Ἰθάκη 1892 σελίς 112-113.*
2. *Π. Χιώτης: Ἱστορ. Ἀπ/τα Ἑπτανήσου 1863 σελίς 957 τόμ. 3ος.*
3. *Ἠλ. Τσιτσέλης. Κεφ/κά σύμ/τα τόμος Α΄ σελίς 553–554.*
4. *Γερ. Πεντόγαλος. Κεφαλ. Χρονικά τόμος 2ος Ἀργοστ. 1977 σελίς 51–52.*

νεια Μονόπολη ἦταν προνομιοῦχος καί ὅτι τά Μονοπολᾶτα ἦσαν πιθανῶς τιμάριόν της.

Καί γιά μέν τόν Ἀντώνιο Μονόπολη (παππᾶ καί πνευματικό) οἱ τίτλοι αὐτοί μπορεῖ γιά τήν ἐποχή ἐκείνη τοῦ 1471 νά τόν χαρακτηρίσουν σάν ἐπιφανῆ. Τό ἴδιο ὅμως δέν συμβαίνει καί γιά τό Ρουσέλο Μονόπολη πού δέν παρουσιάζεται σ' αὐτό τό ἔγγραφο μέ κανένα ἰδιαίτερο τίτλο ἤ ἄλλο γνώρισμα. Ἄν προσέξει κανείς τό συμβόλαιο θά παρατηρήση ὅτι ὁ συντάκτης αὐτοῦ γνωρίζοντας πολύ καλά τούς μάρτυρες προτάσσει στόν καθένα τίτλο, ἀλλά στό Ρουσέλο ἀρνήθηκε νά τοῦ χαρίση οὔτε τό τόσο φτηνό «κύρ» πού μέ τόση ἁπλοχεριά δίνει στούς τέσσερες προηγούμενους ἀπό τό Ρουσέλο μάρτυρες πού σ' αὐτούς τούς δίνει ἀκόμα καί τόν τίτλο τοῦ «ἄρχοντα»[1].

Ἄν γνώριζαν ὁ Τσιτσέλης καί οἱ λοιποί πώς τά 3/5 περίπου τῆς τότε περιοχῆς τῶν Δεματορῶν καί σήμερα Μονοπολάτων ὅτι ἦτο ἰδιοκτησία τῶν Πετριτζαίων, δέν θά παρεσύρετο στό λάθος νά χαρακτηρίση τόν ἔποικο Μονόπολη προνομιοῦχον καί τά Μονοπολάτα τιμάριόν του. Ἄλλως τε ἡ ἔλλειψη ζωτικοῦ χώρου ὑπῆρξε ἡ βασική αἰτία τῆς μεταξύ Πετριτζαίων καί Μονοπολαίων σύρραξης. Ὁ Μονόπολης ἐξεκίνησε καί ἦλθε στό νησί σέ μιά ἐποχή πού ὁ πληθυσμός τῆς Κεφαλλονιᾶς ἀπό τίς ἀλλεπάλληλες ἐπιδρομές, σφαγές, λεηλασίες, ἐξανδραποδισμούς καί σεισμούς εἶχε ὑποστεῖ τρομακτική καθίζηση.

Τό νησί ἐκτάσεως 770 περίπου τετραγωνικῶν χιλιομέτρων ἦτο σχεδόν ἔρημο. Λίγα χρόνια ἐνωρίτερα ἀπό τήν ἀπογραφή τοῦ 1583 δηλαδή τά ἔτη 1537 – 1538 ὁ περιβόητος Τουρκοαιγύπτιος στόλαρχος Βαρβαρόσσας ἀφοῦ κατέσφαξε ὅσους κατοίκους πρόλαβε, ἅρπαξε ὅσα ζῶα μπόρεσε μεγάλα καί μικρά ξερίζωσε ἐλιές, ἄλλα δένδρα καί ἀμπέλια, φεύγοντας ἐπῆρε μαζί του 13000 σκλάβους[2]!

---

1. Γερ. Πεντόγαλος. Κεφαλ. Χρονικά τόμος 2ος Ἀργοστ. 1977 σελίς 48.
2. Π. Χιώτης. Ἱστ. Ἀπ/τα Ἑπταν. τόμος 3ος σελίς 93 καί Ἠλ. Τσιτσέλης: Κεφ/κά Συμ/τα τόμ. Β΄ σελίς 408 καί Ἰωσ. Πάρτς. Κεφ/νία καί Ἰθάκη 18 92 σελίς 116.

Χαρακτηριστική εἶναι ἡ ἀπογραφή τοῦ πληθυσμοῦ τό 1548 πού ἀναφέρει σ' ὅλη τήν Κεφαλλονιά 14000 μόνον κατοίκους[1].

Οἱ Ἐνετοί γιά νά ἐπαναφέρουν τότε τόν πληθυσμό σέ κάποια ἀνεκτά ἐπίπεδα προσκαλοῦσαν ἀποίκους ἀπό ὅλα τά κρατίδια τῆς Ἰταλίας καί Ἕλληνας ἀπό τήν Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα[2].

Τότε ἐδημιουργήθησαν νέοι οἰκισμοί οἱ λεγόμενοι ἰταλιστί «Καζάλια»[3]. Λανθασμένα ἐπομένως ὅλοι οἱ παραπάνω ἱστορικοί, ἀντιγράφοντες ὁ ἕνας τόν ἄλλον, δέχονται ὅτι ὁ Μονόπολης ἦταν ἀπό τούς προνομιούχους καί πώς τά Μονοπολάτα ὑπῆρξαν τιμάριό του.

Ἂν ἦταν ἔτσι τότε δέν θά πήγαινε νά ἐγκατασταθῆ στή θέση πού σήμερα λέγεται Μονοπολάτα, περιοχή τῆς ὁποίας ἡ γῆ ὅπως εἶπα καί παραπάνω, ἀνῆκε κατά ἕνα μεγάλο ποσοστό εἰς τούς πρό αὐτόν ἐγκατεστημένους Πετριτζαίους καί τούς ἐλάχιστους πρό τῶν Πετριτζαίων παλαιότερους κατοίκους. Θά ἐγκαθίστατο σέ κάποια ἄλλη ἐγκαταλελειμένη περιοχή πού τήν ἐποχή ἐκείνη ὑπῆρχαν πάρα πολλές.

Ὅλα αὐτά τά παραπάνω τά γράφω γιά νά ἀποδείξω ὅτι ὁ ἔποικος Μονόπολης κάθε ἄλλο ἦταν παρά προνομιοῦχος ἤ τιμαριοῦχος. Γιατί ἄν ἦταν προνομιοῦχος δέν θά πήγαινε νά χωθῆ (ἐγκατασταθῆ) στίς πλάτες τῶν Πετριτζαίων ἀλλά κάπου ἀλλοῦ ἀνετώτερα καί ἐπωφελέστερα.

Ὁ Μονόπολης αὐτός ἀπέκτησε (3) παιδιά. Τόν Λινάρδο, Ματθαῖο καί Εὐάγγελο. Γιά τά ὀνόματα αὐτά ἐχρησιμοποίησε μᾶλλον κάποια ἐξυπνάδα ἄν ὄχι πονηριά. Ἀπέβλεπε σέ κάτι. Κι αὐτό τό κάτι μποροῦμε νά ὑποθέσουμε πώς ἦταν, ὅτι δέν ἤθελε νά ἔλθη σέ σύγκρουση μέ τήν τότε πανίσχυρη Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία τῆς Κεφαλλονιᾶς, ἀλλά ἤθελε νά τήν κολακεύση καί νά τήν ἱκανοποιήση, σάν νεοφερμένος ξένος, δίνοντας στό πρῶτο του παιδί τό ὄνομα Λινάρδος, καθαρά Λατι-

---

1. Ἠλ. Τσιτσέλης. Κεφ/κά Συμ/τα τόμ. Β΄ σελίς 661.
2. Π. Χιώτης. Ἱστ. Ἀπ/τα Ἑπταν. Τόμος 3ος σελίς 58.
3. Π. Χιώτης. Ἱστορ. Ἀπ/τα Ἑπταν. Τόμος 3ος σελίς 59.

νικό ὄνομα. Leonardo. Στό δεύτερό του παιδί ἔδωκε τό ὄνομα Ματθαῖος πού ἱκανοποιεῖ Ρωμαιοκαθολική καί Ἑλληνορθόδοξο ἐκκλησία ἐπειδή τό ὄνομα αὐτό ἔφερεν ὁ Εὐαγγελιστής ἀπόστολος καί μαθητής τοῦ Χριστοῦ. Στό τρίτο του παιδί ἔδωκε τό ὄνομα Εὐάγγελος καθαρά ἑλληνικό ὄνομα ἱκανοποιώντας ἔτσι τόσο τήν Ἑλληνορθόδοξο ἐκκλησία ὅσο καί τόν ἑαυτό του. Ἀπ' αὐτά τά τρία παιδιά προῆλθον οἱ οἰκογένειες: 1) Ἀπό τόν Λινάρδο προῆλθον οἱ: Λιναρδᾶτος, Πετρᾶτος, Μανωλᾶτος, Διονυσᾶτος ἴσως καί Σταματᾶτος.

2) Ἀπό τόν Ματθαῖο προῆλθον οἱ Ματιᾶτος, Φαραντᾶτος, Γερολυμᾶτος, Ζαχαρᾶτος, Γιουλᾶτος, Ἀντωνᾶτος, Φιλιππᾶτος, Γιακουμᾶτος, Μπορτολᾶτος. 3) Ἀπό τόν Εὐάγγελο προῆλθον οἱ: Εὐαγγελᾶτος (Βαγγελᾶτος καί Φωτεινᾶτος), Θεοδωρᾶτος (Ἀνδρεατᾶτος, Νικολοῦς, Μαργέτης, Παγουλᾶτος, Ταβιᾶτος, Γιαννᾶτος καί Γεωργᾶτος).

Οἱ οἰκογένειες: Καϊξῆς, Καραντινός, Κονιδάρης, Φραγκᾶτος καί Χαριτᾶτος φαίνεται πώς ἦσαν ἄσχετες μέ τούς ἀπογόνους τοῦ Μονόπολη. Ἐγκατεστάθησαν στό χωριό σάν ἐσώγαμπροι ἤ κάπως ἀλλιῶς. Οἱ οἰκογένειες: Μωϋσῆς, Πετρίτσης, Μέης, Ρατζακλῆς, Σταθαής κ.λπ. πού τά ὀνόματα τῶν τεσσάρων πρώτων σώζονται μέχρι σήμερα εἶναι ἄσχετα πάλι μέ τούς ἀπογόνους τοῦ Μονόπολη καί απ' αὐτές ἄλλες μέν εἶναι ἔποικοι ἄλλες δέ ὑπολείμματα παλαιοτέρων οἰκογενειῶν πού κατοικοῦσαν στό χῶρο αὐτό πρίν ἐμφανιστοῦν οἱ ἔποικοι Μωϋσῆς, Πετρίτσης, Μονόπολης. Ἐκτός δμως τῶν ἐπιθέτων τῶν παραπάνω οἰκογενειῶν ἐφέρετο τοὐλάχιστο μέχρι καί τόν Ἰούλιο τοῦ 1841 τό ἀρχικό ἐπίθετο τῶν Μονοπολάδων «Μονόπολις» σάν χαρακτηριστικό ἐπίθετο τῆς οἰκογενείας Εὐαγγελάτων ἤ Φωτεινάτων.

Τοῦτο φαίνεται ἀπό δύο δικόγραφα μέ χρονολογία 10/6/1841 καί 19/7/1841 γραμμένα σέ ἰταλική γλώσσα[1].

---

1. Τά δικόγραφα αὐτά βρίσκονται στό ἀρχεῖο μου. Τό πρῶτο ἀπ' αὐτά ἀρχίζει: «Li iodieci giungo 1841 quarantuno... alla nobile corte appello petizione di Pietro Monopoli belfu Fotino da Monopolata – Contro – Panagin Monopoli Vangelato tu Anastasio per se i rimanenti fratelli.

'Απ' αὐτά τά δύο δικόγραφα ἀποκαλύπτεται ὅτι, ὁ Πέτρος Μονόπολις, πού δέν εἶναι ἄλλος ἀπό τόν προπάππον μου Πέτρο Εὐαγγελάτο τοῦ Φωτεινοῦ ζήσαντα ἀπό τό 1795 ὡς τό 18 48 καί οἱ ἀνεψιοί του Παναγῆς, Δημήτρης, Φωτεινός, Ἰωάννης καί Νικόλας Εὐαγγελάτοι ἤ Φωτεινάτοι τοῦ 'Αναστασίου πού ἔζησαν κι αὐτοί ἀπό τό 1815 ὡς τό 1880, ἀντιδικοῦν γιά κάποια ἐμπράγματο διαφορά. Τό ἐπίθετον Μονόπολης συναντᾶται ἀκόμα καί στήν περιοχή τοῦ Ταφιοῦ ὅπου ὑπάρχει μιά στέρνα πού φέρει μέχρι σήμερα τήν ὀνομασία «Στέρνα τοῦ Μονόπολη».

Γι' αὐτή τή στέρνα λέγεται πώς τήν ἔφτιαξε ὁ ἔποικος Μονόπολης ὅταν πρωτοῆλθε στό νησί καί ὅτι ἐγκατεστάθη ἐκεῖ.

Ὅμως αὐτό δέν φαίνεται νά εἶναι σωστό γιατί τά πάντα δείχνουν πώς ὁ ἔποικος Μονόπολης ἀμέσως ἀπό τήν ἀρχή ἐγκατεστάθη στή σημερινή του θέση Μονοπολάτα. Ἴσως ἀργότερα κάποιος ἀπόγονός του νά μετώκησε στό Ταφιό καί ἔφτιαξε τή Στέρνα. Τό ἐπίθετο Μονόπολης συναντᾶται ἀκόμα τόν 15ο αἰῶνα σέ κάποιο συμβολαιογραφικό ἔγγραφο τῆς 24/2/1471 πού ἀφορᾶ δωρεές στό ναό τοῦ 'Αγίου Νικολάου Ριφίου καί στό ὁποῖο ὑπογράφουν σάν μάρτυρες ὁ 'Αντώνης Μονόπολις καί Ρουσέλος Μονόπολις. Ἄν κρίνουμε ὅτι πολλά κτήματα αμπέλια καί σταφίδες νότια τοῦ Ριφίου καί ἀκόμα καί Ν.Δ. καί Ν.Α. τῆς βουνοκορφῆς τ' 'Αηγιωργιοῦ ἦσαν ἰδιοκτησία τῆς οἰκογενείας Εὐαγγελάτων μέχρι τό 1923 καί μερικά παραμένουν μέχρι σήμερα, τότε ὁ 'Αντώνης καί ὁ Ρουσέλος Μονόπολης ἐκτός τοῦ ὅτι ἦσαν Μονοπολάδες ἦσαν καί μακρυνοί πρόγονοι τῆς οἰκογενείας Εὐαγγελάτων. 'Αλλιῶς δέν ἐξηγεῖται πῶς βρέθηκαν Μονοπολάδες νά ὑπογράφουν σάν μάρτυρες σέ ξένο χωριό. Τό ὅτι πιθανόν νά ἦσαν πρόγονοι τῶν Εὐαγγελάτων συμπεραίνεται ἀκόμα καί ἀπό τά δικόγραφα πού ἀνέφερα παραπάνω στά ὁποῖα οἱ Εὐαγγελάτοι ἀποκαλοῦνται καί μέ τό ἐπίθετο Μονόπολης.

Δυστυχῶς ἀπ' ὅλες αὐτές τίς οἰκογένειες οἱ περισσότερες ἔσβυσαν τοὐλάχιστο ἀπό τό χωριό, εἴτε γιατί μετανάστευσαν, εἴτε γιατί δέν ἀφῆκαν ἀπογόνους εἴτε γιατί οἱ πόλεμοι καί οἱ ἀρρώστιες τούς πῆραν τά τελευταῖα τους βλαστάρια.

Καί ἐπειδή στούς πολέμους τό χωριό μας πρόσφερε θυσία πολλά νέα παιδιά, ἀξίζει νά κάμω ἐδῶ ἕνα προσκλητήριοεκείνων τῶν χωριανῶν, ὅσων τοὐλάχιστο θυμᾶμαι, πού ἔδωκαν τή ζωή τους γιά μᾶς, τά χρόνια ἐκεῖνα, ἀλλά καί τά τωρινά, προσφέροντας ἔτσι καί ἐγώ ἕνα μνημόσυνο σ' αὐτά τά παιδιά μας – τ' ἀδέλφια μας.

Θυμᾶμαι αὐτά τά παιδιά ὅταν ἐπιστρατεύθηκαν τό 1912 μέ τί χαρά, τραγουδῶντες, χορεύοντες καί ρίχνοντες σμπάρα ἔφευγαν γιά τόν πόλεμο. Ἀφοῦ ἀποχαιρέτησαν ὁ καθένας τούς δικούς του ἐκεῖ στό δημόσιο δρόμο μπροστά στό σπίτι τοῦ Φιλίππου, ξεκινήσανε ὅλοι μαζί, μιά παρέα, καί πιό κάτω ἀπ' τή Νιτράχα ἀρχίσανε ἀπό ἐκεῖ τό γλέντι καί τά σμπάρα μέχρι πού φθάσανε στούς Ρόγγους. Λές καί πήγαιναν σέ πανηγύρι καί ὄχι σέ πόλεμο πού μεσ' τή φωτιά του, ὁ χάρος ἀγκάλιασε μερικούς καί δέν ξαναγύρισαν. Ἤμουνα καί ἐγώ τότε πιτσιρῖκος πού τούς ἀκολουθοῦσα μαζί μέ ἄλλους συνομήλικούς μου ἀπό τό χωριό μέχρι τή Μεγάλη Βόλτα τοῦ δρόμου πού εἶναι πιό κάτω ἀπό τόν Σωτῆρα. Ἐκεῖ τότε ἀποχαιρέτησαν ἐμᾶς τούς μικρούς, δίνοντάς μας ὑποσχέσεις πώς θά ξαναγυρίσουν γρήγορα καί αὐτοί προχώρησαν συνεχίζοντες τό γλέντι τους μέχρι τή στροφή στούς Ρόγγους. Σ' αὐτό τό χωρισμό ἐκείνων πού ἔφευγαν καί αὐτῶν πού ἔμεναν συνέβη μιά ἀντίθεση ἐκδηλώσεων πολύ σπάνια καί πολύ συγκινητική.

Αὐτοί πού ἔφευγαν τραγουδοῦσαν καί χόρευαν κι αὐτοί πού ἔμεναν ἔκλαιγαν μέ ἀναφυλλητά γιά νά μήν φανερώσουν τόν πόνο τους καί δάγκωναν τά χέρια τους γιά νά μήν ξεφωνίσουν.

Ἴσως οἱ στρατευόμενοι μέ τά τραγούδια τους καί τούς χορούς τους νά ἤθελαν νά ἐμψυχώσουν τούς δικούς των, νά τούς παρηγορήσουν καί νά τούς κάνουν νά ὑποφέρουν λιγότερο. Ἴσως ἤθελαν νά τούς δώσουν νά πιστέψουν ὅτι ὁ πόλεμος δέν ἦταν τόσο φοβερός ὅσος τόν ἐφαντάζοντο. Ἴσως ἀκόμα νά ἀποχαιρετοῦσαν τούς δικούς τους καί τόν τόπο τους μέ τόν δικό τους τρόπο.

Κατάλογος νεκρῶν

1) Κατά τούς Βαλκανικούς πολέμους 1912 — 1914 ἐφονεύθησαν:

Χρονολογία γεννήσεως			
1885	Εὐαγγελᾶτος Ἐρωτόκριτος τοῦ Κωνσταντίνου	δημοδιδάσκαλος	τό 1912
1893	Γερολυμᾶτος Ἀριστείδης τοῦ Κυριάκη	ἀγρότης	» 1913
;	Ζαχαρᾶτος Παναγῆς τοῦ Χαραλάμπους	χωροφύλαξ	» 1913
;	Πετρᾶτος Εὐστάθιος τοῦ Ἀθανασίου	ἀγρότης	» 1912

2) Κατά τόν Α΄ Παγκόσμιον Πόλεμον καί Μικράν Ἀσίαν 1915 — 1922 ἐφονεύθησαν — ἀπέθανον — ἤ παρέμειναν ἀγνοούμενοι

1893	Εὐαγγελᾶτος Σπῦρος τοῦ Διονυσίου	γιατρός	τό 1915
1898	Εὐαγγελᾶτος Ἀνδρέας τοῦ Διονυσίου	ἀγρότης	» 1918
1885	Θεοδωρᾶτος ἤ Ταβιᾶτος Κωνσταντῖνος τοῦ Πέτρου	ἀγρότης	» 1918
1891	Λιναρδᾶτος Γεώργιος τοῦ Νικολάου	δημοδιδάσκαλος	» 1922
1893	Λιναρδᾶτος Ἀριστόβουλος τοῦ Ἀποστόλου	ἀγρότης	» 1918
1896	Λιναρδᾶτος Εὐθύμιος τοῦ Ἀποστόλου	ἀγρότης	» 1918
1898	Λιναρδᾶτος Σπῦρος τοῦ Χαρίτου	ἀγρότης	» 1918
;	Μανωλᾶτος Κωνσταντῖνος τοῦ Γερασίμου	ἀγρότης	» 1918
1894	Μανωλᾶτος Νικόλαος τοῦ Διονυσίου (Σκοπέλος)	ἀγρότης	» 1922
1898	Φιλιππᾶτος Γρηγόριος τοῦ Γερασίμου	ἀγρότης	» 1918

ἀδελφοί

3) Κατά τούς ἀπελευθερωτικούς Ἀγώνας τῆς Κύπρου κατά τῶν Ἄγγλων κατακτητῶν

;	Θεοδωρᾶτος ἤ Μαργέτης Παναγῆς τοῦ Διονυσίου	ἐφονεύθη	τό 1964

Κι' ἀκόμα τρεῖς γραμμές μου ἀφιερωμένες στούς παραπάνω νεκρούς.

«Παιδιά μας δέν πεθάνατε
Τά χρόνια κι' ἄν περνᾶνε, μέσ' τή ψυχή μας μένετε.
Τότε οἱ νεκροί πεθαίνουνε ὅταν τούς λησμονᾶνε».

Τά Μονοπολᾶτα ὅπως ἐσημείωσα καί παραπάνω ἦσαν πρωτεύουσα τοῦ Δήμου Ἀνωγητῶν. Ἐδέσποζε πνευματικά καί ἐδαφικά ὅλων τῶν ἄλλων χωριῶν τῆς περιφερείας τους καί ὡς ἐκ τούτου φυσικόν ἦτο νά προκαλέση τή ζήλεια, τό φθόνο καί τήν ἔχθρα ἀκόμα τῶν γύρω γειτόνων τους. Οἱ τελευταῖοι ἔψαχναν νά βροῦν κάποια ἀφορμή γιά νά ταπεινώσουν τούς Μονοπολάδες. Καί ἡ εὐκαιρία δέν ἄργησε νά φανῆ. Ἀφορμή ὑπῆρξαν οἱ Δημοτικές ἐκλογές τοῦ 1906 πού ἔγιναν γιά τήν ἀνάδειξη Δημάρχου τοῦ Δήμου Ἀνωγητῶν.

Οἱ ἐκλογές ἐγένοντο πάντοτε στήν ἕδρα τοῦ Δήμου, τά Μονοπολᾶτα. Ὑποψήφιοι ἦσαν: Ὁ Μονόπολης Παναγῆς Θεοδωρᾶτος ἢ Νιβέτσης, ὁ Σκηνειώτης Διονύσιος Τζαννᾶτος καί ὁ Ἁγιαθεκλησιάνος Παναγῆς Πανταζᾶτος.

Τά γύρω χωριά πού ἄλλα ὑπεστήριζαν τον Σκηνειώτη ὑποψήφιο καί ἄλλα τόν Ἁγιαθεκλησιάνο, δυσαρεστημένα ἀπό τή δυσμενῆ ἐξέλιξη τῆς ψηφοφορίας εἰς βάρος τῶν ὑποψηφίων τους, συνεμάχησαν καί δέν ἐδίστασαν τό βράδυ τῆς ψηφοφορίας νά ἐπιχειρήσουν ἔνοπλη ἐπίθεση κατά τῶν Μονοπολάτων μέ σκοπό τήν ἀνατροπή τῶν ψηφοδόχων καλπῶν καί τήν ἀλλοίωση τῶν ἀποτελεσμάτων. Ἐκύκλωσαν τή νύχτα τό χωριό καί πυροβολοῦσαν μέ ὅπλα γκράδες ἀδιακρίτως σ' ὅποιο σπίτι ἔβλεπαν φῶς. Σημειωτέον ὅτι ἡ ψηφοφορία ἐγένετο μέσα στήν ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἐλλείψει καταλληλοτέρου χώρου.

Δέν θά ἀσχοληθῶ μέ τό τί ἐπακολούθησε μετά τήν κατάληψη τοῦ χωριοῦ οὔτε μέ τά ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν, οὔτε μέ τίς ἀσχημίες καί τούς καννιβαλισμούς τῶν ἐπιδρομέων μέσα στό ναό, πού κάποιος ἀπ' αὐτούς τιμωρήθηκε παραδειγματικά γιά τήν ἀσέβειά του, ἀλλά θά περιοριστῶ στό νά ἀναφέρω τά ὀνόματα τῶν ἀθώων θυμάτων τῆς προμελετημένης ἀνοήτου καί κατακριτέας ἐπιδρομῆς.

Δύο νεκροί. Ὁ Μονόπολης Σπῦρος Μανωλᾶτος ἢ Φλαούνης καί ὁ Δαμουλιάνος Παναγῆς Τζουγανᾶτος.

Τραυματίες ἀπό σφαῖρες ἤ κτυπήματα πολύ λίγοι.

Ἀκόμα βρέθηκε νεκρός μέσα στήν κούρτη του ἕνας γάϊδαρος ἀπό σφαῖρα στό κεφάλι. Λένε πώς τόν βρήκανε μέ τά μά-

τια ὀρθάνοιχτα ἐστραμμένα πρός τόν οὐρανό γεμᾶτα ἀπορία σάν νά ρωτοῦσε τό Θεό. Ἐμένα γιατί;

Κτίρια τέχνης ἤ ἄλλης ἰδιόρρυθμης ἀρχιτεκτονικῆς κατασκευῆς πού νά τραβήξουν τήν προσοχή τοῦ ἐπισκέπτου δέν ὑπάρχουν. Παλαιότερα ὑπῆρχαν. Ἡ μανία τῶν καταστρεπτικῶν σεισμῶν που ταράζουν κάθε τόσο τό νησί, ἀλλά καί ὁ χρόνος ἐξαφανίζουν κάθε φορά πολλά απ' αὐτά. Τέτοιοι καταστρεπτικοί σεισμοί ἀναφέρονται ὅτι ἔχουν γίνει τά χρόνια 1636, 1658, 1714, 1723, 1766, 1867, 1897 καί τελευταῖα τό 1953, πού ἰσοπεδώθησαν τά πάντα, ἀλλά καί ἄλλοι σεισμοί μικροτέρας ἐντάσεως, καί σέ ἄλλες ἐποχές. Τά σπίτια εἶναι τά συνηθισμένα ὅπως σ' ὅλα τά χωριά τῆς Κεφαλλονιᾶς. Ἔχουν ὀρθογώνιο ἤ τετράγωνο σχῆμα, σύστημα δομήσεως συνεχές μικτόν ἤ πανταχόθεν ἐλεύθερον, εἶναι ἰσόγεια ἤ διώροφα καί σπάνια τριώροφα, κεραμοσκεπῆ, μέ ἐσωτερικά καί ἐξωτερικά ἀμμοκονιάμματα, στρωμένα δάπεδα μέ ξύλινα πατώματα πλάκες ἤ ἄλλα. Τά τελευταῖα χρόνια παρεισέφρυσαν στό χωριό καί σπίτια μέ σύγχρονες σκεπές ἀπό τσιμεντένιες πλάκες κι ἀκόμα ἀπό λαμαρινοκατασκευές. Σέ μερικά ἀπό τά παλαιότερα σπίτια βρίσκονται στό δάπεδο τους πηγαδάκια σχήματος κωνικοῦ ἤ κυλινδρικοῦ, σκαμμένα μέσα στή ριζωμιά ἤ χτιστά μέσα στή γῆ πού ἐχρησιμοποιοῦντο ἀπό τούς τότε ἰδιοκτῆτας των γιά ἀπόκρυψη τῶν ὑπαρχόντων τους καί τή σιγουριά τους ἀπό τίς λεηλασίες τῶν πειρατῶν ἤ ἄλλων ἐπιδρομέων.

Τίς ὑπόγειες αὐτές ἀποθῆκες οἱ κάτοικοι τίς ὠνόμαζαν «Μουρσιά». Τέτοια μουρσιά πού σώζονται μέχρι σήμερα δύο μόνον γνωρίζω. Τό ἕνα βρίσκεται στήν αὐλή τοῦ σπιτιοῦ τῶν κληρονόμων Γερασίμου Εὐαγγελάτου τοῦ Κυριάκη ἤ Χοντροῦ (πρώην Ἀγγελικῆς Γεωργάτου) καί τό ἄλλο μέσα στό μαγερειό τῶν κληρονόμων Γιάννη Φιλιππάτου.

Ἀκόμα μέσα στά κατώγια τῶν σπιτιῶν ὑπῆρχαν καί ἀλογόμυλοι πού γιά κινητήριο δύναμη χρησιμοποιοῦσαν ἄλογα, μουλάρια, ἀκόμα καί γαϊδούρια γιά τό ἄλεσμα τοῦ σταριοῦ, τοῦ καλαμποκιοῦ, τοῦ κριθαριοῦ καί ἄλλων εἰδῶν. Τέτοιοι μύλοι ὑπῆρχαν στά σπίτια: Γεώργη Εὐαγγελάτου ἤ Ρόκαλη Γιάννη Φιλιππάτου καί Εὐάγγελου Εὐαγγελάτου τοῦ Μπάμπη

(πρώην Γιάγκενας).

Τά Μονοπολᾶτα βρίσκονται σέ μιά πλεονεκτική θέση σέ σύγκριση μέ τ' ἄλλα χωριά τῆς Ἀνωγῆς.

Τριγυρίζονται ἀπό πολύ πράσινο. Τόσο πράσινο πού πραγματικά ξαφνιάζει τόν ἐπισκέπτη μόλις τό ἀντικρύσει. Θά ἐκπλαγῆ ἀκόμα περισσότερο ὅταν μάθει πώς τό ἔδαφος εἶναι βραχῶδες καί ξηρό χωρίς τρεχούμενα νερά ἤ ἄλλα ὑπόγεια. Παλαιότερα δέν ὑπῆρχε ὅπως σήμερα τό φυσικό, τό ἄγριο πράσινο, γιατί ἡ γῆ ἐκαλλιεργεῖτο σχεδόν ὁλόκληρη.

Κάμποι, πλαγιές, λόφοι βουνά μέχρι καί κατσάβραχα ἀκόμα ἦσαν καταπράσινα ἀπό τίς καλλιέργειες ἀμπελιῶν σταφίδων, ἐλαιοδένδρων καί δημητριακῶν καρπῶν.

Σ' αὐτά τά μέρη πού ἄλλοτε ἐκαλλιεργεῖτο τό ἡμίγλυκο ἐκεῖνο μαῦρο κρασί, ἡ μαυροδάφνη, τό ξανθοκαφετί γλυκό μοσχάτο καί τό μπροῦσκο κεχριμπαρένιο βοστιλίδι ἔχουν φυτρώσει τώρα ἄγριοι θάμνοι, βάτοι καί λογῆς - λογῆς ἀγριόδενδρα.

Τό καλοκαίρι αὐτό τό πράσινο, ἄγριο καί ἥμερο, βοηθεῖται καί συντηρεῖται ἀπό τό μποῦσι καί τή νυκτερινή δροσιά πού πολλές φορές εἶναι πραγματικά σάν βροχή. Πραγματική Εὐλογία Θεοῦ. Γιατί ἄν ἔλειπαν κι αὐτά τά δύο ἀγαθά, τότε τό νησί τῆς Κεφαλλονιᾶς θά ἦταν ἕνα ἀπέραντο ξερονῆσι.

Γι' αὐτή τή δροσιά καί τό μποῦσι ὁμιλεῖ χαρακτηριστικά ὁ ἱστορικός Πάρτς πώς στό βουνό τῆς Ἁγίας Δυνατῆς πού βρίσκεται δυτικά τοῦ Καραβόμυλου τῆς Σάμης, οἱ κατσίκες τά παληά χρόνια ἐπί (6) μῆνες τό χρόνο δέν πίνανε νερό ἀλλά ἀνοίγανε τά στόματά τους ἐστραμμένα πρός τό πέλαγος καί ρουφοῦσαν τόν ἀέρα[1].

---

1. I. Partsch. Κεφ/νία καί Ἰθάκη 1892, σελίς 36. Ἐπικαλεῖται περικοπή ἀπό τόν Ἀριστοτέλη πού γράφει: «Αἱ ἐν Κεφαλληνία αἶγες οὐ πίνουσι, ὡς ἔοικεν, ὥσπερ καί τ' ἄλλα τετράποδα. Καθ' ἡμέραν δέ πρός τό πέλαγος, ἀνεία τά πρόσωπα ποιήσασαι, χάσκουσι εἰσδεχόμεναι τά πνεύματα». Ἀκόμα ἀναφέρει καί ἀπό τόν Αἰλιανόν «Αἶγες δέ ἄρα αἱ Κεφαλληνίδες οὐ πίνουσι μηνῶν ἕξ.

Ἀκόμα πώς στό ἴδιο μέρος οἱ κατσῖκες εἶχαν δόντια ἐπιχρυσωμένα ἀπό κάποιο φυτό πού ἔτρωγαν καί πώς πολλοί περιηγηταί ἤρχοντο στήν Κεφαλλονιά ἀναζητῶντες τό θαυματουργό αὐτό φυτό πού ἐχρύσωνε τά δόντια τῶν ζώων[1].

Παλαιότερα ὑπῆρχε τό καλλιεργημένο πράσινο, ἐνῶ σήμερα ὀργιάζει τό ἄγριο, τό φυσικό, πού ἀποτελεῖται ἀπό θάμνους καί ἀγριόδενδρα. Εἶναι τό πράσινο τῆς ζούγκλας.

Σήμερα πολύ λίγα χωράφια, ἀμπέλια ἤ σταφίδες καλλιεργοῦνται. Ἡ ἀγρία βλάστηση κυριαρχεῖ παντοῦ. Παντοῦ φυσικό πράσινο. Παντοῦ βλέπεις ἕνα παράξενο ἀγκάλιασμα ἀπό σπάρτα, μερσίνες, ἀγραπηδιές, ἀγράμπελες, κυπαρίσσια, βελανιδιές, κουκουριές, ἀσφάκες, ἐληές, περνάρια, σκήνους, φτελιές καί ἄλλα.

Ἀκόμα κι οἱ δρόμοι στίς ἄκρες τους πλημμυρίζουν ἀπό ψίληθρα. Ὅταν ξυπνάει κανείς κάποιο πρωϊνό, ὁποιοδήποτε πρωϊνό, ἀνοιξιάτικο ἤ φθινοπωρινό, καλοκαιρινό ἤ χειμωνιάτικο, δέν μπορεῖ νά μή θαυμάσει αὐτό τό τόσο ὡραῖο, τό τόσο ἐξαίσιο θέαμα τοῦ μαγευτικοῦ τοπίου πού ἁπλώνεται μπροστά του τῆς καταπράσινης πλαγιᾶς τοῦ βουνοῦ τῶν Παρισσάτων πού μαγεύει καί ξεκουράζει ψυχή καί σώμα. Ποιός ζωγράφος δέν θά θαύμαζε καί δέν θά ζήλευε, μπορῶ νά πῶ αὐτό τό τόσο σπάνιο τοπεῖο πού ἔφτιαξε ἡ φύση καί δέν θά προσπαθοῦσε κι αὐτός νά τό χρησιμοποιήση σάν μοντέλο του γιά νά ζωγραφήση ἕνα τόσο σπουδαῖο, τόσο ἐξαιρετικό πίνακα.

Ἐκτός ἀπό τήν πλαγιά τῶν Παρισσάτων, ἐξ ἴσου ζηλευτή εἶναι καί ἡ ἀνατολική πλευρά τοῦ χωριοῦ πού περιλαμβάνει τίς περιοχές Σωτῆρα, Κοτρῶνι, Λαγκαδιά, Δύσκολα, Παληάλινο, κατηφορίζει μέχρι τό αὐλάκι τοῦ καλαμιοῦ καί τελειώνει πρός τό βορρᾶ μέχρι τά Γραικουσάτα συνοικία τοῦ χωριοῦ Δεματορά.

Σέ πολλά σημεῖα ἡ πλαγιά αὐτή εἶναι ἀδιάβατη ἀπό ἄγρια δένδρα καί βάτους. Μέσα σ' αὐτές τίς δύο καταπράσινες πλα-

---

1. Ἰωάν. Λοβέρδος Κωστῆς: Ἱστορία νήσου Κεφαλ/νίας 1888 σελίς 13-18 ἀναφέρει τά ἴδια μέ τόν Πάρτς σ' ὅτι ἀφορᾶ τίς αἶγες.

γιές πού βρίσκεται πλαισιωμένο τό χωριό, φυσικό εἶναι τό καλοκαίρι νά ἔχη μιά εὐχάριστη δροσιά καί μιά ἁπαλή φρεσκάδα.

Ξεκινώντας ἀπό τό Ληξούρι καί διαβαίνοντας ἀπό τόν κάμπο τοῦ Ἁη-Βασίλη αἰσθάνεσαι τό καλοκαίρι μιά πολύ δυνατή ζέστη – μιά κάψα. Μά σάν ἀνηφορίσης καί φθάσης στούς Ὀρόγγους, στά σύνορα τῶν Μονοπολάτων τότε ἡ ἀτμόσφαιρα ἀλλάζει.

Τό θερμόμετρο πέφτει ἀπότομα, ἡ ἀνάσα γίνεται πιό ἐλαφρή, πιό εὔκολη. Αἰσθάνεσαι μιά δροσιά καί συνάμα ἕνα φρέσκο ἀεράκι νά σοῦ χαϊδεύει ἁπαλά τό πρόσωπο πού γίνεται ἀκόμα δροσερώτερο ἅμα φθάσεις στήν πόρτα τοῦ χωριοῦ. Τή Νιτράχα.

Μέσα σ' αὐτό τό ἄλλοτε καλλιεργημένο πράσινο ζοῦσαν λογιῶν - λογιῶν πουλιά πού σήμερα πολλά ἀπ' αὐτά ἔχουν χαθεῖ. Ζοῦσαν π.χ. ἀτσάραντοι, ἀμπελουργοί, ἀητομάχοι, γαρδέλια, γαρδελόσπιγκοι, καλογρίτσες, κουτσουλιανοί, κοκκινοκόλες, μιγάκια, πιστρουδιές, σπίγκοι, σταφιδοπούλια, σταρίθρες, χελιδοί, τσιμπουρογιάννηδες, τρυποκάρυδα, φαγανέλια καί ἄλλα. Ὅλα αὐτά τά πουλάκια τά τόσο χρήσιμα στή γεωργία, ἐμεῖς σάν παιδιά πού εἴμαστε τότε δέν τ' ἀφήναμε νά σταθοῦνε σέ «χλωρό κλαρί». Τά πιάναμε μέ θηλειές, μέ ντινέλια, μέ ξώβεργες, μέ τσάκες, μέ πλακοπαγίδες ἤ τά σκοτώναμε μέ ντουφέκια.

Τό καλοκαίρι πάλι, καθώς ἦταν ξελιγωμένα ἀπό τή δίψα τά πιάναμε μέ ξώβεργες πού τίς στήναμε γύρω ἀπό τό λιγοστό νεράκι πού ἔτρεχε ἀπό τίς ξεψυχισμένες βρυσοῦλες τῶν «Περιβολιῶν» καί τῆς «Σπηλιᾶς ἑνός βράχου» στό Σφακιᾶ.

Πληθυσμός. Στίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας τό χωριό εἶχε περίπου 1000 ψυχές. Εἶχε ἑξατάξιο δημοτικό Σχολεῖο ἀρρένων μέ 100 περίπου ἀγόρια καί πλῆρες τετρατάξιο δημοτικό σχολεῖο θηλέων μέ 50–60 κορίτσια. Τώρα εἶναι σχεδόν ἔρημο. Τό ἐρήμωσε ἡ ξενητειά καί τό ἀποτελείωσε ὁ σεισμός τοῦ 1953. Λίγοι κάτοικοι ἀπόμειναν. Γέροι καί παιδιά.

Οἱ γέροι πεθαίνουν τά παιδιά σάν μεγαλώσουν φεύγουν. Ὅλα τά παιδιά πού πᾶνε σχολεῖο ἀγόρια καί κορίτσια δέν

ξεπερνοῦν τά 15. Ἄν δέν μοσολαβήσει κάποιος ἀνασχετικός παράγων γιά νά σταματήση αὐτή ἡ προοδευτική μείωση τοῦ πληθυσμοῦ κι ἀκόμα ἄν δέν ἐνδιαφερθοῦν ἀπό τώρα ντόπιοι καί ἀπόδημοι Μονοπολάδες γι' αὐτό τό σταμάτημα, τότε κάποια μέρα τό χωριό θά μείνη χωρίς κατοίκους. Θά ἐρημωθῆ καί θά σβύσει.

Θά παραμείνη στήν τοποθεσία αὐτή τό ὄνομα Μονοπολάτα, ὅπως δυστυχῶς παραμένουν μέχρι σήμερα τά ὀνόματα καί ἄλλων πρώην κατωκημένων περιοχῶν πού ἐρημώθησαν ἀπό ἄγνωστες αἰτίες. Τέτοιες τοποθεσίες εἶναι: Τά «Θιακᾶτα» πού βρίσκονται νότια τῶν Μονοπολάτων. Τά «Μαρκοπουλάτα» βορείως καί πολύ κοντά τοῦ χωριοῦ Δελλαπορτάτα. Ὁ «Ἅγιος Γεώργιος» δυτικά τῶν Δεματορῶν ἀπάνου στήν κορφή τοῦ βουνοῦ. Οἱ «Ὀρόγγοι» ἀνατολικά τοῦ τρίστρατου Ληξουρίου - Μονοπολάτων - Καμιναράτων. Τά «Βλαχᾶτα» νοτιοδυτικά τοῦ κάστρου τ' Ἀηγιωργιοῦ κοντά στήν τοποθεσία Ὀλόθοι. Μιά πολύ παληά ἀπογραφή τῶν Ἐνετῶν τῆς 5/10/1583[1]. Ἀναφέρει πώς τά Μονοπολᾶτα εἶχαν 24 κατοίκους. Ἀπ' αὐτούς (10) ἦσαν ἄνδρες καί ἀγόρια ἄνω τῶν 16 χρονῶν, (11) ἦσαν γυναῖκες καί κορίτσια, (2) ἀγόρια κάτω τῶν 16 χρονῶν καί (1) γέρος. Στήν ἴδια ἀπογραφή ἀναφέρονται οἱ Ρόγγοι μέ 66 κατοίκους, τά Δεματορά μέ 129, τά Παρισσάτα μέ 200, ὁ Σκηνειᾶς μέ 110, τά Βλαχᾶτα μέ 28 ἡ Ἁγία Θέκλη μέ 485 καί τό Κάστρο τ' Ἀηγιωργιοῦ μέ 132. Ἀξιοπρόσεκτος εἶναι ὁ χαμηλός ἀριθμός τῶν κατοίκων τῶν Μονοπολάτω.

Ἄν κρίνουμε ὅτι ὁ ἔποικος Μονόπολης ἐγκατεστάθη στά Μονοπολᾶτα περί τά μέσα τοῦ 15ου αἰώνα, ἴσως καί ἐνωρίτερα καί δεδομένου ὅτι στό μέρος αὐτό προϋπῆρχον τοῦ Μονόπολη οἱ Πετριτζαῖοι καί ἀκόμα ὑπολλείμματα παλαιότερων κατοίκων πρέπει νά συμπεράνουμε ὅτι ἔπειτα ἀπό ἑκατό καί πλέον χρόνια πού ἐγένετο ἡ ἀπογραφή, ὁ πληθυσμός τοῦ χω-

---

1. Ἠλ. Τσιτσέλης: Κεφ/κά Σύμμικτα τόμ. Β΄ σελίς 663.

ριοῦ πρέπει νά ἔφθανε τουλάχιστο πάνω ἀπό 130 κατοίκους. Γιατί μόνον Πετριτζαῖοι τότε πρέπει νά ἦσαν 40 περίπου ἄτομα, ἀλλά καί Μονοπολαῖοι μέσα σ' αὐτά τά χρόνια πρέπει νά εἶχαν γίνει πάνου ἀπό 60 ἄτομα, χώρια ὁ ἄγνωστος ἀριθμός τῶν παλαιοτέρων κατοίκων. Ἐπομένως στό χρόνο πού μεσολάβησε ἀπό τό 1500 ἐποχή πού ἐγκατεστάθηκαν ὁριστικά οἱ Ἐνετοί τήν Κεφαλλονιά μέχρι τό 1583 πού ἐγίνηκε ἡ ἀπογραφή πρέπει νά μεσολάβησε κάποιο σημαδιακό γεγονός πού ἐπέδρασε στό τόσο χαμηλό σημεῖο τοῦ πληθυσμοῦ. Ἴσως ἡ ἐπιδρομή Βαρβαρόσα (1537 - 1538) νά τό βρῆκε πιό πρόχειρο πιό εὐάλωτο καί τό ξεκλήρισε[1].

Μεταγενέστερη ἀπογραφή τῶν Ἐνετῶν τό 1766 δέν μᾶς δίνει πλήρη στοιχεῖα γιά ὅλη τήν Κεφαλλονιά καί εἰδικότερα γιά τήν Παλική τήν ὁποία ἀγνοεῖ ὁλωσδιόλου κι αὐτό ἀκόμα τό Ληξούρι.

Ἀπογραφαί τῆς Κοινότητος Μονοπολάτων

Χρόνος ἀπογραφῆς	Μονοπολᾶτα	Παρισσᾶτα	Δεματορά	Δελλαπορτάτα	Σύνολον
1879	657	127	95	107	986
1889	716	137	118	128	1099
1896	892	134	114	108	1248[2]
1907	850	174	110	117	1251
1920	409	96	;	70	575+;
1928	421	101	86	86	694
1940	363	119	81	147;	710
1951	334	67	62	64	527
1961	254	39	36	45	374
1971	162	26	;	40	228

---

1. Βλέπε καί σελίς 46.
2. Μιχ. Χουλιαράκης: Ἀπογραφαί 1848 - 1911 τόμ. Α'.
3. Ἐθνική Στατιστική Ὑπηρεσία.

Περί τό τέλος τοῦ 19ου αἰῶνα στό χωριό ὑπῆρχαν οἱ παρακάτω οἰκογένειες πού γιά τήν ἱστορία πρέπει νά σημειώσω. Ἀντωνᾶτος, Ἀνδρεᾶτος, Γιαννᾶτος, Γερολυμᾶτος, Γιουλᾶτος, Γιακουμᾶτος, Γεωργᾶτος, Διονυσᾶτος, Δεληγᾶτος, Δημητρᾶτος, Εὐαγγελᾶτος μέ παρεπίθετα (Βαγγελᾶτος καί Φωτεινᾶτος), Ζαχαρᾶτος, Θεοδωρᾶτος μέ παρεπίθετα (Ἀνδρεᾶτος, Νικολοῦς, Μαργέτης, Παγουλᾶτος καί Ταβιᾶτος), Καϊξῆς, Καραντινός, Κονιδάρης, Κορνέλλης, Λιναρδᾶτος, Μανωλᾶτος, Ματιᾶτος, Μέης, Μπορτολᾶτος ἤ Μπόρτολας, Μωϋσῆς, Πετρᾶτος, Πετρίτσης, Ρατζακλῆς, Σταθᾶτος, Σταματᾶτος, Φαραντᾶτος, Φιλιππᾶτος, Φραγκᾶτος καί Χαριτᾶτος. Πολύ παλαιότερα ὑπῆρχαν καί τά ἐπίθετα Φωτιᾶτος, Σταματελᾶτος, Φαβᾶτος καί Σταθαής. Ἀπό τά τελευταῖα ἐπίθετα τά τρία κατά σειράν πιθανόν νά προέρχονται ἀπό παραφθορά ἤ λάθος γραφῆς παραπλήσιων ἐπιθέτων. Δηλαδή τό Φωτιᾶτος ἀπό παραφθορά ἤ σύντμηση τοῦ ἐπιθέτου Φωτεινᾶτος, τό Σταματελᾶτος ἀπό παραφθορά ἤ ἐπέκταση τοῦ ἐπιθέτου Σταματᾶτος καί τό Φαβᾶτος ἐπίσης ἀπό παραφθορά ἤ λάθος γραφή[1] τοῦ Ταβιᾶτος. Ἴσως ἀκόμα τά ἐπίθετα Μέης, Ρατζακλῆς, Σταθρής, νά ἀνῆκον σέ ὑπολείμματα κατοίκων τοῦ παλαιοῦ οἰκισμοῦ τοῦ προϋπάρχοντος τῶν ἐποίκων Μωϋσῆ, Πετρίτση, Μονόπολη.

Ἀπό τίς παραπάνω οἰκογένειες θ' ἀσχοληθῶ γιά λίγο μέ μιά μόνον ἀπ' αὐτές. Τήν οἰκογένεια Πετρίτση.

Ὅπως φαίνεται ἡ οἰκογένεια αὐτή προϋπῆρχε τῶν οἰκογενειῶν τοῦ ἔποικου Μονόπολη. Μέχρι τό τέλος τοῦ 17ου αἰῶνα ἐμφανίζεται στό γραπτό λόγο μέ τό ἐπίθετο Πετρίτζης καί ἀπό τίς ἀρχές περίπου τοῦ 18ου αἰῶνα ὡς Πετρίτσης. Στόν προφορικό λόγο ἡ διαφορά αὐτή δέν γίνεται αἰσθητή. Πάντως πρόκειται περί τῆς ἴδιας οἰκογένειας. Ἀπ' αὐτή τήν οἰκογένεια προέρχεται καί ὁ Στάμος Πετρίτσης τοῦ Δημητρίου, γιατρός τό ἐπάγγελμα καί κληροδότης τοῦ Πετριτσείου Γυμνασίου Ληξουρίου χάρις στόν ὁποῖον ἡ πνευματική στάθμη τοῦ χωριοῦ μας ἀλλά καί γενικώτερα ὅλων τῶν χωριῶν τῆς ἐπαρχίας Πάλης ἀνῆλθε σέ πολύ ὑψηλό ἐπίπεδο.

---

1. Ἰωσ. Partsch: Κεφ/νία καί Ἰθάκη 1892 σελ. 109 σημείωσις.

Ἦταν ἡ πλέον εὐκατάστατη οἰκογένεια τοῦ χωριοῦ καί πλεονεκτοῦσε ἐδαφικά καί οἰκονομικά ὅλων τῶν ἄλλων. Στήν ἰδιοκτησία της ἀνῆκε ἡ περισσότερη κτηματική ἔκταση τῆς περιοχῆς τοῦ χωριοῦ καθώς καί ἡ κεντρική συνοικία του. Εἶχε δική της ξεχωριστή ἐκκλησία τόν Ἅγιο Διονύσιο καί δύο ἀκόμα μικρότερες. Τόν Ἅγιο Δημήτριο καί τόν Ἅγιο Ἀθανάσιο. Εἶχε ἀκόμα οἰκογενειακό πηγάδι τό «Πετριτσέϊκο» πού βρίσκεται ἀκόμα καί σήμερα μέ τό ὄνομα αὐτό στήν ὑπηρεσία τοῦ χωριοῦ, μέσα στό δρόμο λίγα μέτρα πιό κάτω ἀπό τόν «Μπουρκᾶ». Εἶχε δύο νεκροταφεῖα. Ἕνα στήν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Διονυσίου καί δεύτερο στόν ἀνατολικό χῶρο τοῦ Ἁγίου Δημητρίου κοντά στό ἱερό πού σήμερα ὁ χῶρος αὐτός δέν ὑπάρχει γιατί τόν ἐξαφάνισαν οἱ λατόμοι. Ἀπό τά σπίτια τῆς οἰκογενείας αὐτῆς, πού κάποτε ἦσαν ἀρκετά, ἀπέμειναν δυό - τρία καί ἀπό τίς ἐκκλησίες καμία.

Λίγοι τοῖχοι ἐρειπωμένοι ἀπόμειναν ἀπό τόν Ἅγιο Διονύσιο καί πολύ λίγα θεμέλια καί τοῖχοι ἀπό τόν Ἅγιο Δημήτριον.

Ὁ Στάμος Πετρίτσης ἱδρυτής καί κληροδότης τοῦ Πετριτσείου Γυμνασίου Ληξουρίου, ἀπόγονος τῆς οἰκογενείας αὐτῆς τῶν Πετριτσαίων, γεννήθηκε στό Ληξούρι τό 1758[1] καί πέθανε στό ἀγρόκτημά του τόν Ἅγιο Ἀθανάσιο τῆς εὐρύτερης περιοχῆς «Λιθερά» τοῦ χωρίου Μονοπολάτων τό 1835.[2] Για πολύ καιρό (πέντε περίπου χρόνια ἐχρημάτισε γιατρός τοῦ Ἀλῆ - Πασᾶ Ἰωαννίνων[3]. Ὑπῆρξε μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας τό 1800[4], ἐφέτης Ἀργοστολίου τό 1811[5], μέλος τοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἀστικοῦ Νοσοκομείου τῆς Ἑπτανήσου τό 1818[6] καί ἡ οἰκογενειά του, ἐνεγράφη στό ἀρχοντολόγιον Κεφαλληνίας τήν 19/3/1593[7]. Ἡ Πετρίτσειος Σχολή Ληξουρίου, ὅπως ἐκαλεῖτο στήν ἀρχή τό Γυμνάσιο, συνεστήθη τό 1832[8] δυνάμει τῆς ἀπό 19 Νοεμβρίου 1832 πράξεως τοῦ συμβολαιογράφου Ληξουρίου Γερασίμου Ι. Πυλαρινοῦ. Ἐλειτούργησε ἡ Σχολή τό 1849[9] καί μετωνομάσθη τό 1886 εἰς Πετρίτσειον Γυμνάσιον Ληξουρίου»[10].

---

1. 2. 3. 5. 8. 9. 10. Ἠλ. Τσιτσέλης: Κεφ/κά Συμ/τα τόμ. Α΄ σελ. 521, 522, 527, 523, 889, 890.

4. 7. Π. Χιώτης: Ἱστορ. Ἀπ/τα Ἑπτανήσου 1863 τόμ. 3ος σελ. 757, 957.

4. Ἠλ. Τσιτσέλης: Κεφ/κά Σύμμ/τα τόμ. Α΄ σελίς 521.

Τό ἀρχοντικό του στόν Ἅγιο Ἀθανάσιο τελευταῖα ἐπωλήθη, κατεδαφίσθη καί στή θέση του ἐχτίσθηκε νέο ἀπό τούς ἀγοραστάς του, πτωχότερο ὅμως σέ ἐμφάνιση ἀπό τό πρῶτο ἀρχοντικό.

Οἱ ἀτόφιοι τοῖχοι τῆς ἐκκλησούλας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καί ὁ τάφος τοῦ Πετρίτση πού βρισκότανε κι αὐτός ἐκεῖ κοντά στό ἱερό τῆς ἐκκλησούλας, κατεστράφηκαν τά τελευταῖα μεταπολεμικά χρόνια ἐνῶ μποροῦσε νά διατηρηθοῦν σάν ἕνα ἱστορικό μνημεῖο, σάν ἕνα προσκύνημα γιά τούς ἀπανταχοῦ Παλεῖς καί ἰδιαίτερα γιά ἐκείνους πού εὐεργετήθησαν ἀπό τήν ἵδρυση τοῦ Γυμνασίου του. Καί εἶναι χαρακτηριστική ἡ πικρία ἑνός ξακουσμένου Ληξουριώτη ἱστοριοδίφη πού σημειώνει στό βιβλίο του.

«Εἶναι ἀξιοπαρατήρητος ἡ ἀχαριστία καί ἀκηδία καί τῶν ἑκάστοτε ἀρχῶν τοῦ τόπου καί τῶν ἑκάτσοτε ἐπιτροπῶν τοῦ κληροδοτήματος ὅτι δέν ἐφρόντισαν νά θέσωσι ἐπιταφίαν πλάκα ἐπί τοῦ τάφου τοῦ ἀνδρός»[1].

Ἴσως αὐτό τό ράπισμα νά ἐγένετο ἀφορμή ὥστε νά γίνη ἀργότερα τό 1920 καί 1921 ἡ μεταφορά τῶν ὀστῶν του στό Ληξούρι.

Ἡ ἐκκλησούλα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καί ὁ τάφος τοῦ Πετρίτση εὑρίσκοντο τοὐλάχιστο μέχρι τό 1923, ἐποχή πού ἔφυγα ἀπό τό χωριό μου, ἴσως ἀκόμα καί μερικά χρόνια ἀργότερα στή βορειοδυτική γωνιά τοῦ ἀγροκτήματός του, κοντά στό μουράγιο καί μποροῦσε νά διατηρηθοῦν ἀνώδυνα γιά τό ὅλο κτῆμα. Δυστυχῶς καί ἐδῶ κανείς ἀπό ἐκείνους πού ἦσαν σέ θέση καί ἔπρεπε νά ἐνδιαφερθοῦν, δέν ἐφρόντισε γι' αὐτό.

---

1. Ἠλ. Τσιτσέλης: Κεφ. Συμ/τα τόμος Α΄ σελίς 522 - 523 σημ.

«Ο ΘΡΟΝΟΣ»
Εἰκόνισμα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ

Βρίσκεται στό κέντρο τοῦ χωριοῦ πενῆντα περίπου μέτρα ἀνατολικά τῆς πλατείας τοῦ χωριοῦ, πού λέγεται Ζαχαρᾶτα. Ἂν ἐξαιρέσουμε τήν ἐκκλησούλα τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου πού βρίσκεται μέσα στό Νεκροταφεῖο καί τό ἐκκλησάκι τοῦ Σωτῆρος πού εἶναι οἰκογενειακή, τότε ἡ Ἁγία Παρασκευή εἶναι ἡ μοναδική ἐκκλησία πού ἀπόμεινε στό χωριό καί πού διατηρεῖται σέ ἄριστη κατάσταση. Ἡ σημερινή ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς δέν φαίνεται νά εἶναι ἡ ἀρχική. Στήν θέση της πρέπει νά ὑπῆρχε κάποια ἄλλη μικρότερη. Δέν ὑπῆρχε λόγος ὁ τότε ἔποικος Μονόπολης νά ξόδεψε τόσα πολλά χρήματα γιά νά φτιάξη μιά τόσο μεγάλη ἐκκλησία σάν τή σημερινή κατά τά πρῶτα χρόνια τῆς ἐγκαταστάσεώς του πού στό κάτω - κάτω δέν τοῦ χρειαζότανε τόσο μεγάλη ἀφοῦ τά πρῶτα χρόνια, δέν θά εἶχε πολλούς ἀπογόνους ὥστε νά χρειασθῆ μεγάλο χῶρο. Φυσικόν ἦτο νά ἔχτισε στήν ἀρχή κάποια μικρότερη καί πολύ ἀργότερα νά ἔχτισε τή σημερινή ὅταν ἐπλήθυναν οἱ ἀπόγονοί του. Ἡ διακόσμηση τῆς σημερινῆς ἐκκλησίας δείχνει φανερά ὅτι δέν ἔχει τίποτε ἀπό τά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ μεσαίωνα, πού ἄν ἦταν, ἡ πολύ παληά ἡ ἀρχική, θά ἔπρεπε νά ἔχη. Χρονολογικά ἡ κατασκευή τῆς ἀρχικῆς ἐκκλησιᾶς πρέπει νά τοποθετηθῆ στά μέσα τοῦ 15ου αἰῶνα.

Ἡ Ἁγία Παρασκευή γιά νά φθάση στή σημερινή της καλλιτεχνική καί μεγαλοπρεπῆ διακόσμηση, φαίνεται πώς ὑπέστη

κατά καιρούς διάφορες ἀνακαινήσεις.

Τό ἐσωτερικό τῆς τωρινῆς ἐκκλησιᾶς εἶναι ἐπηρεασμένο ἀπό τήν τεχνική τῆς περιόδου τῆς ἀναγεννήσεως καί συμπληρωμένο ἀργότερα σταδιακά σέ πολύ λίγα σημεῖα ἀπό τήν Κρητική τέχνη.

Ἀπό μιά χρονολογία πού εἶναι χαραγμένη ἐπάνω στή λαμαρίνα τοῦ ἡμικυκλίου τῆς δυτικῆς ἐξωθύρας τοῦ ναοῦ, δείχνει φανερά ὅτι κάποιο σημαντικό γεγονός γιά τήν ἐκκλησία ἐγένετο τήν ἐποχή ἐκείνη δηλαδή τό 1846.

Πιθανόν ἡ χρονολογία αὐτή νά σημαίνει τήν διαμόρφωση τῶν ἐσωτερικῶν χώρων τοῦ ναοῦ καί ἀνακαίνιση αὐτῶν ὅπως παρουσιάζονται σήμερα. Φρεσκαρίσματα τῶν ἐσωτερικῶν χώρων, κυρίως τοῦ τέμπλου ἐγένοντο τό 1964 δαπάναις τοῦ εὐεργέτου τοῦ χωριοῦ Εὐαγγέλου Τυπάλδου - Μπασιᾶ. Ἡ Ἁγία Παρασκευή εἶναι ἕνα κτίριο χωρίς ἰδιαίτερη προσοχή τοὐλάχιστον ἐξωτερικά. Ἐσωτερικά ὅμως προκαλεῖ τό ἐνδιαφέρον τοῦ ἐπισκέπτη γιά τήν πλούσια καί καλλιτεχνική της διακόσμηση καί τό θαυμάσιο ξυλόγλυπτο τέμπλο της. Ἔχει ρυθμόν Βασιλικῆς διαστάσεων (περίπου) μῆκος 20 μέτρα, ὕψος 7 μέτρα καί πλάτος 8 μέτρα. Εἶναι κεραμοσκεπής. Ἡ ὀροφή της ἤ νταβάνι ἤ οὐρανός ὅπως συνηθίζεται νά λέγεται εἶναι σανιδένια ἐπιχρισμένη μέ ἀμμοκονιάματα καί φέρει παραστάσεις διαφόρων προφητῶν.

Τό δάπεδό της εἶναι στρωμμένο μέ τετράγωνες ἄσπρες καί γκριζόμαυρες μαρμάρινες πλάκες. Οἱ ἐσωτερικοί τοῖχοι καλύπτονται μέ παραστάσεις ἀπό τή ζωή τοῦ Χριστοῦ καί ἀπό μορφές διαφόρων ἁγίων. Στή δυτική πλευρά του ὁ ναός φέρει διώροφον γυναικωνίτην τοῦ ὁποίου ἡ πρόσοψη ἐκαλύπτετο ἀπό χιαστί σανίδια τά λεγόμενα «καφάσια». Σήμερα τά καφάσια δέν ὑπάρχουν. Ἔκαμαν ἀνταρσία οἱ γυναῖκες στό τέλος τοῦ Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου καί τά ξήλωσαν. Στήν ἀνατολική του πλευρά ὁ ναός φέρει τό τέμπλο πού χωρίζει τόν κυρίως ναό ἀπό τό Ἱερόν Βῆμα.

Ὁ ναός ἔχει τρεῖς μεγάλες ἐξωτερικές σιδερένιες πόρτες καί μετά τούς σεισμούς τοῦ 1953 ἀπέκτησε καί μιάν ἄλλη ...«κερκόπορτα» στό νοτιοανατολικό μέρος τοῦ Ἱεροῦ.

Οἱ πόρτες αὐτές πρίν ἀπό τούς σεισμούς ἦσαν βαρειές ξύλινες. Στό ἐσωτερικό τους σχηματίζουν ἕνα μικρό προθάλαμο πού χωρίζεται ἀπό τόν ὑπόλοιπο χῶρο τοῦ ναοῦ μέ μεγαλοπρεπεῖς τζαμόπορτες. Τά παράθυρα εἶναι μεγάλα καί σιδερένια. Φέρουν διακοσμήσεις διαφόρων σχεδίων καί στό μέσο μεγάλους Σταυρούς. Ἐπάνω στό σιδερένιο ἡμικύκλιο τῆς κεντρικῆς εἰσόδου εἶναι χαραγμένες ἐπί τῆς λαμαρίνας δύο εἰκόνες πού οἱ μπογιατζῆδες τοῦ Ζαχαρένιου ἐφρόντισαν νά ἐξαφανίσουν τήν ἀπεικόνισή τους. Πάντως ἀπό τό σχῆμα τῆς ψαλλιδισμένης λαμαρίνας βγαίνει τό συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀπάνου εἰκόνα δείχνει φανερά τή μορφή τῆς Θεοτόκου. Ἡ ἀποκάτου εἰκόνα φαίνεται νά παριστάνει ἕνα ἀπό τά θαύματα τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ὅταν ἡ Ἁγία εἶχε ριφθεῖ ἀπό τό βασιλιά Ἀσκληπιό στή Σπηλιά - φωλιά ἑνός φοβεροῦ φιδιοῦ - δράκοντα καί πού ἡ Ἁγία Παρασκευή κάνοντας τό σημεῖο τοῦ σταυροῦ καί φυσώντας τό τέρας τό ἐθανάτωσε. Ἡ ἁγία Παρασκευή ἐθανατώθη τό 140 περίπου μ.Χ. ἐπί βασιλείας Ταρασίου. Στό ἀπάνου μέρος τῆς Δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ, ψηλά στό ἐξωτερικό μέρος τοῦ τοίχου εἶναι τοποθετημένο ἕνα μεγάλο στρογγυλό ρολόϊ μέ καμπάνα πού κτυπᾶ τίς ὧρες. Εἶναι δῶρο τοῦ ἀπόδημου Μονόπολη καί μακαρίτη πλέον, Κίμωνος Διον. Εὐαγγελάτου δικηγόρου ποινικολόγου ἀπό τό ἔτος 1929.

Ἐπάνω στό θόλο τοῦ ἱεροῦ ὑπάρχει ἕνας σιδερένιος ἀνεμοδείκτης πού φέρει δύο παραστάσεις. Ἕνα Σταυρό καί μία κουκουβάγια.

Ὁ Σταυρός εἶναι τό ἔμβλημα τῆς Πίστεως. Ἡ κουκουβάγια τό ἔμβλημα τῆς θρυλουμένης σοφίας τῶν Μονοπολάδων.

Ὁ περίβολος τοῦ ναοῦ εἶναι ὁλόκληρος τσιμεντοστρωμένος. Ὁ χῶρος αὐτός ἐχρησιμοποιεῖτο πρό τοῦ 1900 γιά νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ. Μετά τό 1900 ἡ ταφή τῶν νεκρῶν γίνεται στό σημερινό νεκροταφεῖο πού ἀπέχει ἑκατό περίπου μέτρα ἀπό τό χωριό. Σ' αὐτό τό νεκροταφεῖο τά τελευταῖα χρόνια μεταφέρθησαν ὅλα τά ὀστᾶ τῶν θαμμένων στό παλιό νεκροταφεῖο τοῦ περιβόλου τοῦ ναοῦ. Σ' αὐτό τό παλιό νεκροταφεῖο ἐθάβοντο μόνο Μονοπολάδες γιατί οἱ Πετριτσαῖοι μέ-

χρι τό 1900 εἶχαν δικά τους νεκροταφεῖα. Τόν Ἅγιο Διονύσιο καί τόν Ἅγιο Δημήτριο. Σ' ἄλλο χῶρο τοῦ περιβόλλου τοῦ ναοῦ καί πρός τά δυτικά του ἔχει κτιστῆ τό σημερινό νέο καμπαναριό.

Δέν ἔχει τή γραφικότητα τοῦ παλιοῦ. Μποροῦσε νά ἦταν κομψότερο. Λάθος ἦταν πού δέν ξαναχτίστηκε τό παλιό καμπαναριό στή παλιά του θέση, στό δικό του ρυθμό, φορώντας τή δική του φορεσιά, πού τόσα πολλά εἶχε νά θυμίζη στούς παλιούς κατοίκους ἀλλά καί στούς νέους συνεχίζοντας ἔτσι τή μακροχρόνια παράδοσή του.

Τό πρῶτο, τό παλιό καμπαναριό, ἦταν ἐκεῖ πού βρίσκονται σήμερα τά πολλά σκαλοπάτια, στό νοτιοδυτικό μέρος τοῦ περιβόλου τοῦ ναοῦ πού ὁδηγοῦν στή δυτική πόρτα καί τό καμπαναριό. Ἦταν συνεχόμενο μέ τόν τοῖχο τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ καί κολλημένο στή γωνία τοῦ δυτικοῦ τοίχου.

Εἶχε ὕψος 5 1/2 περίπου μέτρα, πάχος 1,50 περίπου μέτρα καί μῆκος 4 περ. μέτρα. Στό μέσον ὑπῆρχε θολωτή εἴσοδος μέ διπλή βαρειά σιδερένια πόρτα. Ἀπό μέσα ὑπῆρχε πέτρινη σκάλα μέ 15 περίπου σκαλοπάτια πού ἦταν κι αὐτή κολλημένη στό δυτικό τοῖχο τῆς ἐκκλησίας καί ξεκινοῦσε ἀπό τήν πόρτα τοῦ ναοῦ καί ἔφθανε μέχρι τίς καμπάνες. Οἱ παλιές καμπάνες ἦσαν ἀρκετά μεγάλες καλλίφωνες καί μελωδικές. Ἡ ἀριστερή ἦτο μεγαλύτερη ἀπό τή δεξιά. Ἡ κάθε μία βρισκότανε μέσα σέ δικό της χώρισμα πού στό καθένα ἀπ' αὐτά ὑπῆρχε ἕνα πάτερο ἀπό τό ὁποῖο κρεμόταν ἡ καμπάνα. Τό σύνολο τοῦ καμπαναριοῦ, ἄν καί μικρό, ἦτο ἐντυπωσιακό. Οἱ σημερινές καμπάνες δέν εἶναι οἱ ἀρχικές.

Εἶναι καινούργιες. Ἔχουν κατασκευαστεῖ τά τελευταῖα χρόνια. Τό νέο καμπαναριό εἶναι ψηλό μέ ἐσωτερική σκάλα καί θολωτή σκεπή ἡ ὁποία καταλήγει σέ σταυρό.

Στό ἐσωτερικό τοῦ τρούλου κρέμωνται οἱ δύο νέες καμπάνες. Ψηλά στήν πρόσοψή του εἶναι ζωγραφισμένος ἕνας δικέφαλος ἀετός. Ἔμβλημα τῶν Βυζαντινῶν Πατριαρχῶν καί Αὐτοκρατόρων. Ἐκτίσθηκε τό ἔτος 1952 ἐπί ἐπιτροπείας τῶν: Εὐάγγελου Εὐαγγελάτου τοῦ Μπάμπη Κυριάκη Εὐαγγελάτου τοῦ Στάθη καί Ἐρωτόκριτου Γερολυμάτου τοῦ Σωτηρίου.

Ὁ ναός ἤ ἐκκλησιά ὅπως ἐπεκράτησε νά λέγεται περιλαμβάνει τρία μέρη.

Τό Ἱερόν Βῆμα, τόν Κυρίως Ναό καί τόν Γυναικωνίτη. Ἡ ἐσωτερική διακόσμηση τοῦ ναοῦ εἶναι ἐπηρεασμένη ἐξ ὁλοκλήρου σχεδόν ἀπό τήν τεχνική τῆς ἀναγεννήσεως καί συμπληρωμένη ἀπό τήν Κρητική τέχνη. Βυζαντινῆς τέχνης ἁγιογραφίες ἀπουσιάζουν ἀπό τό ναό.

1) Ἱερόν Βῆμα κοινῶς ἱερό. Βρίσκεται ψηλότερα ἀπό τόν ὑπόλοιπο ναό κατά τρία σκαλοπάτια.

Πρόσοψίς του εἶναι τό τέμπλο. Ἐσωτερικά περιλαμβάνει τήν Ἁγία Τράπεζα καί τήν Πρόθεση. Ἀκόμα διάφορα ἀντικείμενα λατρείας κυριώτερα τῶν ὁποίων διακρίνουμε:

Τόν ἀρχικό Ἐσταυρωμένο, δεύτερο Ἐσταυρωμένο (κατασκευῆς τῆς τελευταίας δεκαετίας), τόν Ἐπιτάφιο, τήν Κολυμβήθρα, διάφορες παλαιές εἰκόνες καί διάφορα ἄλλα μικροαντικείμενα. Στό κέντρο τοῦ ἱεροῦ βρίσκεται ἡ Ἁγία Τράπεζα πού εἶναι μεγαλοπρεπής καί στό σύνολόν της ξυλόγλυπτη. Φέρει σκέπην πού στηρίζεται σέ (4) κολωνάκια ξυλόγλυπτα μέ ἐπιχρυσωμένες κάθετες αὐλακώσεις. Ἡ βάση της εἶναι κι αὐτή ξυλόγλυπτη μέ παραστάσεις. Τέτοιες τράπεζες σάν κι αὐτή σπανίζουν στήν Ἑλλάδα.

Ἡ Πρόθεση εἶναι ἕνα κοίλωμα στό ἀριστερό μας μέρος τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ ἱεροῦ, στήν πρόσοψη τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἕνα μεγαλοπρεπές σκευοφυλάκιο ξυλόγλυπτο μέ κάθετες κι αὐτό ἐπιχρυσωμένες ῥαβδώσεις ὕψους 3 μέτρων περίπου, τό ὁποῖον καλύπτεται ἀπό ἕνα καλοφτιαγμένο τζαμόφυλλο.

Στό βάθος τοῦ κουφώματος τῆς Προθέσεως εἶναι ζωγραφισμένη ἡ μορφή τοῦ Χριστοῦ καί μπροστά του λίγο χαμηλώτερα στήν ἴδια εἰκόνα εἶναι ζωγραφισμένο ἕνα τραπέζι ἀπάνου στό ὁποῖο βρίσκεται ἕνα ποτῆρι.

Ἡ εἰκόνα αὐτή παριστάνει τό Χριστό νά πιέζη μέ τό δεξί του χέρι τό στῆθος του, ἀπ' ὅπου ξεπετιέται τό αἷμα του καί σχηματίζοντας τό αἷμα μιά καμπύλη σάν τόξο χύνεται μέσα στό Ἅγιο Ποτῆρι. Πολύ πετυχημένη καί ἐντυπωσιακή παράσταση. Τό τζαμόφυλλο τῆς Προθέσεως εἶναι ἐντυπωσιακό ἐπί-

σης καί πλαισιώνεται ἀπό δύο σκαλιστά ξύλινα κολωνάκια μέ ἐπιχρυσωμένες αὐλακώσεις πού στηρίζεται ἀπάνου σ' αὐτά.

Πίσω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα ἀνάμεσα σέ δυό ἐξαπτέρυγα (ἀγγελούδια) βρίσκεται ὁ μεγάλος ξύλινος μαῦρος Σταυρός καί ἀπάνου στό Σταυρό εἶναι κρεμασμένος ὁ Χριστός - Ἐσταυρωμένος, ἔργον ἀρίστης τέχνης καί μεγάλης ἀρχαιολογικῆς ἀξίας.

Εἶναι πολύ παλαιός ἴσως ὁ ἀρχικός ἐσταυρωμένος. Κατά τό 1972 περίπου, παρεισέφρυσε καί δεύτερος Ἐσταυρωμένος στό ἱερό, κατασκευασμένος ἀπό φτηνό ὑλικό, συνθετικό ξύλο. Κατά πληροφορίας μου ἀπό ἁρμόδιους παράγοντες, ὁ δεύτερος αὐτός Ἐσταυρωμένος ἐστάλη ἀπό τούς ἁρμοδίους παράγοντες κατόπιν ἐντολῆς τῆς τότε προϊσταμένης των ἀρχῆς γιά νά ἀντικαταστήση τόν πρῶτο, τόν ἀρχικό Ἐσταυρωμένο, ἐπειδή αὐτός ὁ πρῶτος, πάντοτε κατά τούς ἁρμοδίους, λόγῳ τῆς μακροχρονίου ὑπηρεσίας του στό ναό εἶχε κουραστῆ!!! καί λόγῳ γηρατειῶν καί κούρασης ἔπρεπε νά πάη κάπου γιά ξεκούραση, φρεσκάρισμα, ἐπισκευή καί προληπτική θεραπεία!!!!! Ἔτσι ἐστάλη στό Θεραπευτήριο «Μονή Κηπούρια» ἐρημική τοποθεσία μέ τρόφιμο ἕνα μόνο καλόγηρο, γιά κούρα, θεραπεία, συγκόληση τοῦ σπασμένου ἀπό τόν ὦμο ἀριστεροῦ του χεριοῦ, καί ἐνεσοθεραπεία γιά νά μήν τόν φᾶνε τά σκουλήκια.

Τετρακόσια χρόνια ἀπάνου - κάτου πού ὑπηρετεῖ ὁ Ἐσταυρωμένος μέσα στήν ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς δέν ἔπαθε κανένα ἀτύχημα, ἀκρωτηριασμό ἤ ἄλλο τι καί τά σκουλήκια τόν ἐσεβάσθησαν. Ἴσως τώρα τά τελευταῖα χρόνια τῆς Προόδου καί τοῦ Πολιτισμοῦ!!!!! νά ξύπνησαν καί τά σκουλήκια, νά ἔγιναν κι αὐτά λαίμαργα σάν τούς ἀνθρώπους καί προσπαθοῦν συναγωνιζόμενα τούς ἀνθρώπους νά φᾶνε, νά καταβροχθίσουν καί νά ἐξαφανίσουν κάθε τι τό ἱερό, ἱστορικό, ἐθνικό, πατροπαράδοτο καί ἀρχαιολογικό κειμήλιο. Τελικά ἀπό ἐπίμονες ἀναζητήσεις μου, ἐπέστρεψε ὁ Ἐσταυρωμένος στό σπίτι του, ἀλλά σακατεμένος ἀπό τό ἀριστερό του χέρι. Ἀργότερα λένε πώς τοῦ ἔκαμαν χειρουργική ἐπέμβαση!!! καί τοῦ συγκολήσανε τό ἀριστερό του χέρι...

Ἔτσι σήμερα μέσα στό ἱερό τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ὑπάρ-

χουν δύο Ἐσταυρώμενοι. Ὁ ἀρχικός μέ κολλημένο τό ἀριστερό του χέρι καί ὁ φτωχός Σωσίας του.

Ἡ κολυμπήθρα πού βρίσκεται σήμερα μέσα στό ἱερό, εἶναι μικροῦ μεγέθους καί εὐτελοῦς ἀξίας. Μοιάζει μᾶλλον μέ μιά μπαλωμένη πινιάτα πού στηρίζεται ἀπάνου σέ κάποια βάση. Εἶναι περισσότερο κολυμπήθρα ἁγιασμοῦ παρά βαπτίσματος μωρῶν. Τό ἐσωτερικό της δέ χωράει ἄνετα ἕνα μωρό. Τό νερό δέν σκεπάζει τό μωρό καί ὁ παπᾶς ἀναγκάζεται νά ρίχνη μέ τό χέρι του νερό στό κεφάλι τοῦ μωροῦ.

Ἐπῆρε τή θέση μιᾶς ἄλλης κολυμπήθρας μεγάλου μεγέθους καί μεγαλοπρεποῦς σέ ἐμφάνιση, τῆς ἀρχικῆς, μέ δύο χονδρά μεγάλα χέρια, βαρειᾶς μέ σκαλίσματα, ἀπό ἀτόφιο χαλκό καί βαθειᾶς πού μέσα στό νερό της βούλιαζε τό βαπτιζόμενο μωρό τόσο πολύ πού τοῦ κοβότανε ἡ ἀνάσα. Ἦταν ἀρίστης κατασκευῆς καί σημαντικῆς ἐμπορικῆς καί ἀρχαιολογικῆς ἀξίας. Ἐχάθηκε κι αὐτή κατά τόν ἴδιο περίεργο τρόπο μαζί μέ τόσα ἄλλα ἱερά σκεύη ἀρίστης τέχνης καί ἀρχαιολογικῆς ἀξίας, παλιές εἰκόνες, μικρό ἀσημένιο σταυρό – Ρωσσικῆς προελεύσεως, εὐαγγέλια καί ἄλλα.

Μέσα στό ἱερό βρίσκεται ἀκόμα ὁ Ἐπιτάφιος κατασκευασμένος ἀπό βαρύ καί σκληρό ἀγριόξυλο διαστάσεων 1,50 × 0,60 × 1,80 περίπου. Ἐχει τρία διαμερίσματα μέ θολωτές σκεπές (κουβούκλια) πού στηρίζονται ἀπάνου σέ αὐλακωτά κολωνάκια.

Στό μεσαῖο διαμέρισμα τοποθετεῖται τό Εὐαγγέλιο κατά τήν ἀκολουθία τοῦ Ἐνταφιασμοῦ τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς. Εἶναι καλοφτιαγμένος καί ἐξαιρετικά εὐπαρουσίαστος. Κατασκευάστηκε ἐπί ἐπιτροπείας τοῦ Ὀνουφρίου Γερασ. Εὐαγγελάτου περί τό τέλος τοῦ περασμένου αἰῶνα.

Στίς πλαϊνές πλευρές του φέρει διάφορες παραστάσεις. Ἀκόμα μέσα στό ἱερό ὑπάρχουν οἱ εἰκόνες: Τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας, τοῦ Ἁγίου Διονυσίου καί τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστή, πολύ παλιές καί διαστάσεων περίπου 1 μ. ὕψους καί 0,60 πλάτους. Μερικές ἀπ' αὐτές μετεφέρθησαν ἀπό τό ναό τοῦ Ἁγίου Διονυσίου μετά τήν καταστροφή του. Πίσω ἀπό τήν Ἁγία Τράπεζα ὅπου βρίσκονται καί οἱ παραπάνω εἰκόνες εἶ-

ναι ἀκόμα καί μία ἄλλη ἱστορική τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης διαστάσεων κι αὐτή 1,20 × 0,70 περίπου.

Αὐτή ἡ εἰκόνα εἶναι τάμα τῆς Κατερίνας Ρατζακλῆ πού τήν ἅρπαξαν παιδούλα ἀκόμα στίς ἀρχές τοῦ 18ου αἰῶνα οἱ τότε ἐπιδρομεῖς Τοῦρκοι γιά νά τήν προσφέρουν πεσκέσι στόν πασᾶ τοῦ Μεσολογγίου.

Τό σημερινό Εὐαγγέλιο εἶναι φανταχτερό συγχρόνου κατασκευῆς καί φτηνό σέ ἀξία καί σάν κατασκεύασμα.

Δέν ἦταν ἀπαραίτητο στό ναό, γιατί ὑπάρχουν ἄλλα δύο Εὐαγγέλια παλαιότερα ὅμοια μεταξύ των ἀλλά μέ διαφορετική χρονολογία ἐκδόσεως τό καθένα. Τό ἕνα ἀπ' αὐτά ἐξωτερικά εἶναι πλουσιώτερο σέ ἐμφάνιση ἀπό τό ἄλλο καί φέρει χρονολογία ἐκδόσεως 1811.

Στό ἐξώφυλλό του γράφει: «Θεῖον καί ἱερόν Εὐαγγέλιον ἀφιερωθέν μέν τῷ ποτέ Μακαριωτάτῳ καί Σοφοτάτῳ Πατριάρχει Ἱεροσολύμων Κυρίῳ Κυρίῳ Χρυσάνθῳ Νοταρά ἐν ἔτησιν παρά Γικολάου Γλυμῆ τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων 1811». Ἐδῶ ὅμως γεννᾶται ἕνα μεγάλο ἐρωτηματικό. Τί ἀπέγιναν τό ἀρχικό Εὐαγγέλιο ἤ τά πρό τοῦ 1811 Εὐαγγέλια πού ἐχρησιμοποιήθησαν ἀπό τά μέσα τοὐλάχιστον τοῦ 15ου αἰώνα (ἐποχή πού τοποθετεῖται ἡ κατασκευή τῆς ἀρχικῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς) μέχρι τό πρῶτο τέταρτο τοῦ 19ου αἰῶνα πού φέρει χρονολογία τό παραπάνω Εὐαγγέλιο;

Τί νά ἀπέγιναν τό ἤ τά Εὐαγγέλια αὐτά πού ἐπί 300 περίπου χρόνια συνώδευαν τούς ἑκάστοτε ἱερεῖς, στά πανηγύρια, δοξολογίες, λιτανεῖες, γάμους, βαφτίσια, κηδεῖες κ.λπ. ἱεροτελεστεῖες;

Τό κενό εἶναι μεγάλο. Μήπως τό κενό αὐτό ἦλθε νά συμπληρώση ἡ παρουσία ἑνός ἄλλου Εὐαγγελίου πού βρίσκεται κι αὐτό ἀκόμα μέχρι σήμερα, πανομοιότυπο μέ τό προηγούμενο καί πού φέρει τήν ἴδια ἀκριβῶς ἀφιέρωση στό ἐξώφυλλό του ἀλλά χρονολογία ἐκδόσεως 1818 καί ἐπένδυση ἀπό γκρενά βελοῦδο;

Στή δεύτερη σελίδα τοῦ πρώτου ἐξωφύλλου του φέρει μιά χρονολογία 21/5/66 καί μιά μονογραφή.

Τά σημερινά ἐξαπτέρυγα ἤ ἀγγελούδια ὅπως συνηθίζουμε

νά τά λέμε, εἶναι κι αὐτά κατασκευάσματα τῆς συγχρόνου φτηνῆς τέχνης. Τά πρῶτα, τά παλιά ἐξαπτέρυγα ἦσαν ξύλινα ζωγραφιστά μέ ἀκτινωτή περίμετρο. Βρίσκονται σπασμένα καί πεταμένα σέ κάποια ἀποθήκη μαζί μέ μερικά ἀσημένια καντήλια καί ἕνα μεγάλο σταυρό ἀπάνου στό γυναικωνίτη ὅπου βρίσκονται ἀκόμα καί δυό μεγάλες παλιές εἰκόνες σέ φυσικό μέγεθος.

Τέμπλο. Εἶναι τό χώρισμα τοῦ ἱεροῦ ἀπό τόν ὑπόλοιπο ναό. Εἶναι ξυλόγλυπτο ὁλόκληρο ἀπό πάνω ἕως κάτω. Ἔχει τρεῖς θύρες. Καλύπτει ὅλο τό ὕψος τῆς προσόψεως τοῦ ἱεροῦ καί στηρίζεται ἀπάνου σέ ξυλόγλυπτες αὐλακωτές κολώνες (κίονες) μέ ἐπιχρυσωμένες κάθετες ῥαβδώσεις.

Διαιρεῖται σέ τρία τμήματα. Τό ἄνω, τό μεσαῖο καί τό Κάτω.

Ἄνω τμῆμα. Εἶναι ξυλόγλυπτο καί στό μέσο φέρει ἀπεικόνιση τοῦ Θεοῦ - πατρός. Μπροστά του καί κάπως χαμηλώτερα ἐπί τῆς ἰδίας εἰκόνος παριστάνεται τό Ἅγιον Πνεῦμα ἐν εἴδει Περιστερᾶς. Μέ τήν πρόσφατη ἀνακαίνιση τοῦ τέμπλου παρεμορφώθη κάπως τό θεϊκό πρόσωπο.

Μεσαῖο τμῆμα. Εἶναι ξυλόγλυπτο καί φέρει εἰκόνες σέ φυσικό μέγεθος χωρισμένες μεταξύ τους ἀπό ὀρθογώνια ξυλόγλυπτα κολωνάκια μέ κάθετες ἐπιχρυσωμένες ῥαβδώσεις. Ἀρχίζοντες ἀπό ἀριστερά μας πρός τά δεξιά πρώτη εἰκόνα εἶναι τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, δίπλα του εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννη καί ἀκολουθεῖ ἡ εἰκόνα τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου. Στό μέσον ἀπάνου ἀκριβῶς ἀπό τήν ὡραία Πύλη εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ὁ «Μέγας Ἀρχιερεύς».

Συνέχεια εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέα, ἀκολουθεῖ ἡ εἰκόνα τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου καί τέλος δίπλα του εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ.

Ὅλες οἱ εἰκόνες εἶναι τῆς ἀναγεννήσεως.

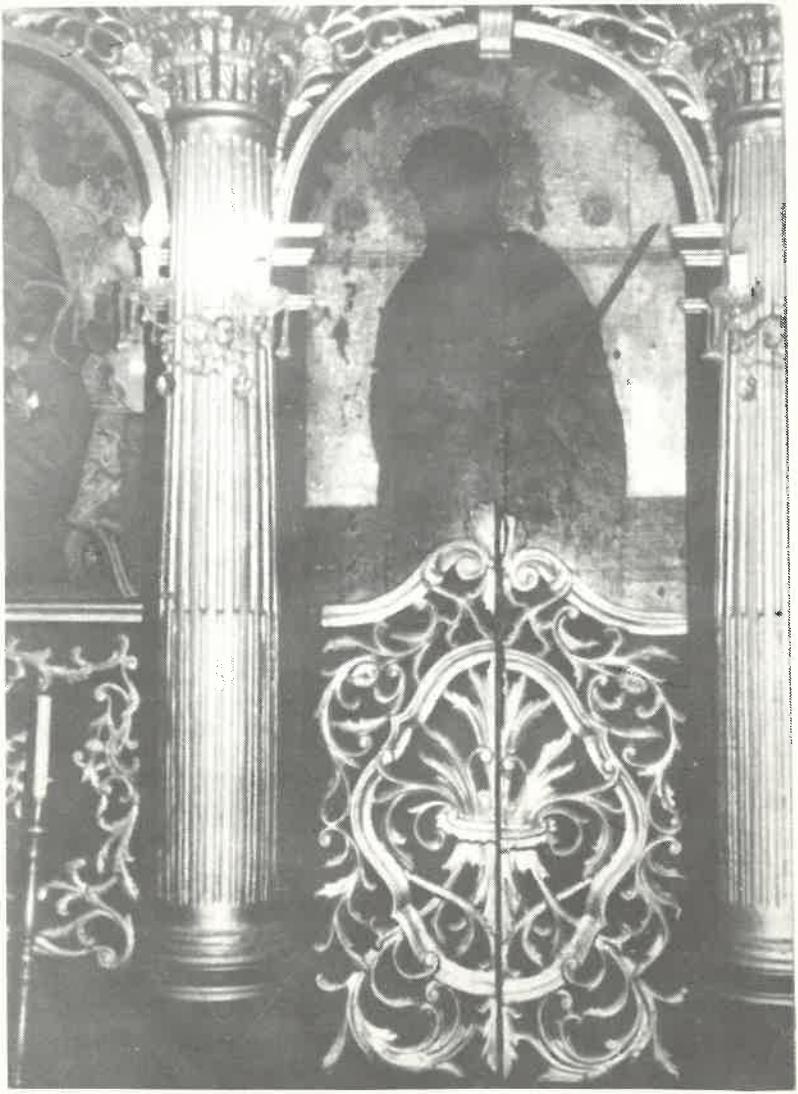

«ΙΔΕ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ»
Ἄνω ἥμισυ θυροφύλλου Μεσαίας Πύλης
Ἱεροῦ Ἁγίας Παρασκευῆς — Μονοπολάτων

Ἡ εἰκών τῆς Θεοτόκου ἐπί τοῦ τέμπλου
δεξιά τῆς Μεσαίας Πύλης τοῦ Ἱεροῦ
τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς — Μονοπολάτων

Ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ ἐπί τοῦ τέμπλου ἀριστερά τῆς Μεσαίας Πύλης τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς – Μονοπολάτων

Κάτω τμῆμα. Καί τοῦτο εἶναι ὁλόκληρο ξυλόγλυπτο καί λαμπρότερο ἀπό τά ἄλλα δύο προηγούμενα τμήματα. Οἱ εἰκόνες χωρίζονται ἀπό τίς θύρες μέ στρογγυλές κολώνες πού φέρουν ἐπιχρυσωμένες σκαλιστές αὐλακώσεις. Ἀρχίζοντες πάλι ἀπό τά ἀριστερά μας βλέπουμε πρώτη τήν εἰκόνα τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καί ἐπ' αὐτῆς τριγύρω εἰς τό περιθώριον τῆς εἰκόνας παραστάσεις τῶν μαρτυρίων της.

Συνέχεια εἶναι ἡ ἀριστερή πύλη μέ παράσταση ἐπί τοῦ ἄνω ἡμίσεος θυροφύλλου τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ ὁ ὁποῖος κρατεῖ στό στῆθος του μέ τό δεξί του χέρι ἕνα τόρτσο πού στό ἀπάνου μέρος τοῦ τόρτσου στέκεται ἕνας κόκκορας. Μέ τό ἄλλο του χέρι κρατεῖ δύο θυσανωτές λαβές. Τό κάτω ἥμισυ εἶναι δίφυλλο σκαλιστό. Δίπλα εἶναι ἡ εἰκόνα τῆς Θεομήτορος. Ἀκολουθεῖ ἡ μεσαία ἤ Ὡραία Πύλη. Ἐπί τοῦ ἄνω ἡμίσεος θυροφύλλου εἶναι ζωγραφισμένη ἡ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἐνώπιον τοῦ Πιλάτου «Ἴδε ὁ ἄνθρωπος». Φορεῖ ἀκάνθινο στεφάνι, κόκκινη χλαμύδα καί στά δεμένα χέρια του κρατεῖ ἀνάμεσα στά δάχτυλά του, καλάμι. Ἡ ἁγιογράφιση τῆς εἰκόνος ἀνάγεται σέ πολύ παληά ἐποχή. Πιθανόν νά προέρχεται ἀπό τήν παληά τήν ἀρχική ἐκκλησιά τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Πάντως ἀνεκαινίσθη τό 1812 ἀπό κάποιον ἁγιογράφον κρητικῆς καταγωγῆς ὀνομαζόμενο Δημήτριο. Αὐτό σημειώνει ὁ ἴδιος ὁ ζωγράφος στό κάτω μέρος τῆς εἰκόνας. Τό κάτω μέρος τοῦ θυροφύλλου χωρίζεται σέ δύο μέρη καί εἶναι σκαλιστό ὅπως τό προηγούμενο. Μετά τήν ὡραία Πύλη ἀκολουθεῖ ἡ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ καί συνέχεια εἶναι ἡ τρίτη Πύλη μέ παράσταση ἐπί τοῦ ἄνω ἡμίσεος θυροφύλλου τήν εἰκόνα τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριήλ. Ὁ ἀρχάγγελος κρατεῖ τόν Σταυρόν τοῦ Σωτῆρος, τήν λόγχην καί κάλαμον μέ σπόγγον. Τό κάτω ἄλλο μισό θυρόφυλλο εἶναι κι αὐτό σκαλιστό σάν τά ἄλλα. Τελευταία εἰκόνα τοῦ τέμπλου εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου.

2) Κυρίως Ναός. Εἶναι τό κεντρικό ἐσωτερικό τμῆμα τοῦ ναοῦ πού περιλαμβάνεται μεταξύ ἱεροῦ καί γυναικωνίτη.

Τό ταβάνι ἤ οὐρανός ἤ οὐρανία ὅπως ἐπεκράτησε νά λέγεται φέρει ἕξη εἰκόνες προφητῶν τῆς παλαιᾶς Διαθήκης.

Τό φόντο οὐρανοῦ καί προφητῶν εἶναι χρώματος κυανοῦ

(μπλέ). Εἶναι δῶρον τῆς Κασσιανῆς Γιακουμάτου καί χωρίζονται μεταξύ τους οἱ προφῆτες μέ σκαλιστές δάφνινες γιρλάντες. Ἡ ἁγιογράφησή τους εἶναι σύγχρονος καί ἔχει γίνει ἐπί μουσαμᾶ. Τά χρώματα προσαρμόζονται μέ τά ὑπόλοιπα χρώματα τοῦ οὐρανοῦ πού συμπληρώνεται μέ ἀστέρια. Ὅμως τά χρώματα αὐτά οὐρανοῦ καί προφητῶν βρίσκονται σέ πλήρη ἀντίθεση μέ τά χρώματα τῶν ἄλλων ἁγιογραφιῶν τοῦ ὑπόλοιπου ναοῦ πού ἔχουν φόντο καφφετί. Πρό τῶν σεισμῶν τοῦ 1953 οἱ ἴδιοι προφῆτες ἦσαν ζωγραφισμένοι ἐπί μουσαμᾶ κι' αὐτοί, ἀλλά ὁ τόνος τῶν χρωμάτων τους εὑρίσκετο σέ πλήρη ἁρμονία μέ τά χρώματα τῶν ἄλλων ἁγιογραφιῶν τοῦ ναοῦ. Οἱ παληές αὐτές παραστάσεις τῶν προφητῶν ἐκομματιάσθηκαν ὅταν κατέρρευσε ἡ ὀροφή τοῦ ναοῦ. Ἔπρεπε τότε νά περισυλλεγοῦν τά κομμάτια τῶν μουσαμάδων, νά συναρμολογηθοῦν καί νά ἐπανατοποθετηθοῦν. Μερικοί χωριανοί θυμοῦνται ὅτι τά κομμάτια αὐτά πράγματι εἶχαν περισυλλεγεῖ καί τοποθετηθεῖ ἀπάνου στό γυναικωνίτη σέ σχήματα ρολλῶν. Τί νά ἀπέγιναν ὅμως; Εἶχαν ἄραγε τήν ἴδια τύχη μέ τ' ἄλλα χαμένα ἀντικείμενα; Ἀπό τήν ὀροφή τοῦ ναοῦ κρέμονται δύο πολυέλαιοι καί ἕνα μικρό πολύφωτο. Ὁ μεγαλύτερος καί ἐντυπωσιακότερος πολυέλαιος πού ἔχει περισσότερα ἀπό 130 φῶτα εἶναι τάμα ἀπό τό 1976 τοῦ Ἠλία Γιουλάτου τοῦ Γεωργίου. Ὁ δεύτερος ὁ μικρότερος εἶναι ὁ παλαιός πολυέλαιος τῆς ἐκκλησιᾶς. Ἔχει τρεῖς σειρές φῶτα ἀπό 12 ἡ κάθε μιά. Εἶναι ὁ πολυέλαιος ἐκεῖνος πού ἐλάμπρυνε, τά παληά χρόνια, τό ἐκκλησίασμα σ' ὅλες του τίς ἑορταστικές ἐκδηλώσεις στίς χαρές μά καί στίς λύπες, στά πανηγύρια, στά βαφτίσια, στούς γάμους, στίς κηδεῖες καί τέλος σ' ὅλες τίς τακτικές καί ἔκτακτες λειτουργίες. Εἶναι φτιαγμένος ἀπό ἀτόφιο προύτζο. Τό φῶς βγαίνει ἀπό ἠλεκτρικούς λαμπτῆρες καί παλαιότερα ἀπό κεριά. Εἶναι κι' αὐτός στό σύνολόν του κομψός καί καλλιτεχνικός μέ κάποια ἀρχαιολογική ἀξία.

Κατεσκευάσθη ἐπί ἐπιτροπείας τοῦ Ἀναστασίου Εὐαγγελάτου ἤ Κασσιέρη περί τό τέλος τοῦ περασμένου 19ου αἰῶνα.

Τό πολύφωτο εἶναι μικρό καί φτηνό φτιαγμένο ἀπό γυάλινους κρυστάλλους.

Τοῖχοι: Βορεινή πλευρά. Οἱ τοῖχοι ἔχουν καλυφθῆ μέ μουσαμάδες κατά τά δύο τρίτα τῆς ἐπιφανείας τους, ἀπάνου στούς ὁποίους εἶναι ζωγραφισμένοι πίνακες ἐξαιρετικῆς τέχνης.

Ξεκινώντας ἀπό τό ἱερό ἡ πρώτη παράσταση πού βλέπουμε εἶναι ὁ «Εὐαγγελισμός τῆς Θεοτόκου» καί κάτωθεν αὐτῆς εἶναι τοποθετημένες δύο κινητές εἰκόνες τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καί τοῦ Ἁγίου Γερασίμου. Ἀκολουθεῖ ἡ παράσταση τῆς ἁμαρτωλῆς γυνῆς ὁ «Ἀναμάρτητος τόν λίθον βαλέτω» καί κάτωθεν αὐτῆς οἱ εἰκόνες τῶν Εὐσταθίου Ἀντιοχείας, Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας καί Νικολάου Μύρωνος. Συνέχεια εἶναι ὁ «Μυστικός Δεῖπνος» καί κάτωθεν αὐτοῦ ἡ βορεινή θύρα. Ἐπί τῆς Ἁγιογραφίας τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου παρατηροῦμε καταφανῆ τά γνωρίσματα τῆς ἐποχῆς τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Ἐνῶ σέ ἁγιογραφίες Μυστικῶν Δείπνων Βυζαντινῆς ἤ ἄλλης τέχνης ἡ Τράπεζα τοῦ δείπνου ἐμφανίζεται φτωχή σέ σκεύη τραπεζαρίας, διακονίας καί οἰκιακῆς χρήσεως, ἀντίθετα ἐπί τοῦ πίνακος τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς Μονοπολάτων ἡ Τράπεζα παρουσιάζεται στρωμένη μέ λευκό τραπεζομάντηλο καί πλούσια σέ σκεύη τραπεζαρίας, πιάτα, μπουκάλια μέ κρασί, ποτήρια κ.λπ. δηλαδή μέ ὅλα ἐκεῖνα τά σκεύη πού ἐχρησιμοποιοῦντο τότε στή Δύση. Ἀκολουθεῖ ὁ «Χριστός ἐνώπιον τοῦ Πιλάτου» καί κάτωθεν αὐτοῦ οἱ εἰκόνες τῶν ἱεραρχῶν Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καί Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου.

Καί τέλος ἡ «Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ» καί κάτωθεν αὐτῆς οἱ εἰκόνες τῶν Εὐθυμίου τοῦ Ὁσίου καί Ἀντωνίου τοῦ Ὁσίου.

Νοτία πλευρά. Ἐπί ὁμοίων μουσαμάδων ἔχουν ἁγιογραφηθεῖ: Τό «Προσκύνημα τῶν Μάγων» καί κάτωθεν τό μεγαλοπρεπές εἰκονοστάσιο τοῦ «Ἁγίου Σπυρίδωνος» δωρεά τοῦ Νικολῆ Εὐαγγελάτου ἤ Φωτεινάτου ἤ Γαρμπῆ.

Εἶναι ἀκουμπισμένο στόν τοῖχο, εἶναι ξυλόγλυπτο, ἐπιβλητικό καί πολυτελές. Ἔχει φιλοτεχνηθεῖ ἀπό τό ζωγράφο Γεώργιο Τρωϊάνου τό ἔτος 1856. Διακρίνεται γιά τή λεπτή καλλιτεχνική του ἐργασία.

Συνέχεια εἶναι ἡ «Σαμαρεῖτις» καί κάτωθεν αὐτῆς οἱ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καί Μελέτιος ὁ Ἀντιοχείας. Ἀκολουθεῖ ὁ «Χριστός εἰς τό Ὄρος Ἐλαιῶν» καί κάτωθεν αὐτοῦ ἡ κεντρική εἴσοδος τοῦ ναοῦ. Ἀκολουθεῖ ἡ «Σταύρωσις» καί κάτωθεν αὐτῆς οἱ μορφές τῶν ἁγίων Γερμανοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἁγιογράφου, Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ καί Ἰωσήφ τοῦ Ὑμνογράφου. Τέλος δίπλα εἶναι ἡ «Ἀνάληψις» καί κάτωθεν αὐτῆς οἱ μορφές τῶν Ἁγίων Ἀναστασίου Μεγαλομάρτυρος καί Αἰκατερίνης Μεγαλομάρτυρος. Εἰς τό μέσον τοῦ ναοῦ, στό κέντρο ἀκριβῶς εἶναι τοποθετημένος ὁ «Θρόνος» τῆς Παναγίας πού στό βάθος του φέρει τήν εἰκόνα τῆς «Ζωοδόχου Πηγῆς».

Εἶναι πλαισιωμένη μέ ξυλόγλυπτο πολυτελές καί ἐπιβλητικό εἰκονοστάσιο καί στό ἐπάνω μέρος του, φέρει ὁριζόντια σκεπή πού ὑποβαστάζεται καί στηρίζεται στό μπροστινό της μέρος ἀπό δύο σκαλιστά κολωνάκια μέ ἐπιχρυσωμένες κάθετες αὐλακωτές ῥαβδώσεις. Ἐπάνω στή σκεπή εἶναι τοποθετημένο ἕνα πρόσθετο θολωτό ξύλινο σκαλιστό κάλυμμα (κουβούκλιο) πού συμπληρώνει τό ὅλον κομψοτέχνημα τοῦ θρόνου.

Στό μπροστινό μέρος καί στά πλαϊνά τοῦ θρόνου μεταξύ βάσεως καί σκεπῆς του, σχηματίζονται τρία θολωτά ἀνοίγματα ἀπό τά ὁποῖα τό δεξιό καί τό ἀριστερό χρησιμοποιοῦνται γιά τό προσκήνυμα τῆς εἰκόνας τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς.

Τό κάτω μέρος τοῦ θρόνου δηλαδή ἡ βάση εἶναι σκαλιστή καί φέρει παραστάσεις ἀπό τή ζωή τῆς Θεοτόκου.

Παραπλεύρως τοῦ θρόνου κοντά στή βορεινή πόρτα εἶναι τοποθετημένο τό ξύλινο εἰκονοστάσιο τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Ἁπλό καί ἐπιβλητικό δῶρον τοῦ Θάνου Πετράτου ἀπό τό ἔτος 1965.

Ὁ Νότιος καί βορεινός τοῖχος στή βάση τους εἶναι καλυμμένοι καί συγχρόνως στολισμένοι μέ στερεά καί ὡραιότατα στασίδια.

Δίπλα ἀπό τήν κεντρική εἴσοδο τοῦ ναοῦ καί πρός τά δεξιά της εἶναι τό Δεσποτικό Στασίδι.

Εἶναι ἕνας ξύλινος σκαλιστός, ἐπιβλητικός καί μεγαλοπρεπής θρόνος μέ θόλο στήν κορυφή πού στηρίζεται κι' αὐτός

στό μπροστινό του μέρος ἀπάνου σέ δυό σκαλιστά κολωνάκια μέ ἐπιχρυσωμένες κάθετες ραβδώσεις, ὑπερυψωμένος ἀπό τό δάπεδο κατά τρία σκαλοπάτια. Στό βάθος του καί πρός τό ἄνω μέρος τοῦ στασιδιοῦ ὑπῆρχε ἕνα πολύ παληό κινητό εἰκόνισμα πού παρίστανε τό Χριστό μέ ἕνα ἀρνί στούς ὤμους του. «Τόν καλό ποιμένα».

Ἡ εἰκόνα αὐτή ἀπό τεχνικῆς ἀπόψεως, ἴσως ἦταν ἡ πιό πετυχημένη μέσα στήν ἐκκλησία.

Διεκρίνετο γιά τή ζωντάνια τῶν ἀντικειμένων πού παρίστανε. Στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ διεγράφετο ζωηρότατα ἡ ἱκανοποίηση τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου πού δέν πῆγαν χαμένοι οἱ κόποι του προσπαθώντας νά σώση ἐκεῖνο πού τόσο πολύ ἀγαποῦσε καί πού τελικά τό κατώρθωσε. Ἔπειτα πάλι στά μάτια τοῦ ἀρνιοῦ διεγράφετο ἔντονα καί καμαρωτά ἡ σιγουριά του ἐπειδή ἐκάθητο στούς ὤμους τοῦ Σωτῆρα του.

Ὅμως κι' αὐτός ὁ θησαυρός ἐχάθηκε κατά μυστηριώδη τρόπο τά τελευταῖα χρόνια ὅπως ἐχάθηκαν καί τόσο ἄλλα εἰκονίσματα καί σκεύη λατρείας. Τί ἀπόγινε;

Μερικοί στό χωριό φαίνεται πώς ξέρουν καί γι' αὐτό καί γιά πολλά ἄλλα. Μά κανένας τους δέν ἔχει τό θάρρος νά μιλήση, γιατί οἱ ἄνθρωποι αὐτοί ἀδιαφοροῦν γιά τά κοινά, μουρμουρίζουν μονάχα καί περιορίζονται στό νά περιποιοῦνται τόν ἑαυτούλη τους καί νά φροντίζουν μονάχα γιά τά συμφέροντά τους. Ἀρκοῦνται σ' αὐτή τήν ἔνοχο σιγή.

Ἔτσι φαίνεται πώς κι' ὁ Χριστός ἀπελπισμένος ἀπ' αὐτή τήν κατάσταση βλέποντας αὐτή τήν ἀθλιότητα καί ρεμοῦλα πού ἐπικρατοῦσε μέσα στήν ἐκκλησιά του τά τελευταῖα χρόνια, αὐτή τήν ἐγκατάλειψή της ἀπό τούς Μονοπολάδες, ἀφοῦ κανείς τους ποτέ δέν πατάει σ' αὐτήν, ἐκτός ἀπό δυό - τρία ἄτομα, λές καί φοβοῦνται μήπως ὁ Χριστός τούς πάρει τίς σκούφιες τους, κι' ἀκόμα ὅτι ὅλα αὐτά τά τόσο παλαιά ἀντικείμενα λατρείας ἦσαν ἄχρηστα γι' αὐτούς τούς κατοίκους τοῦ χωριοῦ, ἀφοῦ πολλά ἀπ' αὐτά δέν τά χρησιμοποιοῦσαν καί συνάμα τά εἶχαν παραπεταμένα μέσα στήν ἐκκλησιά, πιάνοντας ἔτσι τζάμπα τό χῶρο, στενοχωρέθηκε καί ἀντί νά ὀργισθῆ καί νά πάρη τό φραγγέλιο νά συντρίψη αὐτούς τούς ἀτσί-

δες «ὡς σκεύη κεραμέως» ἔκαμε κάτι πιό πρακτικό, πιό καλωσυνᾶτο, γιατί κι' αὐτή ἡ καλωσύνη εἶναι πολλές φορές ἕνας ἄλλος τρόπος ἐκτονώσεως τῆς ὀργῆς.

Γεμᾶτος λύπη καί ἀηδία γιά ὅλα αὐτά πού συνέβαιναν, ἀφῆκε ἐλεύθερους ὅλους αὐτούς τούς ἱερόσυλους νά πάρουν καί τά ῥέστα καί νά τά κάμουν ὅ,τι θέλουν. Ἀκόμα καί «ψιλά» ἄν αὐτό τούς βόλευε. Καί φυσικά αὐτοί δέν ἀφίκανε νά πάη χαμένη μιά τέτοια εὐκαιρία. Μάζεψαν ὅσα μπόρεσαν.

Ἴσως τά ἀντικείμενα αὐτά ἐκεῖ πού πῆγαν, νά τύχουν τοῦ σεβασμοῦ πού τούς ἀξίζει, ἀφοῦ οἱ κληρονόμοι τους δέν τά ἐσεβάσθησαν.

Ἐκτός ἀπό τήν ἐκκλησιά τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς βρίσκονται στά ἄκρα τοῦ χωριοῦ δυό ἀκόμα ἐκκλησάκια. Τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου μέσα στό Νεκροταφεῖο καί τοῦ Σωτῆρος στήν εἴσοδο τοῦ χωριοῦ.

Τό Νεκροταφεῖο βρίσκεται δυτικά τοῦ χωριοῦ καί σέ ἀπόσταση ἑκατό περίπου μέτρα ἀπ' αὐτό. Ἐγίνηκε τό 1900. Εἶναι περιμανδρωμένο μέ πέτρινο μουράγιο ὕψους 2–21/2 μέτρα καί ἔχει ἐπιφάνεια δύο περίπου στρέμματα (50×45).

Ἡ εἴσοδός του βρίσκεται στό βορρᾶ καί φράσσεται ἀπό μιά βαρειά δίφυλλη σιδερόπορτα. Τό ἐκκλησάκι αὐτό χτίστηκε τό 1904 ἐπί ἐπιτρόπων: 1) Προκοπίου Λιναρδάτου τοῦ Βασιλείου δημοδιδασκάλου. 2) Ἰωάννου Φραγκάτου γεωργοῦ καί 3) Πέτρου Εὐαγγελάτου τοῦ Σπύρου ἐπίσης γεωργοῦ. Ἐγκαινιάστηκε τό 1910 ἐπί μητροπολίτου Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ καί ἱερέως τοῦ χωριοῦ Ἀνδρέα Γιουλάτου.

Τά περισσότερα μνήματα εἶναι πρός τά δυτικά νότια καί βόρεια τῆς ἐκκλησιᾶς καί λιγώτερα πρός τήν ἀνατολική. Ἐπροτιμήθησαν οἱ τρεῖς πρῶτες πλευρές ἴσως ἐπειδή φαίνωνται εὐκολότερα τά ὀνόματα τῶν νεκρῶν ἀπάνου στά μνήματα, ὅταν μπαίνει κανείς ἀπό τήν εἴσοδο.

Σ' αὐτό τό νεκροταφεῖο μεταφέρθησαν ξεχωριστά κατά μνῆμα ὅσα κόκκαλα εὑρέθησαν τῶν χωριανῶν ἐκείνων πού ἦσαν θαμμένοι στόν περίβολο τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Πρῶτος πού ἐτάφη σ' αὐτό ἦταν ἕνα μωρό γιός τοῦ δασκάλου Προκόπη Λιναρδάτου μέ τό ὄνομα Βασίλης. Τήν ἴδια χρονιά μέ τό μω-

ρό πέθανε καί ὁ Κωνσταντῖνος Θεοδωρᾶτος ἤ Ματαράγκας καί ἡ ἐκκλησία πού ἐχτίστηκε ἀργότερα ἐπῆρε τό ὄνομά του. Δηλαδή «Ἅγιος Κωνσταντῖνος». Ἡ ἄποψη τοῦ σημερινοῦ νεκροταφείου γενικά εἶναι ἐντυπωσιακή καί ἀρκετά ἱκανοποιητική γιατί ἔχει πάντα καθαρούς χώρους καί καθαρά μνήματα, πού τά περισσότερα ἀπ' αὐτά ἔχουν κατάλευκους μαρμαρένιους σταυρούς. Ἡ ἄλλη ἐκκλησούλα τοῦ Σωτῆρος πού βρίσκεται 200 περίπου μέτρα πρίν ἀπό τήν εἴσοδο τοῦ χωριοῦ, τή Νιτράχα, εἶναι ἕνα γραφικό ἐκκλησάκι ἀρκετά μά πάντα περιποιημένο καί πλαισιώνεται ἀπό βαθύσκια πεῦκα, κυπαρίσσια καί περνάρια, πού κάτω ἀπό τόν ἴσκιο τους βρίσκει κανείς μιάν εὐχάριστη δροσούλα καί πραγματική ξεκούραση.

Τό ἐκκλησάκι αὐτό εἶναι ὁμολογουμένως ἕνα στολίδι τοῦ χωριοῦ. Δίνει μιά πρώτη καλή ἐντύπωση στόν ἐπισκέπτη τοῦ χωριοῦ ἀλλά καί στούς περαστικούς τῶν ἄλλων χωριῶν τῆς Ἀνωγῆς. Εἶναι περιποιημένο τόσο πολύ γιατί εἶναι ἰδιοκτησία 3–4 οἰκογενειῶν τῆς Γενικῆς οἰκογενείας Θεοδωράτων. Τό «κελί τῆς ἐκκλησιᾶς» ὅπως λέγεται εἶναι ἕνα μικρό σπιτάκι ἀνατολικά τῆς τοποθεσίας τοῦ «Περναριοῦ» καί σέ ἀπόσταση 50 μέτρα δεξιά τοῦ δρόμου πού ὁδεύει γιά τό Παληάλινο. Στό βορειοδυτικό παραγκώνι τοῦ κτίσματος εἶναι ἐντοιχισμένο ἕνα ἀγγωνάρι πού γράφει: «1868 Μαρτίου». Ἀπάνου ἀπό τά γράμματα εἶναι σκαλισμένο κἄτι σἄν εἰκόνα, ἀλλά δέν διακρίνεται καθαρά. Ἡ τοποθεσία «Περνάρι» εἶναι στήν ἀρχή τοῦ δρόμου πού ξεκινάει ἀπό τό σπίτι τοῦ Ἀποστόλη Γερολυμάτου καί πηγαίνει πρός τά Λιναρδάτα. Ἡ τοποθεσία αὐτή πῆρε τό ὄνομά της ἀπό ἕνα πολύ γέρικο δένδρο - περνάρι - πολύ μεγάλο πού ὑπῆρχε πρίν λίγα χρόνια. Ἡ παράδοση λέει ὅτι οἱ Ἄγγλοι στούς κλώνους του ἐκρέμασαν δύο χωριανούς. Γι' αὐτό τό περνάρι, εἶπαν πώς ξερίζωσε ὁ ἀέρας τό γέρικο κορμί του καί ὕστερα οἱ χωριανοί τό πούλησαν σέ κάποιο ἄλλο χωριό γιά νά γίνη ἄξονας λιθαρόπετρας ἑνός λιτρουβιοῦ.

Σέ κάποια ἐκκλησία τῶν Ἀθηνῶν, νομίζω στήν Ἁγία Εἰρήνη εἶναι γραμμένο, ἀπάνου ἀπό τή μεσαία κεντρική εἴσοδο, ἕνα ρητό πού μοῦ ἔκαμε ἐντύπωση, πῶς ἐγράφη, ἀφοῦ ἀνάγεται σέ εἰδωλολατρική ἐποχή. Καί εἶναι γνωστό ὅτι ἡ Νέα

Θρησκεία τοῦ Χριστοῦ, ἔκοψε κάθε δεσμό θρησκευτικό μέ τήν προηγουμένη θρησκεία τῶν εἰδώλων.

Ὅμως τό ρητό, παρά τήν προέλευσή του, εἶναι διδακτικό, πού μπορεῖ νά τοποθετηθεῖ σάν ἕνας συνδετικός κρῖκος, ἀνάμεσα στίς δύο θρησκεῖες καί πού μπορεῖ ἀκόμα νά χρησιμοποιηθῆ ἄριστα καί ἀπό τίς δύο θρησκεῖες. Ἴσως γι' αὐτό τό λόγο νά ἐγένετο δεκτό ἀπό τό χριστιανικό κλῆρο καί ἐγράφη ἐκεῖ. «Νῖψον ἀνομήματα μή μόναν ὄψιν». Αὐτό εἶναι τό ρητό. Εἶναι ἔξυπνο, διδακτικό καί καλοφτιαγμένο ὥστε διαβαζόμενο καί ἀπό τό τέλος πρός τήν ἀρχή νά μήν ἀλλάζει νόημα (καρκιγική ἐπιγραφή).

Θά ἀπορήση κανείς καί θά διερωτηθῆ. Μά τί σχέση ἔχει ἐδῶ τό ρητό αὐτό, ἀφοῦ στά παραπάνου γραφόμενα περί ἐκκλησιᾶς γίνεται μονάχα μιά σύντομη περιγραφή τῶν ἐκκλησιῶν καί ὄχι κατήχηση. Ναί ἔτσι εἶναι. Κι' ὅμως τό σοφό τοῦτο καί ἐμπνευσμένο ρητό πού τῶγραφαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες στήν εἴσοδο τῶν ναῶν τους, κοντά στή βρύση πού ἔπλεναν τά χέρια τους ἅμα ἔμπαιναν μέσα, ἴσως τό ρητό τοῦτο θά μποροῦσε ἄν γραφότανε καί σήμερα μεταφρασμένο σέ σύγχρονη διάλεκτο στό ἐξωτερικό μέρος τοῦ τοίχου τῆς ἐκκλησιᾶς κοντά στήν εἴσοδο καί ὄχι ἀπό μέσα ἀφοῦ κανείς δέν θά τῶβλεπε, ἐφ' ὅσον κανείς δέν μπαίνει μέσα στήν ἐκκλησιά, θά μποροῦσε ἐπαναλαμβάνω, νά εἶχε κάποια ἐπίδραση στούς πιστούς καί εἰδικώτερα στούς κατοίκους τοῦ χωριοῦ μας ὥστε νά γινόταν ἐμπόδιο, κατά κάποιον τρόπο στή ρεμούλα πού ἀκολούθησε ἐπί τόσα χρόνια μέσα στήν ἐκκλησιά, τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Οἱ παλαιοί Ἕλληνες μέ τό ρητό αὐτό συνιστοῦσαν στούς τότε πιστούς νά πλένουν ὄχι μονάχα τά χέρια τους καί τό πρόσωπό τους (ὄψιν) ἀλλά καί νά ξεριζώνουν ἀπό μέσα τους κάθε κακία καί βρωμιά (ἀνομήματα). Μέ δυό λόγια νά ἔχουν ἥσυχη καί καθαρή συνείδηση. Νά μπαίνουν μέσα στήν ἐκκλησία καί νά μήν κάνουν ὅπως θά λέγαμε σήμερα «ἕνα ξερό σταυρό» ἀλλά μέ κάποιο βαθύτερο νόημα, ἔτσι πού νά σβήνουν μέσα ἀπό τήν ψυχή τους κάθε εἴδους κακία καί κάθε εἴδους βρωμιά καί ἀδικία.

Νά ἔχουν ἀνάμεσά τους ἀγάπη καί ἀνθρωπιά γιά τούς συ-

νανθρώπους τους καί σᾶν ἐπέκταση ὅλων αὐτῶν νά σέβονται, νά προστατεύουν, νά διαφυλάττουν καί νά συντηροῦν ὅλα αὐτά τά ἐντός τοῦ ναοῦ ἀντικείμενα λατρείας, αὐτή τήν πατρική κληρονομιά.

Γιατί κι' αὐτά μέ τόν τρόπο τους δείχνουν ὡς ἕνα βαθμό τό ὕψος τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἐποχῶν καί τῶν λαῶν πού τά ἔζησαν.

Ὅμως γιά ὅλα αὐτά δέν εἶναι ἀρκετό μονάχα τό ρητό. Χρειάζεται καί ψυχική καλλιέργεια. Κι' αὐτή ἡ ψυχική καλλιέργεια δέν ἐπιβάλλεται ἀλλά γεννιέται. Γεννιέται διδάσκεται καί καλλιεργεῖται στό οἰκογενειακό περιβάλλον τοῦ καθενός καί συμπληρώνεται μέσα ἀπό μιά σωστή κοινωνία. Ὅλα αὐτά τά γράφω γιατί τά τελευταῖα 15–20 χρόνια ἄρχισε μιά συστηματική ρεμούλα μέσα στό χῶρο τῆς ἐκκλησιᾶς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς - Μονοπολάτων ὅπως καί ἀλλοῦ σημειώνω.

Ἐχάθηκαν εἰκόνες καί πολλά ἄλλα ἀντικείμενα λατρείας ἀπό ἀτσίδες χωριανούς πού ὅπως φαίνεται κατώρθωσαν νά ἐμπνεύσουν μεθοδικά στούς κατοίκους τοῦ χωριοῦ τήν ἀδιαφορία, ἄν ὄχι τήν ἀπέχθεια ἤ καί τό μῖσος ἀκόμα γιά τά ἐκκλησιαστικά τους καθήκοντα σέ τέτοιο σημεῖο, πού ὄχι μονάχα νά ἀποφεύγουν νά μπαίνουν μέσα στήν ἐκκλησιά μά οὔτε καί νά τήν πλησιάζουν.

Ἔχουν κληρονομήσει μιά ἐκκλησιά οἱ Μονοπολάδες πλούσια σέ διακόσμηση, πού εἶναι πραγματικά ἕνας ἀνεκτίμητος θησαυρός καλλιτεχνικής καί ἀρχαιολογικῆς ἀξίας.

Εἶχαν ὑποχρέωση νά προστατεύσουν αὐτή τήν πατρική κληρονομιά καί ὄχι νά τήν ἐγκαταλείψουν «νίπτοντες τάς χεῖρας των» σάν ἄλλος Πιλᾶτος τηροῦντες μιά ἔνοχο σιγή.

Ἔτσι ἔμειναν ἐλεύθεροι ὅλοι αὐτοί οἱ ἁγιογδῦτες καί ἅρπαζαν ὅ,τι σημαντικό εἶχαν φτιάξει οἱ πατεράδες μας μέ τόσο κόπο, ἱδρῶτα, φτώχεια καί πεῖνα ἐπί τόσους αἰῶνες. Νά λοιπόν γιατί καί σήμερα ἀκόμα ἔπειτα ἀπό 2.500 χρόνια ἴσως καί περισσότερα τό ρητόν αὐτό ἔχει τή θέση του καί τήν ἀξία του σάν ἐπίλογος ἐδῶ στήν ὅλη περιγραφή τῆς ἐκκλησιᾶς.

ΜΟΡΦΩΣΗ

Τό μορφωτικό ἐπίπεδο τῶν μονίμων κατοίκων τοῦ χωριοῦ δέν εἶναι τόσο ἱκανοποιητικό. Τά τελευταῖα χρόνια ὅλα τά παιδιά ἀγόρια καί κορίτσια, σᾶν μάθουν τά πρῶτα τους γράμματα ἤ καί τοῦ γυμνασίου ἀκόμα καί μεγαλώσουν, φεύγουν, ξενητεύωνται καί στό χωριό ἀπομένουν γέροι, γρηές καί μικρά παιδιά.

Ἔτσι σᾶν φύγουν, δέν ξαναγυρίζουν γιατί τό χωριό παρά τη σημερινή του ἐξέλιξη (ἠλεκτρικό, νερό, σύγχρονες κατοικίες κλπ.) δέν τούς προσφέρει μιάν ἄνετη καί διασκεδαστική ζωή ὅπως αὐτή πού τούς προσφέρει ἡ πόλη. Δέν τούς προσφέρει μιάν ἐργασία ἀπό τήν ὁποία θα μπορέσουν να βγάλουν τοὐλάχιστο τά βασικά τους ἔξοδα ὥστε να παραμείνουν.

Φεύγουν καί ἐγκαθίστανται σ' ἄλλα μέρη. Στή ξενητειά. Ἔπειτα ἀπό πολλά χρόνια ξαναγυρίζουν, ὄχι φυσικά ὅλοι, μά λίγοι, γιά νά ζήσουν τά ὑπόλοιπά τους χρόνια καί μερικοί στό μακροχρόνιο αὐτό διάστημα τῆς ἀπουσίας τους παρουσιάζονται σάν τουρίστες.

Τό χωριό μόνο γεωργούς ἔχει συγκρατήσει. Κι' ἀπ' αὐτούς πολύ λίγους. Ἡ ἐκκλησιά μένει χωρίς παπᾶ. Τό σχολεῖο κινδυνεύει νά κλείση γιατί λιγοστεύουν τά παιδιά. Ἄλλοτε τά ἄτομα εἶχαν λίγες ἀπαιτήσεις. Σήμερα ἔχουν πολλές. Ἐδημιουργήθησαν καινούργιες ἀνάγκες πού τό χωριό ἀδυνατεῖ νά τίς ἱκανοποιήση.

Οἱ χωριανοί ντόπιοι καί ἀπόδημοι καμιά προσπάθεια οὔτε

κατέβαλαν οὔτε καταβάλουν καί σήμερα ἀκόμα, γιά νά σταματήση ὁ ἀφανισμός του πού ἔρχεται σιγά-σιγά μά σταθερά. Οἱ περισσότεροι ἀδιαφοροῦν. Κι' ἄν προσπαθήση κανείς νά κάμη κάτι, ξεπετιῶνται οἱ ἀτσίδες ἁπλώνουν τά πλοκάμια τους καί τόν παραμερίζουν, τόν ἀπομονώνουν, τόν σαμποτάρουν. Ἄλλοι πάλι μέ τά πονηρά ἔργα τους χειροτερεύουν τήν κατάσταση δημιουργοῦντες ἀνάμεσα στούς ὑπόλοιπους χωριανούς, σκόπιμα, φαγωμάρα γιά νά μποροῦν ἐλεύθερα αὐτοί νά ἐξυπηρετοῦν τά δικά τους συμφέροντα.

Στήν Ἀθήνα ὑπάρχει σύλλογος μέ τήν ἐπωνυμία «ΕΞΩΡΑΪΣΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΕΚΔΡΟΜΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΝ ΑΤΤΙΚΗ ΜΟΝΟΠΟΛΑΔΩΝ – ΤΑ ΜΟΝΟΠΟΛΑΤΑ» ἱδρυθείς τό 1972. Σκοπός του ἦτο μεταξύ τῶν ἄλλων ἡ ἀναζωπύρωση καί προβολή τοῦ χωριοῦ, ἡ ἐξαφάνιση τῶν ἐρειπίων του καί ὁ ἐν γένει ἐξωραϊσμός του. Ὅμως τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτά δέν κατώρθωσε ἐπί τόσα χρόνια νά προσφέρη. Ὄχι γιατί ὁ Σύλλογος δέν εἶναι ἱκανός νά προσφέρη, ἀλλά γιατί ὑπάρχουν μερικοί πού ὅπως εἶπα παραπάνω, ἀποβλέποντες στήν ἐξυπηρέτηση τῶν ἀτομικῶν τους συμφερόντων ἤ στήν ἀτομική τους προβολή γίνονται διασπαστικοί καί ἐπιζήμιοι στίς προσπάθειες τοῦ Συλλόγου γιά τήν πραγματοποίηση τῶν σκοπῶν του καί κυρίως στο ξαναζωντάνεμα τοῦ χωριοῦ. Ὅλοι τούς γνωρίζουν, μά δέν τούς ἀποφεύγουν – ἀντίθετα τούς ἀκολουθοῦν ὅπως τά πρόβατα τή «σουρτάρα». Λυπηρόν εἶναι νά βλέπης καί νά εἶσαι βέβαιος ὅτι ὑπάρχουν χωριανοί πού ἔχουν ἱκανότητες νά βοηθήσουν ἀποτελεσματικά στο ξαναζωντάνεμα τοῦ χωριοῦ καί αὐτοί νά ἀδιαφοροῦν ἤ ἄλλοι ἀπ' αὐτούς νά ἐνεργοῦν ἀρνητικά.

Τό 1926 ὑπῆρχε πάλι Σύλλογος Μονοπολάδων μέ τήν ἐπωνυμία «Σύνδεσμος τῶν ἐν Ἀθήναις καί Πειραιεῖ ἐκ Μονοπωλάτων Κεφαλληνίας». Τό πρῶτο Πρακτικό συνεδριάσεώς του φέρει χρονολογία 6 Ἀπριλίου 1926 μέ Διοικητικόν Συμβούλιον τούς: Σπῦρο Σπυρᾶτο (Σπυρανό) ἀπό τά Παρισσᾶτα ὡς προεδρεύονται καί μέλη τόν Γεώργιον Ἡλία Πετρίτση, Ἰωάννην Πέτρου Εὐαγγελᾶτον, Γεράσιμον Χριστοφ. Θεοδωρᾶτον καί Ἀλέξανδρον Διονυσίου Γιουλᾶτον. Ὅμως κι' αὐτός ὁ

Σύλλογος ἔπειτα ἀπό λίγα χρόνια διελύθη, γιατί ἴδιας πάστας καί ἴδιου φυράματος πρόσωπα μέ τά σημερινά, κατώρθωσαν καί τότε μέ τίς συνεχεῖς ραδιουργίες τους καί συκοφαντίες τους νά τον διασπάσουν χωρίς νά μπορέση νά προσφέρη κάτι τό θετικό.

Τά παλαιότερα χρόνια στό χωριό ὑπῆρχαν: Ντόπιος παπᾶς, δάσκαλος και γιατρός. Τρεῖς βασικοί παράγοντες μιᾶς μικρῆς κοινωνίας. Σήμερα κανείς ἀπ' αὐτούς δέν ὑπάρχει. Ἄν κάποιον ἀπ' αὐτούς χρειασθῆ τό χωριό, τότε αὐτός ὁ κάποιος στρατολογεῖται ἀπό τά ἄλλα χωριά ἤ τή χώρα – τό Ληξοῦρι. Καί νά θυμᾶται κανείς ὅτι τά παλαιότερα χρόνια εἶχε δώσει τό χωριό ἀρκετούς γραμματισμένους π.χ. γιατρούς, παπάδες, κατώτερους καί ἀνώτερους ἐκπαιδευτικούς, δικηγόρους, στρατιωτικούς καί ἄλλους πού ἡ παραγωγή τους ἦταν τόσο ἱκανοποιητική ὥστε τό χωριό νά κάνη τότε και Εξαγωγή!!! Εἰδικά γιά τούς δασκάλους τά χρόνια ἐκεῖνα ἔμεινε ἡ παροιμιώδης φράση σ' ὅλη τήν Ἀνωή: «Στά Μονοπολᾶτα περισσότεροι δάσκαλοι παρά γαϊδάροι».

Σήμερα ὑπάρχουν πολλοί μορφωμένοι πού κατάγονται ἀπό τό χωριό Μονοπολᾶτα ἀλλά βρίσκονται μακρυά του. Στή διασπορά. Κυρίως μετά τό δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο ἡ προσφορά τοῦ χωριοῦ σέ μορφωμένους καί ἐπαγγελματικά προοδευμένους χωριανούς εἶναι ἱκανοποιητικά ἐντυπωσιακή. Πρόσφερε: ἐκπαιδευτικούς (δασκάλους, καθηγητάς, γυμνασιάρχας) Σύμβουλον Μέσης Ἐκπαιδεύσεως[1], γιατρούς, δικηγόρους, δικαστικούς, μουσουργόν[2], μουσικοσυνθέτην, σκηνοθέτην, πολιτικούς, ὑπουργόν[3], Πυρηνικόν μηχανικόν, Πολιτικούς μηχανικούς, τραπεζητικούς, παπάδες, ἀνώτερους καί ἀνώτατους δημοσίους ὑπαλλήλους, στρατιωτικούς, πλοιάρχους, ἀσυρματιστάς, τεχνίτας, ὑψηλῆς στάθμης, ἐμπόρους, βιοτέχνας, στρατιωτικόν διοικητήν[4] στό Τέλ-Ἀβίβ πρωτεύουσα τοῦ Ἰσραήλ

---

1. *Χρῆστος Θεοδωρᾶτος τοῦ Σωτηρίου.*
2. *Ἀντίοχος Εὐαγγελᾶτος τοῦ Διονυσίου.*
3. *Χρῆστος Εὐαγγελᾶτος τοῦ Γεωργίου.*
4. *Νικόλαος Εὐαγγελᾶτος τοῦ Ἀποστόλου.*

καί ἀκόμα Ἐπιστημονικόν Τεχνικόν Σύμβουλον στόν Ὀργανισμόν Ἡνωμένων Ἐθνῶν[1].

1. *Γεράσιμος Εὐαγγελᾶτος τοῦ Θεοδώρου.*

ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ

Ἡ ἐνδυμασία στό νησί καί φυσικά καί στό χωριό μας φαίνεται πώς ἀποτελοῦσε Μωσαϊκό. Οἱ πλούσιοι καί γενικώτερα ἡ ἄρχουσα τάξη φοροῦσαν ἀποκλειστικά διάφορα κουστούμια δυτικοῦ τύπου. Τά λεγόμενα Φράγκικα. Οἱ μικροαστικές καί ἀγροτικές τάξεις φοροῦσαν βασικά τήν πατροπαράδοτη Ἑπτανησιακή Βράκα[1] ἤ Κοῦδα ὅπως συνήθιζαν νά τήν λένε στά Νησιά μας καί πολύ λίγες ἄλλου τύπου φορεσιές.

Ἀπό τίς ἀρχές τοῦ περασμένου αἰῶνα, ἄρχισε σιγά-σιγά νά ἐκτοπίζεται, ἡ βράκα ἀπό τίς περισσότερες τάξεις καί νά ἐπικρατεῖ ἡ Φράγκικη μόδα. Ἔτσι λίγοι μά πολύ λίγοι βρακοφόροι ἀπόμειναν στήν ἀρχή τοῦ αἰώνα μας πού παρά τά γηρατειά τους καμάρωναν πώς δέν ὑπέκυψαν στά Φραντζέζικα, φορώντες τήν πολύπτυχη βράκα τους, τό γιλέκο (σωκάρδι) τό ἄσπρο ἤ σκοῦρο ζωνάρι καί τό κόκκινο φέσι μέ τή μαύρη ἤ μπλέ φοῦντα.

Ὁ πολύς ἀγροτικός κόσμος γιά τίς δουλειές του, φοροῦσε ἀκόμα φτηνά ντρίλινα ροῦχα τοῦ «Ρετσίνα» ὅπως τά ἔλεγαν

---

1. Στό τέλος τοῦ 19ου αἰώνα μέ τίς ἀρχές τοῦ τρέχοντος, βράκες φοροῦσαν οἱ: Γεώργιος Φιλιππᾶτος τοῦ Ἰωάννου, Βασίλειος Φιλιππᾶτος τοῦ Ἰωάννου, Ἀνδρέας Εὐαγγελᾶτος τοῦ Ἀντωνίου, Νικολῆς Εὐαγγελᾶτος τοῦ Ἀναστασίου, Γεράσιμος Θεοδωρᾶτος τοῦ Ἰωάννου (Κοσκινᾶς), Γεράσιμος Πετρίτσης τοῦ Διονυσίου, Νικολῆς Σταματᾶτος, Ἀναστάσιος Λιναρδᾶτος τοῦ Γεωργίου (Φαρδέλος) καί Βασίλειος Λιναρδᾶτος τοῦ Γεωργίου (Φαρδέλος).

καί ἀντί γιά παπούτσια - τσαρούχια. Ἀκόμα σάν καθημερινό πανταλόνι γιά τά χωράφια φοροῦσαν τή «Τράουζα». Ἦταν φτιαγμένη ἀπό φτηνό καί χονδρό ὕφασμα πολύ γερό καί πολύ εὐρύχωρο στό σῶμα. Τό χειμώνα ἐκτός ἀπό τή μάλλινη χονδρή φανέλλα, τό πουκάμισο, τό γιλέκο καί τό σκουτί (σακκάκι) φοροῦσαν ἀπό πάνω τό Ταμπάρο (παλτό). Τό φέσι παρεχώρησε κι' αὐτό τή θέση του στή σκούφια. Ὅμως ἡ φτωχολογιά αὐτή εἶχε καί τό δικό της ἐπίσημο ἔνδυμα. Τό γαμπριάτικο πού τό φοροῦσαν στίς γιορτές, στά πανηγύρια, στούς γάμους, στά βαφτίσια, στίς κηδεῖες καί γενικά σ' ὅλες τίς κοινωνικές, χορευτικές καί λειτουργικές ἐκδηλώσεις. Σέ επίσημο ντύσιμο φοροῦσαν ἀκόμα κολλαριστά πουκάμισα, τίς πουκαμίσες ὅπως τίς ἔλεγαν μέ μανικέτια. Λίγοι φοροῦσαν παπιόν καί λιγώτεροι εἶχαν κουρδιστά ρολόγια μέ καδένα πού τά κούρδιζαν μ' ἕνα τετράγωνο κούφιο κλειδάκι. Τό γαμπριάτικο κουστούμι ἂν ἄντεχε ὡς τό τέλος τῆς ζωῆς τοῦ ἀφέντη του, ἐχρησίμευε καί γιά σάβανό του. Παπούτσια εἶχαν ἕνα ζευγάρι πού τά φοροῦσαν κι' αὐτά μαζί μέ τό κουστούμι ὅταν πήγαιναν στίς παραπάνω ἐκδηλώσεις ἤ ὅταν πήγαιναν στή χώρα γιά νά ὑποβάλουν τά σεβάσματά τους καί τά προσκυνήματά τους στόν ἀφέντη.

Δεύτερο ζευγάρι παπούτσια ἀγόραζαν ὅταν ἔλυωνε τό πρῶτο καί ἐφ' ὅσον δέν ἔπερνε σολάρισμα. Τό παραπάνω ντύσιμο δέν ἴσχυε φυσικά γιά τό ἀρχοντολόϊ πού εἶχαν πολλές καί διάφορες Φράγκικες φορεσιές, πανταλόνια, φράκα, σμόκιν, ρεντικότες, γιλέκα, κολλαριστά πουκάμισα, κολέττα, παπιόν καί ἀντί γιά γραβάτες μερικοί φοροῦσαν κορδόνια γι' αὐτό ἐλέγοντο καί κορδονάτοι.

Οἱ ἄνδρες μπορεῖ νά ἦσαν τσιγκούνηδες στό δικό τους ντύσιμο λόγῳ φτώχειας, ἦσαν ὅμως γαλεντόμοι γιά τίς γυναῖκες τους πού φρόντιζαν νά τἄχουν ὅλα, νά εἶναι πάντα καλοντυμένες, νά μήν τούς λείπει τίποτε, νά μήν κουράζονται καί νά μήν ἀσχολοῦνται μέ ἀγροτικές δουλειές. Τίς εἶχαν μονάχα γιά τίς δουλειές τοῦ σπιτιοῦ, το νοικοκυριό. Ἔτσι ἔμεινε καί ἡ πα-

ροιμία: «Ὅποια πάρει ἀπό τό Ληξοῦρι[1], παίρνει ἄνδρα καί γαϊδοῦρι».

Οἱ γυναῖκες φοροῦσαν ἀκριβά μάλινα φορέματα, μεταξωτά, λινά, ἀτλαζένια ἤ βελούδινα ὅταν πήγαιναν κι' αὐτές σέ πανηγύρια, γάμους, ἐπίσημες ἐπισκέψεις ἤ ἄλλες διάφορες ἐκδηλώσεις. Ἦσαν τά λεγόμενα «Ἄμπιτα» ἀπό τήν ἰταλική λέξη Abito. Ἐκτός ἀπό τά μονοκόμματα φορέματα οἱ γυναῖκες φοροῦσαν ἀκόμα καί κοντές ἤ καί μακρυές φοῦστες μέ κεντητές μπλοῦζες. Οἱ φοῦστες ἦσαν συνήθως μάλλινες καί εὐρύχωρες γιά τήν ἐλευθερία τῶν κινήσεων καί πολλές ἀπ' αὐτές εἶχαν πλισσέδες (δίπλες). Οἱ μπλοῦζες ἦσαν ἐφαρμοστές συνήθως πού κατέληγαν σέ ψηλό περιλαίμιο γαρνιρισμένο μέ δαντέλλες. Ἀργότερα τά περιλαίμια τά ἀντεκατέστησαν οἱ γιακάδες. Στή μέση φοροῦσαν κορσέδες μέ μπαλένες πολύ στενούς καί ψηλούς πού ἔφθαναν μέχρι τό στῆθος. Στά μαλλιά τους ἔδιναν διάφορα χτενίσματα, κότσους, κοτσίδες, μπούκλες, μπομπάρια ἤ τά παραγέμιζαν μέ ἄλλα μαλλιά πού φούσκωναν γύρω στό κεφάλι σχηματίζοντας προεξοχές. Οἱ πιό εὔποροι φοροῦσαν στό κεφάλι, καπέλα, ἀνάλογα μέ τήν ἐποχή, πού τά στήριζαν μέ μεγάλες καρφίτσες μέ πολύχρωμα γυάλινα κεφάλια. Στό λαιμό τους κρεμοῦσαν χρυσές ἁλυσσίδες (τίς καδένες ὅπως τίς ἔλεγαν) πού στό κάτω μέρος κρεμόταν μιά χρυσή καρδούλα ἤ μιά χρυσή εἰκονίτσα ἤ ἕνας χρυσός σταυρός ἤ ἀκόμα λιγοστές γυναῖκες εἶχαν κάποιο χρυσό ρολόι πού κουρδιζόταν κι' αὐτό μέ ἕνα κούφιο τετράγωνο κλειδάκι.

Στά χέρια φοροῦσαν δαχτυλίδια χρυσᾶ μέ διαμαντόπετρες καί βραχιόλια, πέραν φυσικά ἀπό τίς βέρες, πού εἶχαν οἱ παντρεμένες. Στ' αὐτιά σκουλαρίκια, σκέτα στρογγυλά ἤ κρεμαστά ἁλυσσωτά μέ διαμαντόπετρες. Στά πόδια φοροῦσαν σκαρπίνια ἤ μπότες πού φτάνανε μέχρι τή γάμπα καί πού μέ κάποιο κουμποτῆρι, κουμπώνανε στά πλάγια τῆς μπότας τά

---

1. Μέ τή λέξη «Ληξοῦρι» ἐννοεῖται ὅλη ἡ Ἐπαρχία Πάλης καί εἰδικώτερα τό χωριό Μονοπολᾶτα στήν προκειμένη περίπτωση, ὅπου οἱ Ρισιάνες προτιμοῦσαν ἕναν Μονοπολέϊκο γάμο γιατί καλοπερνοῦσαν.

κουμπιά. Τίς καθημερινές φοροῦσαν πολύχρωμα φτηνά φουστάνια ἤ φορέματα, φοῦστες μέ μπλούζες, στήν πλάτη μπελερίνες καί στό κεφάλι φακιόλια. Τά κομά τους ἦσαν γεμάτα ἀπό λογῆς-λογῆς ροῦχα καί ἀπό πολύχρωμα σκέτα ἤ ριγωτά μεταξωτά καλαματιανά μαντήλια. Χαρακτηριστική τοῦ πλούτου τῆς γυναικείας ἐνδυμασίας εἶναι ἡ παρατιθεμένη φωτογραφία τῆς λιτανεύσεως τῆς εἰκόνας τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς[1], τό ἔτος 1906 τοῦ Θρόνου ὅπως ἀποκαλεῖται.

Ἡ Μονοπόλενα τά χρόνια ἐκεῖνα ξεχώριζε ἀνάμεσα στίς ἄλλες γυναῖκες τῆς Ἀνωγῆς γιά τό καλόγουστο ντύσιμό της, τήν ἀρχοντιά της καί τή φινέτσα της. Πολλές ἀπ' αὐτές ξεπέρναγαν στήν ὀμορφιά, φινέτσα καί ἐμφάνιση ἀκόμα καί τίς ἀρχόντισσες.

Τό χωριό τά χρόνια ἐκεῖνα ἀνάμεσα στ' ἄλλα ἐπαγγέλματα διατηροῦσε μόνιμα καί ράφτρα (μοδίστρα) τή «μαστόρισσα» – ὅπως τήν ἔλεγαν – Ἑλένη Λιναρδάτου, καί ἀργότερα τήν Πόπη Θεοδωράτου ἤ Ταβιάτου μέ βοηθό τήν ἀνεψιά της Ἀγάθη.

Οἱ Μονοπολάδες προτιμοῦσαν νά μένουν νηστικοί παρά νά ἔχουν παραμελημένες τίς γυναῖκες τους, νά εἶναι κακοντυμένες ἤ νά τίς ὑποχρεώνουν νά ἐργάζωνται σέ ἀγροτικές δουλειές. Ἄν καί φτωχοί συναζωνιζόντουσαν τούς πλούσιους ἄρχοντες στήν ἐμφάνιση καί καλοπέραση τῶν γυναικῶν τους.

---

1. Ἀπ' αὐτή τή φωτογραφία τοῦ 1906, μία μόνον πρωτότυπος διεσώθη. Βρίσκεται στήν κατοχή, τοῦ ὑπερήλικου σήμερα, Εὐάγγελου Εὐαγγελάτου τοῦ Μπάμπη. Ἀπ' αὐτή τή φωτογραφία προέρχονται ὅλα τά πάσης φύσεως κυκλοφοροῦντα σήμερα μικρά ἤ μεγάλα ἀντίτυπα.

ΠΡΟ·Ι·ΟΝΤΑ

Ἡ ἐδαφική ἔκταση τοῦ χωριοῦ στίς ἀρχές τοῦ 1900 καί πρίν ἀκόμα, περιελάμβανε σχεδόν ὅλο τό κέντρο (καρδιά) τοῦ Δήμου Ἀνωγητῶν. Ἄρχιζε ἀπό τό Κουλουμάκι προχωροῦσε πρός τό Σφακιᾶ, ἀνατολικά καί δυτικά τοῦ βουνοῦ τῶν Παρισσάτων, ἀκραῖα βορειοδυτική πλευρά τ' Ἁγιαντωνιοῦ, Ὀλόθους, Βλαχᾶτα, ἀνατολική πλευρά τοῦ Ἁγιωργιοῦ, περιβόλια, ἄμπελος, νοτίως τοῦ Σκηνειά, δυτικά Βληχάτων, ἀνατολικά καί δυτικά Δελλαπορτάτων, χόχλιο, σπάρτο γιά νά τελειώση στούς Ρόγγους καί στά Κλαδᾶτα.

Ἐκτός ἀπό τά κτήματα πού ἦσαν μέσα σ' αὐτόν τόν κύκλο (πλήν ἐλαχίστων ξένων) ὑπῆρχαν καί ἄλλα ἔξω ἀπ' αὐτόν τόν κύκλο, ὅπως στό Σαμόλι, Λειβάδι, Λυχνιά, Κολῶνες, Βουτσουνίχα, Ἀργειό, Ἀμμοδαρές, Κορωνᾶτο, Περάτη κι' ἀκόμα πολύ πιό μακρυά στό Ταφιό ὅπου ἀκόμα λέγεται «ἡ Στέρνα τοῦ Μονόπολη». Ἀπό τίς τοποθεσίες αὐτές κανένα κομμάτι Μονοπολέϊκο δέν ἀπόμεινε. Ἀλλά καί στίς περιοχές τοῦ Μεγάλου κύκλου πολλά ἀγροτεμάχια ἔχουν πουληθῆ σέ γειτονικά χωριά.

Ἀπό τά ὑπόλοιπα τό μεγαλύτερο μέρος τους δέν καλλιεργεῖται, γιατί τά ἐγκατέλειψαν οἱ ἰδιοκτῆτες τους καί παραμένουν χέρσα - μπαΐρια. Τά περασμένα χρόνια κυριώτερα προϊόντα τοῦ χωριοῦ ἦσαν: Σταφίδα, λάδι, κρασί. Σταφίδες δέν ὑπάρχουν. Ἐλάχιστες ἀπόμειναν σάν δεῖγμα. Ἀμπέλια γιά κρασιά ἐπίσης ἐλάχιστα καλλιεργοῦνται, τόσα λίγα πού μόνο γιά ἀτομική χρήση, τῶν καλλιεργητῶν, ἐπαρκοῦν.

Τά παλαιότερα χρόνια πρίν καί μετά τό 1900 ἐκτός ἀπό σταφυλόκρασα, ἐκαλλιεργοῦντο καί ἄλλα εἴδη σταφυλιῶν. Τά φαουλάρικα ἤ ἐπιτραπέζια ὅπως λέγονται. Ἡ κοτσιλίνα, τό ἀητονῦχι, τό ἀμυγδάλι, τό μοσχᾶτο, τό ἀρακλινό, ἡ τουρκοποῦλα, ἡ πουρδάλα, ὁ κοντορεγάλος καί τό κορίθι. Μερικά ἀπ' αὐτά ἔχουν ἐκλείψει καί ἄλλα εἶναι πολύ σπάνια. Ἔτσι σάν βασικό προϊόν ἀπόμεινε σήμερα μόνο τό λάδι.

Οἱ σημερινοί κάτοικοι τοῦ χωριοῦ ἀποζοῦν περισσότερο ἀπό τά ἐμβάσματα ἐξωτερικοῦ παρά ἀπό τά προϊόντα τους.

Οἱ παλαιότεροι κάτοικοι προσπαθοῦσαν ἀπ' αὐτά τά τρία βασικά προϊόντα, σταφίδα, λάδι καί κρασί νά ζήσουν τίς οἰκογένειές τους, πού οἱ τότε ἀνάγκες τους ἦσαν τόσο περιορισμένες. Μέρα καί νύχτα δούλευαν γιατί τά μέσα πού χρησιμοποιοῦσαν ἦσαν πρωτόγονα. Τό πατροπαράδοτο τσαπί. Μά μονάχα μέ ἕνα τσαπί δέν μποροῦσαν νά χορτάσουν 6–10 στόματα πού εἶχαν τότε κατά μέσον ὅρο πολλές οἰκογένειες. Ἄδικα ἐκουράζοντο. Τίς περισσότερες χρονιές δέν ἐκάλυπτον οὔτε τά ἔξοδά τους πού ἦσαν τόσο λιγοστά, τόσο φτωχικά. Τό φαγητό τους συνήθως ἦτο ψωμί μέ κάποιο προσφάϊ ἀπό ὄσπρια, πατάτες, δίλεστρο, λάχανα ἥμερα ἤ ἄγρια καί σπανιώτερα ἀπό μπακαλιάρο, κοφίσι, σκουράτζο, γατόψαρο, σαρδέλλες παστές καί σολωμό βαρελίσιο φέτες.

Τό κρέας ἦτο εἶδος πολυτελείας γιά τούς περισσότερους πού τό ἔτρωγαν μόνο 4–5 φορές τό χρόνο. Ὅσοι ἔτρεφαν κοτόπουλα καί κουνέλια τό ἔτρωγαν περισσότερες φορές. Συχνά τήν περνοῦσαν μέ ριγανάδες, πού ἦσαν ξερό ψωμί, τόσο ξερό πού μόνο μέ τσεκουράκι κοβότανε. Αὐτό τό ξερό ψωμί τό μούσκεβαν στό νερό καί ἀπό πάνου ἔριχναν ἁλάτι, λάδι καί ψιλοκομμένη ρίγανη. Φτηνό φαγητό ἀλλά πολύ νόστιμο. Ἴσως καί ἡ πεῖνα νά τόκανε τότε τόσο νόστιμο.

Ἄγονη γῆ, σκληρόκαρδη, δέν τούς ἔδινε τόν κόπο τους. Ἀχόρταγα ρούφαγε τόν ἱδρῶτα τους. Σ' αὐτή τή φτώχεια πού ἦταν βυθισμένο τό χωριό συνέτεινε καί ἡ πολυκοσμία του. Δυό χέρια καί ἕνα τσαπί δέν μποροῦσαν νά θρέψουν μιά πολυμελῆ οἰκογένεια. Οἱ κάτοικοί του γύρω στό τέλος τοῦ 1900 μέχρι τό 1912 περίπου ἔφταναν ἀπό 850 ὡς 1000 ψυχές.

Τόπος ἄγονος, πετρώδης καί ξηρός. Πολύς ὁ κόσμος πού ἔπρεπε νά ζήση σ' αὐτό τόν τόπο. Πολλά παιδιά. Ὅπως λέει ἡ παροιμία «ὅπου φτώχεια καί πεῖνα, ἐκεῖ καί τά πολλά παιδιά».

Ἐκτός ἀπό τούς φυσικούς παράγοντες πού δυσκόλευαν τη ζωή τους, πολλοί ἀπό τούς γεωργούς εἶχαν νά ἀντιμετωπίσουν καί τόν ἀνθρώπινο παράγοντα. Τούς ἀφεντάδες καί τούς ἐμπόρους. Τούς «σιόρ-κόντηδες» πού μεγάλωναν τή φτώχεια τους παίρνοντάς τους τή μισή σχεδόν παραγωγή. Πολλοί γεωργοί ἐπειδή δέν εἶχαν δικά τους κτήματα ἀναγκάζοντο νά δουλεύουν μισιακά τά κτήματα τῶν ἀφεντάδων.

Οἱ ἀφεντάδες ἔπαιρναν τό μισό καρπό τῆς χρονιᾶς καί οἱ ἔμποροι μέ τίς πιστώσεις τους σχεδόν τόν ὑπόλοιπον. Ἔτσι σέ πολλούς γεωργούς κατά τήν ἐκκαθάριση τῶν λογαριασμῶν τους στό τέλος τοῦ χρόνου μέ ἀφεντάδες καί ἐμπόρους τούς ἔμεναν μονάχα δάκρυα. Καί τό χειρότερο; Χρέη γιά τόν ἄλλο χρόνο. Ἐκτός ὅμως ἀπό τό μισό καρπό πού ἐπαιρναν οἱ ἀφεντάδες, οἱ σέμπροι - γεωργοί ἦσαν ὑποχρεωμένοι νά τούς πηγαίνουν κάθε χρόνο σάν δῶρο (πεσκέσι) δυό ζευγάρια κοτόπουλα. Ἄν κανένα σέμπρος δυστροποῦσε στίς ἐπιταγές τοῦ ἀφέντη του, τότε ὁ δεύτερος εἶχε τό δικαίωμα νά τόν τιμωρῆ ἀνεξέλεγκτα, ἐπιβάλλοντάς του τήν ποινή τριῶν ἡμερῶν φυλάκιση καί χρηματική ποινή τέσσερα τάλληρα δίστηλα. Ἀπό τότε ἔμεινε καί ἡ φράση: «Τρεῖς καί τέσσερα».

Λιγοστοί ἦσαν οἱ γεωργοί ἐκεῖνοι πού κατώρθωναν στό τέλος τῆς χρονιᾶς καί τοῦ ξεκαθαρίσματος τῶν λογαριασμῶν νά μείνουν χωρίς χρέος ἤ νά τούς μείνει κάποιο μικρό ὄφελος ἀπό τόν κόπο τους. Χαρακτηριστικό εἶναι τό παρακάτω ἀπόσπασμα ἀπό τό πιστωτικό βιβλιάριο ἑνός πολύτεκνου γεωργοῦ πού πέθανε πρίν τῆς ὥρας του ἐξ αἰτίας τῶν παραπάνω ἀφαιμάξεων καί πού δείχνει ὁλοφάνερα πώς ὅλη ἡ παραγωγή του σέ σταφίδα, τό μοναδικό του προϊόν, δέν ἐπαρκοῦσε νά ξεπληρώση τό χρέος του στόν ἔμπορο ἀγοράζοντας ἀλεῦρι, χαλκό καί θειάφι καί πού στό τέλος τοῦ χρόνου ἔμεινε χρεωμένος γιά τήν ἄλλη χρονιά, ἄν καί τά κτήματα πού καλλιεργοῦσε δέν ἦσαν μισιακά, ἀλλά ὁλότελα δικά του.

Ἀπόσπασμα
ἑνός μόνου χρόνου ἀπό τό βιβλιάριο τοῦ γεωργοῦ

δανεικά εἴδη				δανεικά εἴδη			
1912							
Ἰαν. 24	ἀλέβρι λίτρ. 50	Δρχ.	6,75	ἐκ μεταφορᾶς		Δρχ.	294,75
Φεβρ. 9	ἄχνι λίτρ. 50	»	9,50	Αὐγ. 6	μετρητά	»	3,00
» 15	ἀλέβρι λίτρ. 200	»	30,00	» 11	»	»	5.00
Μαρτίου 17	ἀλέβρι λίτρ. 200	»	30,00	» 11	ἀλέβρι λίτρ. 50	»	7,50
» 17		»	1,60	» 17	ἀλέβρι λίτρ. 50	»	7,50
Ἀπριλ. 7	χαλκός λίτρ. 40	»	13,60	Σεπτεμ. 2	ἀλέβρι λίτρ. 57	»	8,55
» 8	μετρητά	»	5,00	» 2	μετρητά	»	5,00
» 25	χαλκός λίτρ. 10	»	3,50	» 20	ἀλέβρι λίτρ. 55	»	9,28
» 13	ἀλέβρι λίτρ. 200	»	32,00	» 20	ἀλέβρι λίτρ. 50	»	9,00
» 25	θειάφι λίτρ. 44	»	30,80	Ὀκτωβ. 8	ἀλέβρι λίτρ. 200	»	32,00
Μαΐου 10	ἀλέβρι λίτρ. 200	»	33,00	Νοεμβρ. 4	ἀλέβρι λίτρ. 50	»	9,00
» 10	μετρητά	»	5,00	» 19	ἄχνι λίτρ. 50	»	9,50
Ἰουνίου 12	ἀλέβρι λίτρ. 50	»	7,50	» 23	ἀλέβρι λίτρ. 200	»	32,00
» 14	ἀλέβρι λίτρ. 100	»	16,00				432,08
» 23	μετρητά	»	2,00	Τόκοι		»	17,28
» 23	ἀλέβρι λίτρ. 50	»	7,50			»	449,36
» 28	ἀλέβρι λίτρ. 200	»	31,00	ὑπόλοιπο	περισυνό	»	785,32
Ἰουλίου 12	μετρητά	»	5,00			»	1234,68
» 25	»	»	7,00	Σταφίδα στεγνή λίτρ. 1690×14λ. =			236,60
» 25	ἀλέβρι λίτρ. 50	»	9,00	Σταφ. βρεγμ. λίτρ. 1574×11,5λ.=181,01			=417,61
Αὔγουστ. 3	ἄχνη λίτρ. 50	»	9,00	1912 Δ/βρίου 16 ὑπόλοιπο δρχ.			817,07
	εἰς μεταφοράν	»	294,75				

Τιμές σταφίδας:

1) στεγνῆς: Τό 1910 δρχ. 170 ἡ χιλιάδα δηλαδή οἱ χίλιες λίτρες, τό 1911 δρχ. 164, τό 1912 δρχ. 140, τό 1913 δρχ. 130 καί τό 1914 δρχ. 128[1]. Ἀπό τήν προοδευτική πτώση τῶν τιμῶν, φαίνεται καί ἡ ἐκμετάλλευση πού ὑφίσταντο οἱ γεωργοί.

2) βρεγμένης: Ἡ τιμή τῆς βρεγμένης σταφίδας ποτέ δεν ἀνέβηκε τίς 115 δρχ. ἡ χιλιάδα. Ἀπό τήν ἐκκαθάριση τοῦ λογαριασμού φαίνεται καθαρά πώς ὁ γεωργός αὐτός ἔμεινε χρεώστης γιά τόν ἐπόμενο χρόνο δρχ. 817,07. Σέ λίγες μέρες εἶναι Χριστούγεννα καί ἄλλες γιορτές. Τί γιορτές νά κάμη χωρίς φράγκο; Πῶς νά βολέψη τά ἐννιά στόματα τῆς φαμίλιας του;

1. Οἱ τιμές αὐτές προέρχονται ἀπό τό βιβλιάριο τοῦ γεωργοῦ πού βρίσκεται στό ἀρχεῖο μου.

ΥΔΡΕΥΣΗ

Μέσα σ' ὅλες τίς δυσκολίες τῆς ζωῆς τους πρέπει νά προσθέσουμε καί τή ξηρασία. Ἡ περιοχή δέν ἔχει πολλά νερά. Λιγοστό εἶναι τό νερό ἀπό τό ὁποῖο προσπαθοῦν οἱ κάτοικοι νά ἱκανοποιήσουν τίς ἀνάγκες τους, οἰκιακές καί ἀγροτικές. Λιγοστά εἶναι τά κομμάτια τῆς γῆς πού ποτίζονται τό καλοκαίρι καί φυτεύονται μέσα σ' αὐτά λαχανικά ἤ ἄλλα καλοκαιρινά εἴδη. Εὐτυχῶς πού τή νύχτα πέφτει «δροσιά» πού τίς περισσότερες φορές τό καλοκαίρι εἶναι πραγματική βροχή.

Μιά εὐλογία Θεοῦ θά ἔλεγε κανείς γιατί ἀναπληρώνει τήν ἔλλειψη τοῦ ποτιστικοῦ νεροῦ, δροσίζει καί ζωντανεύει ἀνθρώπους, ζῶα, φυτά. Ἐκτός ἀπό τή δροσιά εἶναι καί τό Μποῦσι» πού κι' αὐτό πολλές φορές καί πολύ συχνά μάλιστα, εἶναι τόσο δυνατό πού (ἡ ὁρατότης περιορίζεται στά 10 μέτρα) δροσίζει μέρα καί νύχτα ἔμψυχα καί ἄψυχα ὄντα.

Νερά τρεχούμενα ἤ βρυσικά μέσα στίς παρυφές τοῦ χωριοῦ δέν ὑπάρχουν. Γύρω του καί κάπως ὄχι μακρυά του, ὑπάρχουν μερικές βρυσοῦλες πού τό μεσοκαλόκαιρο κι' αὐτές ξεψυχισμένα καί ἀνόρεχτα, ἀδειάζουν ἀπό τό στόμα τους τόσο λίγο νεράκι ὅσο χρειάζεται γιά νά σβύσει κανείς τή δίψα του. Τέτοιες βρυσοῦλες εἶναι ἡ «Πηγή» τά «Περιβόλια» τό «Ρίγκλι» ἡ Παληόβρυση» ὁ «Καλογηρᾶς», τοῦ «Καλαμιοῦ» μέσα στό ὁμόνυμο αὐλάκι, τά «Κηπούργια» μέσα στήν αὐλακιά ἀνάμεσα Ρόγγους καί Κούτουπα καί στήν «Λαγκάδα» μέσα στό κτῆμα τοῦ Γερουλάνου.

Τό χωριό πρίν λίγα χρόνια ὑδρεύετο ἀπό πηγάδια βρυσικά ἤ βρόχινα καί ἀπό στέρνες. Τά τωρινά χρόνια ἀπέκτησε ὑδραγωγεῖα.

Στά βρυσικά πηγάδια τό νερό ξεπετιέται ἀπό τά πλάγια τους ἤ ἀπό τό βυθό τους. Στά βρόχινα καί στίς Στέρνες τό νερό ἀποθηκεύεται ἀπό τίς βροχές τοῦ χειμῶνα. Οἱ στέρνες εἶναι ὑπόγειες δεξαμενές σκαμμένες συνήθως μέσα στή ῥιζωμιά σέ σχῆμα καμπάνας καί τσιμενταρισμένες ἐσωτερικά γιά νά μήν χάνεται τό νερό.

Τά βρυσικά πηγάδια εἶναι συγκεντρωμένα στό νότιο μέρος τοῦ χωριοῦ καί σέ ἀπόσταση 500 περίπου μέτρα ἀπ' αὐτό.

Μερικά ἀπό τά βρυσικά πηγάδια διετήρησαν μέχρι σήμερα τά παληά τους ὀνόματα π.χ. «Φαραντέϊκο», «Μπουρκᾶς», «Πετριτσέϊκο», «Ἐκκλησιᾶς».

Ὁ Μπουρκᾶς εἶναι τό μεγαλύτερο καί βαθύτερο ἀπό τά ἄλλα πηγάδια τοῦ χωριοῦ. Ἔχει τό δροσερώτερο νερό. Ἴσως γιατί εἶναι βαθύ. Τό ὄνομά του πιθανόν νά προῆλθε ἀπό τή λέξη Burges πού σημαίνει δημότης. Δηλαδή δημοτικό πηγάδι. Καί τέτοιος ἦταν ὁ σκοπός πού φτιάχτηκε. Ἦταν νά ἐξυπηρετήσει τούς ὑπόλοιπους κατοίκους τοῦ χωριοῦ – δημότας – ὅσους δέν εἶχαν τότε ἀτομικό ἤ οἰκογενειακό πηγάδι.

Μέ τήν ὀνομασία Μπουρκᾶς ὑπάρχουν κι' ἄλλα πηγάδια στήν Ἀνωή. Τά κυριώτερα σημερινά πηγάδια Μπουρκᾶς, Φαραντέϊκο, Πετριτσέϊκο καί Ἐκκλησιᾶς ἀπό τό τέλος τοῦ πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου καί ἐδῶ χρησιμοποιοῦνται ἀπό ὅλους τούς χωριανούς. Πετρισταῖοι καί Φαρανταῖοι ἔπαψαν νά ἀσκοῦν τά κυριαρχικά τους δικαιώματα καί νά ἐμποδίζουν τούς ὑπόλοιπους κατοίκους τοῦ χωριοῦ νά ὑδρεύωνται ἀπ' αὐτά τά δυό οἰκογενειακά τους πηγάδια ὅπως ἔκαναν τά παλαιότερα χρόνια οἱ πρόγονοί τους.

Ἔτσι ὅλα τά πηγάδια πού βρίσκονται συγκεντρωμένα μέσα στό δρόμο ἀνήκουν πλέον στό χωριό καί χρησιμοποιοῦνται γιά τίς ἀνάγκες ὅλων τῶν κατοίκων.

Παλαιότερα ἡ ἄντληση τοῦ νεροῦ ἀπό τά πηγάδια ἐγένετο μέ σίκλους ἤ μπουγιέλα καί σχοινί, πού τό μακροχρόνιο τρίψιμο τοῦ σχοινιοῦ ἀπάνου στό γούλινο πεζοῦλι τοῦ πηγαδιοῦ

ἔτρωγε σιγά-σιγά τή πέτρα καί ἐχάραζε πολλά αὐλάκια στό στόμιο.

Σήμερα στόν Μπουρκᾶ πεζούλια καί στόμιο δέν ὑπάρχουν. Τά ἀντεκατέστησε τό τσιμεντένιο κλουβί τοῦ ἀντλιοστασίου τοῦ ὑδραγωγείου. Ἀπό τό πηγάδι τό νερό σήμερα βγαίνει μέ τή βοήθεια ἀντλίας πού τό ἐκτοξεύει σέ μιά δεξαμενή ἡ ὁποία βρίσκεται ψηλά στό Λύδι. Ἀπό ἐκεῖ τό νερό κατηφορίζει καί διοχετεύεται μέσα ἀπό πλαστικούς σωλῆνες στά σπίτια τοῦ χωριοῦ.

Παράλληλα μέ τό ὑδραγωγεῖο τοῦ «Μπουρκᾶ» ὅπως λέγεται ὑπάρχει καί δεύτερο ὑδραγωγεῖο τῶν «Περιβολιῶν».

Ἡ τοποθεσία αὐτή πού λέγεται Περιβόλια καί ὅπου ὑπάρχει ἡ πηγή τοῦ νεροῦ, βρίσκεται ἀπάνου ψηλά ἀπό τή Καψιά στήν ἀνατολική πλευρά τοῦ βουνοῦ πού λέγεται Πέζουλας (100) μέτρα περίπου χαμηλώτερα ἀπό τή κορυφή τοῦ βουνοῦ στή ῥίζα ἑνός βράχου.

Τό νερό συγκεντρώνεται σέ μιά δεξαμενή καί μέ σιδηροσωλῆνες κατηφορίζει στόν Ἐπαρχιακό ἀσφαλτοστρωμένο δρόμο.

Ἀπό ἐκεῖ οἱ σωλῆνες ἀκολουθοῦν τό δρόμο μέχρι τήν τοποθεσία τοῦ χωριοῦ πού λέγεται Ζαχαρᾶτα, ἀπ' ὅπου πάλι μέ ξεχωριστές πλαστικούς σωλῆνες μοιράζεται τό νερό στά σπίτια τοῦ χωριοῦ.

Ἔτσι τό κάθε σπίτι ἔχει δυό παροχετεύσεις. Μιά μέ νερό τοῦ Μπουρκᾶ καί ἄλλη μέ νερό τῶν περιβολιῶν.

Τά δύο αὐτά ὑδραγωγεῖα εἶναι μικρά σέ ἀπόδοση νεροῦ, ἀλλά ἐξυπηρετοῦν σέ ἱκανοποιητικό βαθμό τούς κατοίκους, ἐφ' ὅσον φυσικά γίνεται ἀπ' αὐτούς λογική χρήση τοῦ νεροῦ.

Τό ἄγχος πού ἐβασάνιζε τά παλαιότερα χρόνια νά περιμένουν οἱ γυναῖκες ὧρες στόν Μπουρκᾶ γιά μιά λαΐνα, μιά λάτα, ἕνα μπουγιέλο ἤ ἕνα καζάνι, νερό, τελείωσε.

Τότε οἱ γυναῖκες κουβαλοῦσαν τά καζάνια, τίς λαΐνες, τίς λάτες, στούς ὤμους των ἤ στά κεφάλια τους χρησιμοποιῶντας ποδολόγο.

Πολλές φορές περιμένοντας στά πηγάδια νά γεμίσουν τά ἀγγειά τους μέ νερό ἤ στή διαδρομή ἀπό τό πηγάδι στό χωριό γιά νά μήν χάνουν ἄσκοπα τό χρόνο διαδρομῆς καί ἀναμονῆς,

ἔπλεκαν φανέλλες μάλλινες, σκαρτσούνια καί ἄλλα μάλλινα εἴδη.

Νοτιώτερα τοῦ Μπουρκᾶ καί πρός τό ἀνατολικό μέρος τοῦ δρόμου σέ ἀπόσταση 20–30 μέτρα ἀπό τόν Μπουρκᾶ μέσα στό δρόμο εἶναι τό Πετριτσέϊκο πηγάδι. Εἶναι κι' αὐτό ἕνα ἀπό τά πηγάδια πού διατηροῦσε μέχρι τό 1977 περίπου τή παληά του ἀρχοντιά, τή παληά φορεσιά, τη παληά του γραφικότητα καί ἀξιοπρέπεια.

Δυστυχῶς κι' αὐτό ὑπέστη μιά κακόγουστη ἐπέμβαση ἐξ', αἰτίας τῆς διαμορφώσεως τοῦ δρόμου στό σημεῖο ἐκεῖνο καί ἔχασε ὅ,τι ἐπιβλητικό, ἀρχοντικό καί ὑπερήφανο διατηροῦσε τόσες ἑκατονταετηρίδες. Ἰσοπεδώθηκε μέ τό δρόμο καί μόνο τό στόμιό του διετηρήθη. Τοὔκοψαν τό λαιμό του, τό καμαρωτό ἐκεῖνο ἀλώνι του καί τό ἔθαψαν στή μέση τοῦ δρόμου.

Ἔτσι ὅπως βρίσκεται σήμερα, θυμίζει ἕνα μελοθάνατο τῆς περασμένης ἐποχῆς, πού τον ἔθαβαν ὄρθιο μέχρι τό λαιμό, ἀφίνοντας τό κεφάλι του ἔξω ἀπό τό χῶμα ὥσπου νά ξεψυχίση. Τί εἰρωνία καί τί ἀχαριστία συνάμα γι' αὐτόν τόν γέρικο νερουλᾶ πού δρόσσισε καί πότισε τόσες γεννηές.

Τό κυκλικό πεζοῦλι του εἶναι φτιαγμένο ἀπό ἕναν μονοκόμματο ὀγκόλιθο πού στό κέντρο του εἶναι σκαμμένο τό στόμιο τοῦ πηγαδιοῦ μέ χαραγμένα ἀπό τό σχοινί πολλά αὐλάκια στό ἐσωτερικό του χεῖλος.

Ὁ Μπουρκᾶς καί τό Φαραντέϊκο ἔχασαν τήν παληά τους φορεσιά. Τά ἔντυσαν μέ σύγχρονα κουστούμια. Θύματα κι' αὐτά τῆς συγχρόνου προόδου καί πολιτισμοῦ!!! πού τείνουν αὐτές οἱ δύο καταστάσεις νά ἐξαφανίσουν κάθε τί τό πατροπαράδοτο – τό παραδοσιακό–.

Τό στόμιο τοῦ Μπουρκᾶ μέ τά χιλιοτραγουδισμένα αὐλάκια τοῦ πεζουλιοῦ του, ἀπό τίς ἑκάστοτε κοπέλλες τοῦ χωριοῦ πού τά φτιάξανε ὅταν αὐτές σέρνανε τό σκοινί γιά νά βγάλουνε φρέσκο νερό μέ τούς σίκλους ἀπό τό πηγάδι, ἀντικαταστάθηκε ὅπως καί παραπάνω ἐσημείωσα ἀπό τό τσιμεντένιο κλουβί τοῦ ἀντλιοστασίου. Καί οἱ αὐλακωτές τετράγωνες πεζοῦλες τοῦ Φαραντέϊκου μέ σκέτα ἀγγωνάρια. Ἔτσι δέν ἀπόμεινε τίποτε ἐξωτερικό γνώρισμα σ' αὐτά τά δυό τά τόσο παληά πη-

γάδια πού νά θυμίζει τά βαθειά γηρατειά τους. Μόνο ἀπό τίς λιθιασμένες πέτρες πού εἶναι βαθειά μέσα στά σπλάχνα τους, μπορεί νά συμπεράνει κανείς τήν ἡλικία τους.

Ἐκτός ἀπό τά τέσσερα αὐτά βασικά πηγάδια σέ παλαιότερη ἀκόμα ἐποχή φαίνεται πώς ἐκεῖ βορειοανατολικά τοῦ Μπουρκᾶ καί σέ ἀπόσταση ἑκατό περίπου μέτρα ὑπῆρχαν περισσότερα πηγάδια ἀπό τά ὁποῖα ὑδρεύετο τό χωριό.

Στό σταυροδρόμι πού πηγαίνει ἀπό τόν Μπουρκᾶ γιά τό Νεκροταφεῖο μέσα στό δρόμο ἀριστερά στή λιθιά καί ἀκριβῶς ἀπέναντι ἀπό τή γωνιά τοῦ κτήματος τοῦ Μαραγκοῦ (Γιάννη Θεοδωράτου) εἶναι ἕνα πηγάδι.

Δεύτερο ἀπάνου στή γωνιά τοῦ κτήματος τοῦ Μαραγκοῦ. Τρίτο μέσα στό δρόμο πού ξεκινάει ἀπό τό σταυροδρόμι καί κατευθύνεται στόν ἀσφαλτοστρωμένο δρόμο σέ ἀπόσταση εἴκοσι μέτρα ἀπό τό σταυροδρόμι.

Ὅλα αὐτά τά τρία πηγάδια εἶναι πλέον ἄχρηστα καί χωσμένα.

Ἀχρηστεύτηκαν ὅταν τούς πῆρε τό νερό κάποιο ἄλλο τέταρτο πηγάδι πού κατεσκεύασε κάτω ἀπ' αὐτά ὁ Παναγῆς Θεοδωρᾶτος μέσα στό χωράφι του. Πέμπτο πηγάδι χωσμένο κι' αὐτό βρίσκεται νότια ἀπό τό τέταρτο καί σέ ἀπόσταση (20) μέτρα περίπου ἀνάμεσα στίς δυό πρῶτες γέρικες ἐληές.

Τέλος κάποιο ἄλλο πηγάδι πολύ γέρικο κι' αὐτό, οἰκογενειακό τῶν ἀπογόνων τοῦ Πέτρου Φωτ. Εὐαγγελάτου (1795–1848) βρίσκεται μέσα στό χωράφι τοῦ Φιλίππου Σπ. Εὐαγγελάτου, κάτω ἀπό μιά γέρικη ἐληά στή τοποθεσία «Κάμπος» κοντά στή Νιτράχα καί σέ ἀπόσταση (50) περίπου μέτρα δυτικά τοῦ ἀσφαλτοστρωμένου ἐπαρχιακοῦ δρόμου Ληξουρίου – Μονοπολάτων – Ἁγίας Θέκλης καί (30) περίπου μέτρα ἀνατολικά τοῦ παλαιοῦ ἐπαρχιακοῦ δρόμου πού σήμερα ὁ δρόμος αὐτός ἔχει ἐγκαταλειφθῆ.

Ἔχει βάθος 7–8 μέτρα καί ἀπό τό βυθό του ξεπετιέται συνεχῶς κρύο νερό γι' αὐτό ποτέ δεν στειρεύει. Ἔχει γιά στόμιό του μιά μικρούλα καί κομψότατη γουλόπετρα διαστάσεων 0,40 ὕψος, 0.15 πάχος καί διάμετρο στομίου 0,40 μέτρα. Εἶναι σκαλισμένη ἀριστοτεχνικά ἀπό κάποιον λαϊκό τεχνίτη, πού

ποιός ξέρει πόση ὑπομονή χρειάστηκε νά καταβάλη γιά νά σκαλίση αὐτή τή γουλόπετρα, νά τήν κάμη κυλινδρική, νά ἀνοίξη τήν τρύπα τοῦ στομίου τοῦ πηγαδιοῦ καί νά φορμάρη τό πάχος τοῦ τοιχώματός της στά 0.15 μέτρα. Τό στόμιο στό ἐσωτερικό του μέρος φέρει (40) περίπου αὐλακώσεις καμωμένες ἀπό τό μακροχρόνιο τρίψιμο τοῦ σχοινιοῦ ἀπάνου στή γουλόπετρα. Δίπλα του καί κοντά στή ρίζα τῆς γέρικης ἐληᾶς στό βορεινό της μέρος βρίσκονται ἀκόμα, ἀχρησιμοποίητες, πια, μιά λακανίδα καί δύο πλύστρες (γούλινες πέτρες) πού γιά πολλά χρόνια ἡ προνόνα μου Ἀγγελική, ἡ νόνα μου Ρουμπίνα, ἡ μάνα μου Ξανθή καί ἡ θειά μου Τζόγια, ἔπλεναν τίς μπουγάδες τους.

Αὐτές τίς τέσσαρες πέτρες, δηλαδή, τό στόμιο τοῦ πηγαδιοῦ, τή λακανίδα καί τίς δύο πλύστρες θά τίς προσέξουν ἄραγε οἱ σημερινοί ἰδιοκτῆτες τοῦ χωραφιοῦ καί θά φροντίσουν νά διατηρηθοῦν καί νά μείνουν ἐκεῖ στή θέση τους σᾶν ἱστορικά λείψανα μιᾶς περασμένης ἐποχῆς πού νά θυμίζουν στούς μεταγενέστερους τόν τρόπο ζωῆς τῶν ἀνθρώπων πού ἔζησαν ἀπό τό δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο καί πρίν τοὐλάχιστο 300 χρόνια ἤ θά τ' ἀφήσουν νά χαθοῦν ὅπως δυστυχῶς ἐχάθηκαν καί πολλά ἄλλα τέτοια λείψανα – ἐνθύμια μέσα καί γύρω στό χωριό πού τά κατέστρεψαν ἀπό ἄγνοια, ἀνίδεοι κάτοχοί τους;

Στέρνες ὑπάρχουν πολλές στό χωριό. Ἄλλες βρίσκονται σέ χρήση καί ἄλλες πάλι εἶναι ἄχρηστες – κατεστραμένες.

Πηγάδια βρυσικά καί βροχινά ὅπως τά διακρίνουμε ὑπάρχουν κι' ἄλλα πολλά γύρω στό χωριό μέσα στά χωράφια. Κι' ἀπ' αὐτά πολύ λίγα χρησιμοποιοῦνται. Τά περισσότερα εἶναι ἄχρηστα γιατί τά ἐγκατέλειψαν οἱ ἰδιοκτῆτες τους.

ΜΕΤΡΑ ΚΑΙ ΣΤΑΘΜΑ

Μέ τόν ὅρο μέτρα καί σταθμά ἐννοεῖται τό μέσο μέ τό ὁποῖο οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ τότε καί τώρα καθορίζουν, τό μῆκος, τό πλάτος, τό μεγεθος, τήν ἐπιφάνεια, τόν ὄγκο, τήν χωρητικότητα, τό βάρος ἤ τήν ἀξία ἑνός ἀγαθοῦ ἤ ἄλλου ἀντικειμένου.

Ἐπειδή ἡ Κεφαλλονιά καί φυσικά καί τό χωριό μας εἶχαν περιέλθει ἐπανειλημμένα πρίν ἀπό πολλές ἑκατονταετηρίδες στή κατοχή πολλῶν κατακτητῶν διαφόρων λαῶν καί Ἐθνοτήτων γι' αὐτό, τά μέτρα, τά σταθμά καί τά νομίσματα, πού ἴσχυσαν τότε, ἦσαν πολυποίκιλα ἀνάλογα μέ τή προτίμηση τοῦ ἑκάστοτε κατακτητοῦ, ἰδιοκτήτου, ἤ ἄλλως πως κυριάρχου τῆς Νήσου.

Ἔτσι ὅσον ἀφορά τό μετρικό σύστημα μέχρι τήν ἐποχή τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου ἐχρησιμοποιοῦντο κατά κανόνα ξενικά πρότυπα. Μόνο τό νόμισμα ἐπῆρε καθαρά Ἑλληνική μορφή ἀπό τῆς ἐποχῆς τῆς Ἑνώσεως τῆς Ἑπτανήσου μέ τήν μάνα Ἑλλάδα.

Ἀπό τά μέτρα πού παραθέτω πιό κάτω, τά περισσότερα ἔχουν καταργηθῆ καί μόνον ἐλάχιστα χρησιμοποιοῦνται ἀκόμη ἀπό συνήθεια τῶν κατοίκων, παρ' ὅλο πού κι' αὐτά ἔχουν καταργηθῆ μέ διάφορα διατάγματα τοῦ Κράτους.

Τά σημερινά ἐπίσημα μέτρα εἶναι τά ἴδια πού ἔχουν ἐφαρμοσθῆ καί χρησιμοποιοῦνται σ' ὅλη τήν Ἑλλάδα, π.χ. τό μέτρο, τό χιλιόμετρο, τό στρέμμα, τό λίτρο, τό χιλιόγραμμο.

Τά ξενικά νομίσματα πού κυκλοφοροῦσαν ἄλλοτε καταργήθηκαν. Ἐκεῖνα πού κυκλοφοροῦν σήμερα στό χωριό εἶναι τά ἴδια νομίσματα πού κυκλοφοροῦν σ' ὁλόκληρη τήν Ἑλλάδα.

Οἱ μονάδες μετρήσεως πού σημειώνω παρακάτω δέν ἴσχυσαν ὁμαδικά μέσα σέ ὁρισμένες χρονολογίες, ἀλλά σέ διάφορο χρόνο. Μερικές ἀπ' αὐτές τίς μονάδες πού ἴσχυον πρίν πέντε περίπου αἰῶνες, ἐξακολουθοῦν ἀκόμη καί σήμερα νά ἰσχύουν ἀπό συνήθεια τῶν κατοίκων, ἄν καί ἐπίσημα ὅπως εἶπα ἔχουν καταργηθῆ.

Τά νομίσματα πάλι τά κάτω τοῦ πενταλέπτου ἔχασαν τήν ἀγοραστική τους ἀξία καί κατηργήθηκαν. Ἀκόμα κατηργήθηκαν καί τά ἀργυρᾶ νομίσματα ἀπό πεντάλεπτο μέχρι εἰκοσάδραχμο πού πολλά ἀπ' αὐτά κυκλοφοροῦσαν μέχρι τό 1910, ἔγιναν σπανιώτερα μέχρι τό 1922 καί ἔκτοτε ἐξηφανίσθησαν ὁλωσδιόλου.

Μονάδες ἐπιφανείας. Πολλές καί διάφορες μονάδες ἐπιφανείας ἴσχυσαν κατά καιρούς, τοὐλάχιστον ἀπό τό 1200 μ.Χ. καί μετέπειτα.

Μερικές ἀπ' αὐτές ἦσαν ἐν χρήσει μέχρι τίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας καί ἄλλες χρησιμοποιοῦνται ἀκόμα μέχρι σήμερα παρά τήν ἐφαρμογή τοῦ δεκαδικοῦ μετρικοῦ συστήματος.

Βατσέλι	=	1214 μέτρα	ἤ 4 ταγάρια ἤ 400 οργυιές
Ταγάρι	=	$303^1/_2$ »	ἤ 100 ὀργυιές
Ὀργυιά	=	30,35 »	ἤ 36,3 γυάρδες
Γυάρδα	=	0,836 »	ἤ 9 πόδια
Πόδι	=	0,0929 »	
Πῆχυς	=	0,565 »	ἤ 9/16 μέτρου
Κάμπος[1]	=	3656 μέτρα	
Μόδι			

Μονάδες μήκους

Πήχυς	=	0,648 μέτρα	(ἐμπορικός)
Ὀργυιά	=	1,829 »	ἤ 2 γυάρδες

---

1. I. Partsch Κεφαλ. καί Ἰθάκη σελ. 245

Γυάρδα	=	0,914	»	ἤ 3 πόδια καί 36 δάκτυλοι
Πόδι	=	0,3047	»	ἤ 1/3 γυάρδες
Μόδι	=	366	»	ἤ 200 ὀργυές
Βῆμα[1]	=	0,75	»	κατ' ἄλλους 0,90 μ.

Μονάδες βάρους

λίτρα ἐνετική	= $477^1/_2$ γραμμάρια
λίτρα ἀγγλική	= 453 γραμμάρια ἤ 150 δράμια
στατέρι	= 44 ὀκ. ἤ 56,32 χ/μα
Μόδι	= 8,75 λίτρες ἤ 4,178 χ/μα
Στάρον[2]	= 83,3 λίτρες ἐνετικές ἤ 40 περίπου χ/μα

Μονάδες χωρητικότητος

Στάμα	= 4 βατσέλια ἤ 12 ταγάρια ἤ 240 λίτρες ἤ 114,6 χ/μα
Βατσέλι	= 3 ταγάρια ἤ (60) λίτρες ἤ 28,65 χ/μα
Ταγάρι	= 20 λίτρες ἤ 9,54 χ/μα
Μόδι	= 8,75 λίτρες ἤ 4,178 χ/μα
Γυάρδα	= 0,7645 κυβ. μέτρα
Γαλόνι	= 3 ὀκ. καί 220 δράμια ἤ 4,546 χ/μα
Πίντα	= 1/8 τοῦ γαλονίου ἤ 0,568 χ/μα
Παληάτσα	= 8,38 χ/μα, μονάς μετρήσεως λαδιοῦ ἤ 17,555 λίτρες
Σέκιο	= 12 χιλιόγραμμα, μονάς μετρήσεως μούστου
Ἀσκί	= Μονάς μετρήσεως, λαδιοῦ, μούστου, κρασιοῦ
Κόφα ἤ μαλάθα	= Μονάς μετρήσεως σταφίδας καί σταφυλιῶν
Βαρέλα	= Μονάς μετρήσεως κρασιοῦ καί λαδιοῦ

Ἡ περιεκτικότης, ἀσκιοῦ, κόφας καί βαρέλας εἶναι ἀναλόγως μέ τό μέγεθος.

---

1. Γ. Σταματάκου. Ἐγκυκλοπ. λεξικόν Τόμος 1ος σελ. 788
2. I. Partsch Κεφαλληνιά καί Ἰθάκη σελίς 242

Νομίσματα

Νομίσματα πού κυκλοφοροῦσαν ἀπό τῆς Ἑνώσεως καί μετέπειτα:

1) Ἑλληνικά. α) Μεταλλικά: Μονόλεπτο[1], δίλεπτο[2], μιόβολο[3], πεντάλεπτο ἤ πεντάρα[4], δεκάλεπτο ἤ δεκάρα[5], εἰκοσάλεπτο ἤ εἰκοσαράκι[6], πενηντάλεπτο ἤ πενηνταράκι[7], δραχμή ἤ φράγκο[8], δίδραχμο ἤ δίφραγκο[9], πεντάδραχμο ἤ τάλληρο[10], δεκάδραχμο ἤ δεκάρικο[11] καί εἰκοσάδραχμο ἤ εἰκοσάρικο[12]. β) Χαρτονομίσματα: δραχμή, δίδραχμο, πεντάδραχμο, εἰκοσιπεντάδραχμο, πεντηκοντάδραχμο καί ἑκατοντάδραχμο.

Τά πέντε πρῶτα μεταλλικά νομίσματα ἦσαν χάλκινα.

Τά ὑπ' ἀριθ. 4 ἕως 7 ἦσαν νικέλινα καί τά ὑπ' ἀριθ. 7 ἕως 12 ἦσαν ἀργυρᾶ. Ἐπί πλέον τό 12ον κυκλοφοροῦσε σπανίως καί ὡς χρυσοῦν.

2) Ξενικά: Ἐκτός ἀπό τά παραπάνω Ἑλληνικά Νομίσματα κυκλοφοροῦσαν καί ξενικά. Τό παλαιόν ἀργυροῦν Ἱσπανικόν νόμισμα, τάλληρο δίστηλο, πού ἰσοδυναμοῦσε μέ (5) δραχμές καί λεγότανε Κολωνᾶτο ἐπειδή εἶχε δυό κολῶνες στή μιά του ὄψη.

Τό γαλλικόν εἰκοσάδραχμον πού λεγόταν καί Ναπολεόνι.

Πρίν ἀπό τήν Ἕνωση τῆς Ἑπτανήσου μέ τήν Ἑλλάδα κυκλοφοροῦσαν νομίσματα διαφόρων χωρῶν. Π.χ. Βυζαντινά, Ἐνετικά, Ἱσπανικά, Τουρκικά, Γαλλικά καί Ἀγγλικά, δηλαδή: Δουκᾶτα ἤ τσεκίνια, φλωρίνια, γαζέττες, φλουριά, σολδιά, τάλληρα δίστηλα, ρεάλια, γρόσια, παράδες, Ναπολεόνια, φράγκα, λίρες, σελίνια καί φαρδίνια, ἀκόμα καί ἄστρα πού ἰσοδυναμοῦσαν μέ τό 1/50 τοῦ Δουκάτου.

Καί ἐπειδή ἀνέφερα τό νόμισμα Δουκᾶτο ἀξίζει τόν κόπο νά σημειώσω ἐδῶ μιά περιγραφή πού κάνει ὁ ἱστορικός Κ.Δ. Μέρτζιος στό βιβλίο του «Ὀκτώ διαθῆκαι Ἑλλήνων τῆς Βενετίας 1535–1549» σχετικά μέ τό Δουκᾶτο καί μέ τίς τιμές τῶν τροφίμων πού ἴσχυον στή Κεφαλλονιά τό ἔτος 1534. (σελίδες βιβλίου 179 καί 195).

---

3. Τό μιόβολο ἦταν χάλκινο νόμισμα ἀξίας $2^1/_2$ λεπτῶν ἤ μισῆς πεντάρας

1) Δουκᾶτο Χρυσοῦν ἤ τσεκίνι[1]. Ἦτο βενετικόν νόμισμα βάρους 3,507 γραμμαρίων, περιεκτικότητος 24 καρατίων καί ἀντιστοίχου ἀξίας λιρεττῶν Ἰταλίας (7) ἑπτά καί (17) δέκα ἑπτά σολδίων, συνολικῆς ἀξίας σολδίων 157.

Μιά λιρέττα ἰσοδυναμοῦσε μέ (20) σολδία ἤτοι λιρ. 7+17 σολδία ἤ 157 σολδία.

2) Τιμές τροφίμων[2] ἰσχύουσαι τήν 12/3/1534.

α) στάρι. Γιά τό στάρι ἐχρησιμοποιεῖτο μονάς βάρους τό Στάγιον[3] πού ἰσοδυναμοῦσε μέ σημερινά 40χ/μα καί ἡ ἀξία του ἀνήρχετο σέ ἕνα χρυσό Δουκᾶτο.

β) Κρέας μόσχου. Μία ἐνετική λίτρα ἐτιμᾶτο (5) σολδία

γ) Κρέας βωδινό. Μία ἐνετική λίτρα ἐτιμᾶτο (3) σολδία.

δ) Κρέας προβάτου. Μία ἐνετική λίτρα ἐτιμᾶτο ($3^1/_2$) σολδία.

ε) Αὐγά, Ἕνα αὐγό ἐτιμᾶτο (1/2) μισό σολδίο. Δηλαδή μέ ἕνα Χρυσό Δουκᾶτο ἠγοράζοντο 314 αὐγά.

---

1. Ὁ Κ.Δ. Μέρτζος ἀναφέρει ὅτι ἡ ἰσοτιμία τοῦ Δουκάτου εἶχε καθορισθῆ διά Δουκικοῦ διατάγματος τῆς 17/12/1545.

2. Ὅτι τίς τιμές τροφίμων τίς πῆρε ἀπό τό βιβλίον τοῦ συγγραφέως Pompeo Molmenti τόμος Β΄ σελ. 494.

3. Ι. Partsch Κεφαλ. καί Ἰθάκη. Τό μέτρον βάρους «Στάγιον» τό ἀναφέρει ὡς «Στάρον».

ΜΥΘΟΙ

Ὅπως σ' ὅλα τά χωριά καί γενικώτερα σ' ὅλο τόν κόσμο οἱ λαοί ἔχουν πλάσει διάφορα παραμύθια πού πολλές φορές μπορεῖ νά ἦσαν κάποτε πραγματικές ἱστορίες καί πού μέ τή πάροδο τοῦ χρόνου λησμονήθηκαν καί πῆραν σάν μέσα ἀπό ἕνα ὄνειρο τή μορφή τοῦ μύθου.

Ἔτσι καί στό χωριό μας διεσώθηκαν μερικά παραμυθάκια πού ἡ παράδοση ἐπιμένει πώς μερικά ἀπ' αὐτά εἶναι πράγματι ἀληθινά.

Ἐμίλησα στήν ἀρχή ὅτι ἡ βουνοκορφή Παρισσᾶτα – Ἁγιαντώνης ἦταν κάποτε κάστρο καί ἡ Σπηλιά τοῦ Σφακιά ἔξοδος κινδύνου τοῦ Κάστρου. Τή Σπηλιά αὐτή τή χρησιμοποιούσαμε τόν χειμώνα ἐμεῖς τά παιδιά σάν καταφύγιό μας ὅταν μαζεύαμε σαλιγκάρια – μπομπόλους ὅπως τούς λέμε στό χωριό.

Ἡ σπηλιά αὐτή βρίσκεται ἀπάνου ἀπό τό δρόμο πού κατευθύνεται ἀπό τό Κουλουμάκι πρός τό χωριό Παρισσᾶτα κοντά σέ μιά ἐληά μέσα στό κτῆμα τοῦ Γρηγόρη Εὐαγγελάτου ἤ Κατσίδι σέ ἀπόσταση 600 περίπου μέτρα νοτιοανατολικά τῆς ἐκκλησιᾶς τῶν Παρισσάτων καί χαμηλώτερα 150 περίπου μέτρα ἀπό τή κορυφή τοῦ βουνοῦ Σφακιᾶς ἐπί τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς του.

Ἡ σπηλιά ἔχει τρεῖς στοές. Ἡ εἴσοδός της καί οἱ στοές της ἔχουν καταστραφεῖ ἀπό τήν πτώση χωμάτων.

Οἱ γεροντότεροι ἔλεγαν ὅτι ἡ ἔξοδος τῆς μιᾶς στοᾶς – σή-

ραγγος βρισκόταν στή δυτική πλευρά τοῦ βουνοῦ Σφακιά πρός τά Καμιναρᾶτα. Τῆς δεύτερης ἡ ἔξοδος βρισκόταν μέσα στό αὐλάκι τοῦ Κουλουμακιοῦ καί τῆς τρίτης στά Κηπούργια.

Μέ τήν ὀνομασία Κηπούρια ὑπάρχουν στήν περιοχή δυό τοποθεσίες. Ἡ μία εἶναι τό Μοναστῆρι τῶν Κηπουραίων πού βρίσκεται στό Δυτικό μέρος τῆς Παλικῆς ἀπάνου στό βράχο τῆς θάλασσας καί ἡ δεύτερη βρίσκεται μέσα στό αὐλάκι, ἀνατολικά τῆς τοποθεσίας Ρόγγοι ὅπου καί ἡ ὁμώνυμος βρυσούλα.

Μερικοί ἰσχυρίζονται ὅτι μέ τά μηχανικά μέσα πού διέθεταν τότε οἱ ἄνθρωποι ἦτο πολύ δύσκολο νά κατασκευαστῆ μιά τόσο μεγάλη σήραγγα μέ ἔξοδο εἴτε στή μιά εἴτε στήν ἄλλη τοποθεσία.

Παρά ταῦτα δέν μποροῦμε νά ἀμφισβητήσουμε τελείως τό γεγονός αὐτό γιατί ὑπέρ τῆς κατασκευῆς μιᾶς τόσο μεγάλης σήραγγος συνηγορεῖ καί ἡ παράδοση ἑνός ἄλλου κάστρου τῆς Κεφαλλονιᾶς τοῦ νεώτερου κάστρου τ' Ἁγιωργιοῦ – Ἀργοστολίου.

Σύμφωνα μέ τή παράδοση αὐτή τό κάστρο τ' Ἁγίου Γεωργίου – Ἀργοστολίου εἶχε κι' αὐτό μιά σήραγγα μήκους δέκα χιλιομέτρων τῆς ὁποίας ἡ ἔξοδος βρίσκεται θαμμένη μέσα στό χῶρο τ' Ἀργοστολιοῦ. Ἡ εἴσοδος τῆς σήραγγος αὐτῆς ὑπάρχει μέχρι σήμερα στήν βορεινή πλευρά τοῦ κάστρου καί διατηρεῖται σέ πολύ καλή κατάσταση.

Ἄν λοιπόν παραδεχθοῦμε τό μῆκος τῆς δεύτερης σήραγγος σάν γεγονός, τότε γιατί νά μήν παραδεχθοῦμε καί τό μῆκος τῆς πρώτης σάν σωστό. Γιά τή σπηλιά τοῦ Σφακιά ἡ παράδοση μᾶς λέει πώς εἶχε κατασκευαστῆ ἀπό τούς τότε κατοίκους καί ὑπερασπιστές τοῦ κάστρου ὡς ἔξοδος κινδύνου σέ ὥρα ἀνάγκης.

Καί ἡ παράδοση συνεχίζει.

Κάποιος καλόγηρος τά παληά ἐκεῖνα χρόνια θέλησε νά ἐρευνήση τή Σπηλιά καί νά ἐξακριβώση ὡς ποῦ ἔφθαναν οἱ στοές της. Μπῆκε μέσα σέ μιά ἀπ' αὐτές καί ὅταν προχώρησε σέ ἀρκετό βάθος χάθηκε καί δέν ξαναγύρισε.

Προφανῶς ἔπαθε ἀσφυξία καί πέθανε ἀπό ἔλλειψη ὀξυγό-

νου, ὅπως γιά τόν ἴδιο λόγο ἔσβυσε καί τό κερί του ἴσως καί ἀπό ἄλλη αἰτία νά πέθανε. Πάντως οἱ χωρικοί τότε ἀπέδωκαν τό χαμό του σέ ἐνέργεια τοῦ Διαόλου καί ἔλεγαν.

«Τοὔσβησε ὁ διάολος τό κερί του καί ὕστερα ἔπνιξε κι' αὐτόν».

Ὁ φθόνος, τά μίση, τά πάθη καί γενικά οἱ ἀντιζηλίες μεταξύ τῶν χωρικῶν τά χρόνια ἐκεῖνα ἦταν κάτι τό συνηθισμένο πού ἄλλοτε ξεσποῦσε σέ πράξεις βίας, ὅπως τῶν ἐκλογῶν πού διηγήθηκα παραπάνω καί ἄλλοτε σέ χαριτωμένα πειράγματα ὅπως τό παρακάτω.

Οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ Σκηνειᾶς θέλοντας νά πειράξουν τούς Μονοπολάδες, ἀλλά καί νά τούς εἰρωνευθοῦν γιά τή θρυλουμένη ἐξυπνάδα τους, ἐξαπολύσανε μιά κουκουβάγια μέσα στήν ἐκκλησία τῶν Μονοπολάδων τήν «Ἁγία Παρασκευή» τήν ἡμέρα τῶν Φώτων καί τήν ὥρα πού ὁ παπᾶς ἔκανε Ἁγιασμό καί ἔψαλε τό «...Καί τό Πνεῦμα ἐν εἴδει Περιστερᾶς...».

Ἡ Κουκουβάγια ἀπό τά πολλά φῶτα, τό πολύ κόσμο καί τά λιβάνια, ἐσάστισε, ἐζαλίστηκε καί φοβισμένη καθώς ἦταν ἐπῆγε καί ἐκάθησε στό τέμπλο ἀπάνου ἀπό τή Μεσαία Πύλη τοῦ Ἱεροῦ.

Οἱ Μονοπολάδες ὅταν εἶδαν τή κουκουβάγια νά φτερουγίζη μέσα στήν ἐκκλησιά καί νά κάθεται στήν Ὡραία Πύλη, ἐνόμισαν πώς ἦταν τό Ἅγιον Πνεῦμα καί την προσκυνοῦσαν. Ἀμέσως συνήλθαν ἀπό τή πρώτη τους ἔκπληξη γιατί ἀντελήφθησαν νά τρέχη ἔξω ἀπό τήν ἐκκλησία ὁ δράστης τῆς φάρσας γιά νά διαφύγη.

Ἄν διέφυγε, ἄν συνελήφθη ἤ ἄν ἐτιμωρήθη ὅπως τοῦ ἄξιζε δέν μᾶς τό λέει ἡ παράδοση.

Ὅμως τό περιστατικό αὐτό ἔγινε ἀφορμή νά σκαρωθοῦν σέ βάρος τῶν Μονοπολάδων τά παρακάτω σατυρικά στιχάκια.

«Τοῦ Μονόπολη τά πάθη, Χριστιανός νά μήν τά πάθει. Πάει νά κάμη τό Σταυρό του, κουκουβάγια βρίσκει ἐμπρός του».

Κι' ἄλλο. «Ἄν εἶσαι πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἤ Ἄγγελος Κυρίου, ἀνέβα στό καμπαναριό καί κάμε τσίου-τσίου».

Παρά τό γεγονός ὅτι τό ἀστεῖο αὐτό, δέν ἦταν ἁπλό ἀστεῖο

ἀλλά μέ τόν τρόπο αὐτό οἱ φαρσέρ ἐπεδίωξαν νά ταπεινώσουν τούς Μονοπολάδες καί νά μειώσουν τήν ἐντύπωση πού ἐπικρατοῦσε τότε μεταξύ τῶν κατοίκων τῆς Ἀνωγῆς, ὅτι οἱ Μονοπολάδες ἦσαν ἐξυπνότεροι, ἐντούτοις οἱ δεύτεροι ἀφοῦ πέρασε ἡ πρώτη ἐντύπωση, φαίνεται πώς σκεφθῆκαν ὡριμότερα καί ὄχι μονάχα δέν προσβληθήκανε καί δέν λογαριάσανε στά σοβαρά τό ἐπεισόδιο αὐτό, ἀλλά ἀντίθετα τό ἐκμεταλλευθήκανε καί ἀπό τότε καθώρισαν σάν ἔμβλημά τους τή «κουκουβάγια».

Τό πουλί τῆς Σοφίας. Τό πουλί αὐτό, τή κουκουβάγια τήν ἔχουν τοποθετήσει οἱ Μονοπολάδες ἀπάνου στό σιδερένιο ἀνεμοδείκτη πού εἶναι καρφωμένος ἀπάνου στό τροῦλο τοῦ Ἱεροῦ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς μαζί μέ τό Σταυρό.

Τό ἐπεισόδιο αὐτό ἔγινε ἀφορμή νά κολλήσουνε ὅλα τά γύρω χωριά στούς Μονοπολάδες τό παρατσούκλι «Κουκουβάγιες» πού χρησιμοποιεῖται ἀκόμα μέχρι σήμερα.

Ἐκτός ἀπό τόν ἀνεμοδείκτη πού φέρει τήν κουκουβάγια καί ὁ Σύλλογος τῶν ἐν Ἀττικῇ Μονοπολάδων ἔτος ἱδρύσεως 1972 φέρει στή σφραγίδα του σάν ἔμβλημά του τήν Κουκουβάγια, ἔμπνευση ἑνός ἐκ τῶν ἱδρυτικῶν μελῶν του καί συγγραφέως τοῦ παρόντος ἔργου.

Ἄλλος μῦθος πού ἄν καί δέν βρίσκεται στήν ἀποκλειστική σφαίρα τῶν Μονοπολάτων, δέν εἶναι δηλαδή Μονοπολέϊκος βέρος ἐντούτοις θά ἦτο παράλειψή μου νά τόν ἀγνοήσω.

Τά χρόνια ἐκεῖνα πού δέν ὑπῆρχαν τά φέρυ-μπώτ ὅλη ἡ ἐπικοινωνία τῆς Κεφαλλονιᾶς μέ τόν ἔξω κόσμο, γινόταν ἀπό τό λιμάνι τοῦ Ἀργοστολιοῦ μέ ἀτμοκάραβα.

Τά ἀτμοκάραβα αὐτά πού συνήθως τά περισσότερα ἦσαν Κεφαλλονίτικα ὅταν ἔβγαιναν ἀπό τό κόλπο τ' Ἀργοστολιοῦ καί πέρνανε στροφή ἀπό τούς Βαρδιάνους πρός τό Σκηνάρι τῆς Ζακύνθου, διάβαιναν μπροστά ἀπό ἕνα νησάκι πού λέγεται «Θειονῆσι» ἤ «Παναγιά στό Δία».

Οἱ καπεταναῖοι τῶν πλοίων ὅταν ἔφταναν στό ὕψος τοῦ νησιοῦ χαιρετοῦσαν μέ τίς σφυρῆχτρες τους τό ἐκκλησάκι τῆς Παναγιᾶς πού βρίσκεται στή κορυφή του. Οἱ δέ γυναῖκες τῶν καπιταναίων τῆς Λειβαθοῦς ἀνταπέδιδαν τόν χαιρετισμό ρί-

χνοντας καθρέφτες κόντρα στόν ἥλιο.

Ἐμεῖς σᾶν παιδιά πού εἴμαστε τότε, ἀγναντεύαμε ἀπό τά σπίτια μας στά Μονοπολᾶτα τά καράβια πού πηγαινοέρχονταν καί αἰσθανόμαστε νά μᾶς πλημμυρίζη μιά χαρά ὅταν ἀκούγαμε τίς σφυριξιές τῶν βαποριῶν.

Γιά τό νησάκι αὐτό μᾶς λέει ἡ παράδοση πώς ἔμεινε ἔξω ἀπό τή θάλασσα, ἔπειτα ἀπό τόν καταποντισμό μιᾶς ὁλόκληρης περιοχῆς τῆς Κεφαλλονιᾶς τά «Κάκκαβα» πού βούλιαξαν ὕστερα ἀπό ἕναν ἰσχυρό σεισμό.

Ἡ ὀνομασία τοῦ νησιοῦ δείχνει καθαρά ὅτι τό μέρος ἐκεῖνο ἦταν τόπος λατρείας δύο διαφορετικῶν ἐποχῶν καί βρησκειῶν.

Ἡ πρώτη λέξη «Παναγιά» σημαίνει μεταγενέστερους χρόνους καθαρά χριστιανικούς. Ἡ δεύτερη λέξη «Δία» παλαιότερους χρόνους καθαρά εἰδωλολατρικούς.

Ἐπάνω στό σημερινό νησάκι πού πρίν ἀπό τό σεισμό ἦταν μιά βουνοκορφή τῆς περιοχῆς ὑπῆρχε τά παληά χρόνια ὁ ναός τοῦ «Δία» τοῦ πατέρα τῶν Θεῶν τοῦ Ὀλύμπου πού ἀργότερα οἱ χριστιανοί τόν κατέστρεψαν καί στή θέση του ἔκτισαν τό ἐκκλησάκι τῆς Παναγιᾶς. Συνηθισμένο φαινόμενο σέ κάθε κοινωνική ἀλλαγή νά καταστρέφωνται καί νά ἐξαφανίζωνται τά παληά καί στή θέση τους νά φυτρώνουν ἄλλα πού πολλές φορές εἶναι χειρότερα ἀπό τά πρῶτα. Σχετικά μέ τό βούλιαγμα τῆς περιοχῆς ἡ παράδοση λέει.

Πρίν πολλά χρόνια τό ἐκκλησάκι αὐτό ἀποτελοῦσε μέρος κάποιου μοναστηριού. Δυνατός ὅμως σεισμός πού ἔγινε στίς 2 Ἰουλίου ἡμέρα γιορτῆς τῆς Παναγιᾶς, βούλιαξε τή γύρω περιοχή.

Τήν ἡμέρα ἐκείνη κάποιος καλόγηρος τοῦ μοναστηριοῦ ἁλώνιζε στάρι. Κατά τό μεσημέρι ἔγινε ὁ σεισμός πού βούλιαξε τή γύρω περιοχή τῆς ἐκκλησιᾶς μαζί μέ τό Καλόγηρο καί τ' ἅλογά του. Γι' αὐτό ὅταν περάσει κάποιος μέ πλεούμενο, μεσημέρι στίς 2 Ἰουλίου ἀπό τό σημεῖο ἐκεῖνο πού ἁλώνιζε ὁ καλόγηρος θά τόν ἀκούσει νά φωνάζη τά ἅλογά του «ὦπ - ὦπ - ωωώπ».

Ἡ ἁμαρτία τοῦ καλόγηρου νά ἀγνοήση τή γιορτή τῆς Πα-

ναγιᾶς καί ἡ ἀσέβειά του πρός αὐτήν, ἦταν ἡ αἰτία τῆς καταστροφῆς, μᾶς λέει ἡ παράδοση.

Τό παραπάνω περιστατικό τοῦ καλόγηρου μᾶς δείχνει πώς τό σημερινό φαινόμενο ν' ἀδιαφοροῦν σχεδόν ὅλοι οἱ Κεφαλλονῖτες γιά τά θρησκευτικά τους καθήκοντα καί νά μήν πατᾶνε στίς ἐκκλησιές Κυριακές, γιορτές καί πανηγύρια δέν εἶναι φαινόμενο τῶν σημερινῶν μόνον καιρῶν ἀλλά πολύ παλαιό ἀφοῦ καί ὁ καλόγηρος ἀκόμη ἀγνόησε τή γιορτή τῆς Παναγίας.

Ἕνα ἄλλο παραμυθάκι μᾶς παρουσιάζει ἕνα μικρό ἔντομο, πού μοιάζει μέ μικρό σκορπιό, πώς ἔχει προγνωστικές ἰδιότητες.

Τό ἔντομο αὐτό πού λέγεται «Ἀρκοῦδι» φτιάχνει τή φωλιά του – παγίδα μέσα στό χῶμα καί σέ σχῆμα χωνιοῦ.

Ὅταν κάποιο ἄλλο ἔντομο, θύμα του, πλησιάσει στό χεῖλος τοῦ χωνιοῦ γλυστρᾶ καί παρασυρόμενο ἀπό τό ἀμμουδερό χῶμα τῶν τοιχωμάτων τοῦ χωνιοῦ - παγίδας, πέφτει στό βάθος. Μάταια προσπαθεῖ νά βγῆ ἀπ' αὐτό τό τάφο. Κάθε του προσπάθεια εἶναι καταδικασμένη γιατί ἐξουδετερώνεται ἀπό τήν ἀστάθεια τῆς ἄμμου τῶν τοιχωμάτων ἀπάνου στήν ὁποία δέν μπορεῖ νά γατζωθῆ καί νά γλυτώση. Ἐκεῖ στό βάθος παραμονεύει τό ἀρκοῦδι πού ἁρπάζει τό θύμα του καί τό σιγοτρώει ῥουφώντας τό αἷμα του, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μέ τό σφαλάγκι - ἀράχνη.

Γιά τό ἀρκούδι λέγεται ὅτι βγαίνει ἀπό τό χῶμα ὅπου βρίσκεται ναρκωμένο ὅλο τό χειμώνα, κατά τά μέσα Φεβρουαρίου γιά νά φτιάξη τή φωλιά του. Κυττάζει τόν οὐρανό καί μουρμουρίζει.

«Ἄν εἶν' ἀντάρα καί βροχή, ἐπέρασ' ὁ χειμώνας.

Ἄν εἶν' ἀριά καί ξαστεριά, ὀπίσω εἶν' ὁ χειμώνας».

Ἀνάλογα λοιπόν μέ τίς καιρικές προβλέψεις του, βγάζει τήν ἀπόφασή του καί φτιάχνει ἤ ἀναβάλλει γι' ἀργότερα τή κατασκευή τῆς φωλιᾶς του. Ἡ παράδοση μᾶς λέει ἀκόμα καί τήν ἡμέρα πού βγαίνει τό ἀρκοῦδι καί παρατηρεῖ τόν οὐρανό μέ τό ....τηλεσκόπιό του.

Εἶναι ἡ 16η Φεβρουαρίου.

Τώρα πῶς τό ἀρκούδι ἐκτός ἀπό τήν ἐκτίμηση πού κάνει

γιά τόν καιρό, γνωρίζει καί τήν ἡμερομηνία πού πρέπει νά βγῆ, εἶναι ἕνα πρόβλημα πού ἡ παράδοση δέν μᾶς τό ξεδιαλύνει.

Παραπάνω ἐμίλησα γιά μιά συμπλοκή μεταξύ Πετριτζαίων καί Μονοπολαίων καί ἐσημείωσα ἐκεῖ ὅτι ἀνέφερα τό γεγονός αὐτό γιά νά διηγηθῶ μόνο ἕνα ξύπνο καί χαριτωμένο παραμυθάκι.

Οἱ τότε κάτοικοι τοῦ χωριοῦ θέλοντας νά διασκεδάσουν τό ἐπεισόδιο αὐτό καί νά δικαιολογήσουν τήν ἀραίωση τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας τῶν Πετριτζαίων, ἔπλασαν τό χαριτωμένο αὐτό παραμύθι ὅτι τάχα κάποια νεράϊδα ἔφταιξε γιά ὅλα αὐτά.

Καί τό παραμύθι ὅπως μᾶς τό μετέφερε ἡ παράδοση ἀρχίζει:

«Κάποτε ἕνας Πετρίτζης μιά καλοκαιρινή νύχτα φύλαγε τήν ἐσοδειά του σέ κάποιο ἀπό τά πολλά κτήματά του.

Κοιμόταν μέσα στό ἀλώνι, ὅταν κάποια στιγμή ἀκούει μέσα στόν ὕπνο του ἕνα ἀπόκοσμο καί μαγευτικό τραγούδι.

Ξυπνάει χασμουρίζοντας καί βλέπει καμιά δεκαριά νεράϊδες πιασμένες χέρι-χέρι νά τραγουδοῦν καί νά χορεύουν γύρω του ὅλες ὅμορφες μέ λιγερή κορμοστασιά. Ἡ μιά καλύτερη ἀπ' τήν ἄλλη. Τά ἀραχνοΰφαντα φορέματά τους, ἄφηναν νά διαγράφωνται μέσα ἀπ' αὐτά οἱ προκλητικές γραμμές τῶν κορμιῶν τους.

Ὁ Πετρίτζης δέν φοβήθηκε, δέν τάχασε καί δέν πανικοβλήθηκε. Ἀντίθετα ἀνασηκώθηκε, κάθησε διπλοπόδι καί μαγεμένος καθώς ἦταν παρακολουθοῦσε ἡδονικά τόν ἐξωτικό χορό.

Σταμπάρησε τήν πιό ὅμορφη, τήν πιό παιγνιδιάρα, τήν πιό λιγερή, ἐκείνη πού ἔσερνε πρώτη τό χορό καί πού μέ τά πειραχτικά φερσίματά της καί τά προκλητικά τσαλιμάκια της ἔφερνε γύρω του στροφές. Πέρασε ἔτσι ἀρκετή ὥρα. Πόση; Δέν μᾶς τό λέει ἡ παράδοση. Κάποια στιγμή συνέρχεται. Συγκεντρώνεται. Δέν ἀντέχει περισσότερο στό πειρασμό.

Σέρνεται σιγά-σιγά πρός τό μέρος της, ὅπως ἡ γάτα πρός τό ποντίκι καί προτοῦ προλάβει ἐκείνη νά φυλαχτῆ, αὐτός μέ μιά

γρήγορη ἁπλοχεριά τῆς ἁρπάζει τό μαγνάδι[1].

Ἀμέσως ὅλες οἱ νεράϊδες σαστίσανε γιά μιά στιγμή.

Μά γρήγορα συνῆλθαν καί μέ στριγγλιές χυθήκανε καταπάνου στό Πετρίτζη νά τόν κομματιάσουν γιά νά τοῦ πάρουν τό μαγνάδι. Γινήκανε ἕνα κουβάρι μέσα στ' ἁλώνι ὅλοι μαζί κι' ἀπό τή σκληρή πάλη γδάρτηκε τό χῶμα τ' ἁλωνιοῦ τόσο πολύ, πού σηκώθηκε ἕνα σύννεφο σκόνης, ἕνας μπουχνός, πού τούς σκέπασε. Ἐπωφελούμενες οἱ νεράϊδες ἀπό τό μπουχνό προσπάθησαν νά τρομοκρατήσουν τόν Πετρίτζη, νά τόν στραβώσουν καί νά τοῦ πάρχουν τό μαγνάδι.

Ὅμως δέν τά κατάφεραν, γιατί ἐκεῖνος κράτησε γερά.

Φαίνεται πώς αὐτός ἦτανε περισσότερο διάολος, ἀπό τίς διαόλισσες - νεράϊδες. Ἡ πάλη κράτησε πολύ. Κόντευαν ξημερώματα. Κάποια στιγμή σαστίσανε γιά δεύτερη φορά οἱ νεράϊδες καί δημιουργήθηκε σύγχυση ἀνάμεσά τους γιατί στό μεταξύ λάλησε τό πρῶτο ὀρνίθι ἔπειτα τό δεύτερο καί κατόπιν τό τρίτο.

Στό τρίτο λάλημα ἔφυγαν ὅλες οἱ ἄλλες νεράϊδες καί ἀπόμεινε ἐκείνη πού δέν εἶχε τό μαγνάδι της.

Χωρίς αὐτό δέν εἶχε θέση ἀνάμεσα στούς δικούς της. Χωρίς αὐτό δέν εἶχε δικαίωμα νά γυρίση κοντά τους.

Ἔκλαιγε ἡ δύστυχη καί παρακαλοῦσε τόν Πετρίτζη νά τήν λυπηθῆ καί νά τῆς δώση τό μαγνάδι της. Ἐκεῖνος ἔμεινε ἀσυγκίνητος. Βράχος στάθηκε. Δέν ἦταν διατεθειμένος νά χάση ἕνα τέτοιο αἰθέριο πλάσμα, ἕνα τόσο ἀκριβό λάφυρο, μοναδικό στό εἶδος του σ' ὁλόκληρο τόν κόσμο πού μέ τόσο κόπο ἀπόκτησε. Ἔπειτα κολακευόταν καί ὁ ἐγωϊσμός του νά παρουσιάση σέ συγγενείς καί φίλους γιά γυναίκα του, μιά γυναίκα πού καταγόταν ἀπό σπάνια γενιά καί πού ποτέ δέν θά μποροῦσε νά ἀποκτήση σᾶν κι' αὐτήν κανένας ἄλλος.

Δέν στό δίνω μωρή, τῆς εἶπε. Θά τό κρατήσω. Γιατί μ' αὐτό θα κρατήσω καί 'σένα δεμένη κοντά μου.

---

1. Τό μαγνάδι εἶναι ἕνα εἶδος καλύπτρας προσώπου, φερετζές.

Θά σέ πάρω σπίτι μου καί θά σέ κάμω γυναίκα μου.

Ἔπειτα μή μοῦ πεῖς πώς δέν ἤξερες ὅτι ἔπαιζες μέ τή φωτιά, ὅταν μέ τό χορό σου μέ προκαλοῦσες τόσο φορτικά.

Δέν περίμενες φυσικά τέτοια ἐξέλιξη. Εἶχες πεποίθηση στή διαβολική σου δύναμη. Μά ὅπως βλέπεις γελάστηκες.

Μπρός ἀκολούθαμε νά πᾶμε στό χωριό.

Μάταια ἡ φουκαριάρα τόν παρακαλοῦσε νά τήν λυπηθῆ. Τελικά ἀφοῦ ἐπείσθη ὅτι τίποτε δέν μποροῦσε νά ἐπιτύχη ἔσκυψε τό κεφάλι καί ἀναγκαστικά ἀκολούθησε τή μοίρα της.

Ὁ Πετρίτζης μόλις ἔφτασε στό χωριό μέ τή ξωτική συντροφιά του, πρώτη του δουλειά ἦταν νά σιγουρέψη τό λάφυρό του. Γι' αὐτό ἔκρυψε τό μαγνάδι πίσω ἀπό τά εἰκονίσματά του, ἐκεῖ ὅπου δέν μποροῦσε νά πλησιάση ἡ νεράϊδα νά τ' ἁρπάξη καί νά φύγη.

Ἔγινε γυναίκα του. Καί τό παράνομο ζευγάρι ἀπόκτησε παιδιά. Κάποτε πού μεγάλωσε τό πρῶτο τους παιδί, τό φωνάζει ἡ μάνα καί τοῦ λέει. Πάρε γιόκα μου τή σκάλα καί ἀνέβα ἐκεῖ ψηλά στά εἰκονίσματα. Πίσω ἀπ' αὐτά εἶναι ἕνα δεματάκι πάρ' το καί δός' μου το. Τό παιδάκι γιά νά εὐχαριστήση τή μανούλα του ἐκτελεῖ πρόθυμα τό θέλημά της. Ἐκείνη ἁρπάζει τό μαγνάδι, γιατί αὐτό ἦταν τό δεματάκι πού κατέβασε τό παιδί καί ἀφίνοντας μιά στριγκλιά, ἔφυγε, ἀφοῦ πρῶτα φώναξε ὀργισμένα.

«Πέντε πέντε Πετριτζαῖοι καί ἑκατό Μονοπολαῖοι».

Ἐκτός ὅμως ἀπό τή παραπάνω ἀφήγηση ὑπάρχει καί δεύτερη ἡ ἑξῆς:

...Ἡ νεράϊδα πονηρή καθώς ἦταν σάν νεράϊδα, διαβόλου γέννημα ἐζήτησε ἀπό τόν ἄνδρα της νά τῆς δώση τό μαγνάδι γιά νά πάνε στό γάμο κάποιου συγγενούς των πού τούς εἶχε προσκαλέση. Ὁ Πετρίτζης, ἐγωϊστής καί φιλόδοξος καθώς ἦταν ὀνειρεύτηκε πρός στιγμήν τή γυναίκα του στό γάμο, νά ξεχωρίζη ἀνάμεσα στίς ἄλλες γυναῖκες, νά λάμπη ἀπό ὀμορφιά, νά σκορπάει παιγνιδιάρικα γέλια στούς γύρω καλεσμένους, νά σέρνη πρώτη τό χορό λυκνίζοντας τό λυγερό κορμί της καί νά θαμπώνη ὅλους τούς καλεσμένους μέ τήν ἀέρινη κορμοστασιά της.

Ἔτσι ἡ εἰκόνα αὐτή πού ἔπλασε στό μυαλό του, ἐστάθηκε μοιραία γιατί τόν παρέσυρε νά δεχθῆ νά τῆς δώση τό μαγνάδι.

Ἔπειτα πάλι ὁ Πετρίτζης δέν ἔβαλε καμιά πονηριά στό μυαλό του, γιατί ἡ γυναίκα του – νεράϊδα, ὅλο τόν καιρό τῆς συζυγικῆς τους ζωῆς δέν ἔδειξε καμιά διάθεση νά τόν ἐγκαταλείψη. Ἦταν πάντοτε τρυφερή μαζί του, διαχυτική, ναζιάρα, παιγνιδιάρα καί πρόσεχε μέ περισσή ἀγάπη τά παιδιά της καί φρόντιζε τό σπίτι της κάνοντας ὅλες τίς δουλειές.

Ἔτσι εἶχε ἡσυχάσει ὅτι πρόβλημα ἐγκαταλείψεώς του ἀπό τή γυναίκα του δέν ὑπῆρχε. Δέν φαντάστηκε πώς μποροῦσε νά τή πάθει τόσο φτηνά καί νά τήν χάση τόσο εὔκολα, ἀπό μιά ἀπερισκεψία του, γιατί ἡ γυναίκα του ὅταν τοῦ ἔκανε τή πρότασή της νά τοῦ ζητήσει τό μαγνάδι δέν ἔδειξε τήν παραμικρή συγκίνηση ἤ χαρά. Πέτυχε μέ διπλωματική ὑποκρισία, ἐπί τόσο καιρό, νά μήν προδώση τό μυστικό της. Τό πόθο τῆς φυγῆς. Ἔτσι ἡ νεράϊδα – γυναίκα του, ἐπῆρε τό μαγνάδι καί ἐπῆγε μαζί μέ τόν ἄνδρα της στό γάμο χωρίς νά φανερώση σέ κανέναν τήν κρυφή χαρά πού τήν πλημμύριζε.

Μέ τά ξωτικά της χαρίσματα μάγεψε ὅλους τούς καλεσμένους. Ὅλοι τους ἐστριμώχνοντο γύρω της, σάν τίς γάτες πού κουλουριάζονται στά πόδια τῆς κυρᾶς τους. Ὅλοι τήν κυττοῦσαν μέ λαίμαργο πόθο, μέ ἔνοχο ἐνθουσιασμό.

Μετά ἀπό τή τελετή τοῦ γάμου, τίς τυπικές χαιρετοῦρες καί τά σχετικά κεράσματα ἦλθε ἡ ὥρα τοῦ χοροῦ. Ἡ νεράϊδα πάντα πρώτη ἔσερνε τό χορό, ὅπως τότε στό ἀλώνι πού πρωτογνώρισε τόν ἄνδρα της, πάντα λιγερή καί δροσερή. Ὁ ἄνδρας της πιό πέρα ἔστεκε καί καμάρωνε. Δεχότανε μέ εὐχαρίστηση τά γεμάτα ὅλο θαυμασμό βλέμματα πού τοῦ ἔρριχναν οἱ καλεσμένοι.

Σάν τελείωσε ἡ νεράϊδα τόν τελευταῖο της γύρο, ἔρριξε μιά ὀργισμένη ματιά στόν ἄνδρα της καί στούς καλεσμένους καί μονομιᾶς χάθηκε ἀπό τά μάτια ὅλων.

Ἔγινε ἀέρας καί ἔφυγε ἀφήνοντας μιά στριγγλιά μέ τίς λέξεις. «Πέντε-πέντε Πετριτζαῖοι καί ἑκατό Μονοπολαῖοι».

Περίεργη εἶναι ἡ παράδοση γύρω ἀπό τίς τοποθεσίες (Κόρακα, Κορακόπετρα, Βρύση Κηπούρια, Θιακᾶτα) πού διεσώθη

μέχρι σήμερα ἀπό τούς γεροντότερους τοῦ χωριοῦ μας σχετικά μέ τόν Ὁμηρικό Ὀδυσσέα.

Οἱ μῦθοι εἶναι δύο. Ὁ πρῶτος μᾶς λέει «Πώς ὁ Ὀδυσσέας ὅσες φορές βρισκότανε στή Κορακόπετρα[1] ὅπου ἔβοσκε τά πρόβατά του καί τά γελάδια του, κατηφόριζε ὥς τή Βρύση[2], ἔπινε νερό καί ὕστερα συνέχιζε τόν ἀνηφορικό δρόμο του γιά τό χωριό του. Τά δύο πρῶτα σημεῖα τοῦ μύθου, δηλαδή ἡ τοποθεσία Κορακόπετρα καί ἡ Βρύση ὑπάρχουν μέχρι σήμερα. Ἐκεῖνο πού δέν ὑπάρχει εἶναι τό χωριό. Ὅμως οἱ γεροντότεροι τοῦ χωριοῦ μᾶς βεβαιώνουν πώς τό μέρος ὅπου κατέληγε ὁ Ὀδυσσέας ἀνηφορίζοντας ἀπό τή Βρύση εἶναι ἡ σημερινή τοποθεσία πού λέγεται «Θιακᾶτα».

Ἡ κορακόπετρα εἶναι μιά βραχώδης ράχη ἑνός στενόμακρου λόφου μήκους 600 περίπου μέτρα πού περικλείεται ἀπό τίς τοποθεσίες:

Νότια ἀπό τίς τοποθεσίες Ἀνεβασιές, Κούτουπα, Δημόσιο δρόμο. Βόρεια ἀπό τίς τοποθεσίες Ὀμπόλοι, Βουνάρι. Ἀνατολικά ἀπό τή τοποθεσία Λαγκάδα καί Δυτικά ἀπό τή τοποθεσία Κόρακα. Ἡ Βρύση πάλι βρίσκεται στό νότιο μέρος τῆς Κορακόπετρας μέσα στό αὐλάκι καί ἀνάμεσα στούς βράχους τῶν τοποθεσιῶν Ὀρόγγων καί Κούτουπα. Τό νερό τῆς βρύσης βγαίνει μέσα ἀπό τό βράχο τοῦ Κούτουπα καί σέ ὕψος (4) περίπου μέτρα ἀπό τή κοίτη τοῦ αὐλακιοῦ. Ἡ Βρύση αὐτή σήμερα λέγεται Κηπούργια.

Ἡ περιοχή Θιακᾶτα βρίσκεται βορειοδυτικά τῆς Βρύσης καί τῶν Ὀρόγγων στούς ἀνατολικούς πρόποδες τοῦ Βουνού Σφακιᾶς ἀπό κάτω ἀπό τήν ἀρχαία Σπηλιά μέ τίς τρεῖς στοές καί 100 περίπου μέτρα ἀπό τό κοινοτικό πηγάδι Μπουρκᾶς.

Ὁ δεύτερος μῦθος μᾶς λέει πώς ἐκεῖ στή περιοχή τῶν Θια-

---

1. Ὀδύσσεια XIII 406 «Κόραξ οὗτος ἦν ἐγχώριος ἀνήρ υἱός Ἀρεθούσης γυναικός ἐκ τῶν ἐκεῖ ὃς διώκων λαγωόν ἐν Ἰθάκη κατά κρημνοῦ ἠνέχθη καί τέθνηκεν ἡ δέ μήτηρ αὐτοῦ διά λύπην ἐλθοῦσα ἐπί τινα κρήνην ἀπηγξατο. Ἐντεῦθεν ἀπό μέν τῆς μητρός «Ἀρέθουσα Κρήνη» ἀπό δέ τοῦ υἱοῦ «Κόρακος Πέτρα».

2. Ἰωάν. Partsch. Κεφαλ/νία καί Ἰθάκη σελίς 152.

κάτων εἶναι καί ὁ τάφος τοῦ Ὀδυσσέα.

Πραγματικά οἱ δυό αὐτοί μῦθοι σχετικά μέ τόν Ὀδυσσέα εἶναι πολύ περίεργοι κι' ἀκόμα πιό περίεργο πῶς διεσώθησαν τόσους αἰῶνες, ἀλλά καί οἱ τοποθεσίες εἶναι ἴσως μιά καλή ἀσχολία γιά ἕναν ἐρευνητή.

ΕΘΙΜΑ

Στίς πόλεις ὑπάρχουν πολλοί τρόποι γιά νά διασκεδάσει κανείς ἤ νά σπάσει τήν πλῆξη του καί γενικά τή μονοτονία. Τό ἴδιο ὅμως δέν συμβαίνει καί στήν ἐπαρχία πού στά χωριουδάκια, κυρίως τήν ἐποχή ἐκείνη, οἱ χωρικοί γιά νά σπάσουν τήν μονοτονία πού τούς ἔδερνε, ὠργάνωναν χορούς στά πανηγύρια καί μασκαράδες κατά τίς ἀποκρηές ἤ κανένα ζέφκι στά μαγαζιά. Στούς χορούς τίς ἀποκρηές καί γενικά σέ χορούς σέ ἀνοιχτό χῶρο δέν ἐλάβαιναν μέρος οἱ γυναῖκες.

Ἐπειδή ὅμως μέσα στά προγράμματα τῶν χορῶν ὑπῆρχαν καί ρόλοι γυναικῶν, τούς ρόλους αὐτούς ὑπεδύοντο ἄνδρες μέ προσωπίδες (μπαρμποῦτες) γυναικεῖες καί βελέσια (γυναικεῖα φορέματα). Σ' ὅλες τίς χορευτικές ἐκδηλώσεις οἱ χοροί ἦσαν πάντοτε οἱ ἴδιοι. Συρτός, μπάλος, καλαματιανός, τσάμικο, καντρίλιες καί ταγκό. Τήν Καθαρή Δευτέρα πού ἦταν καί τό τέλος τοῦ καρναβαλιοῦ οἱ χωριανοί ἔφιαχναν ἕναν ἀχερένιο καρνάβαλο καί τόν γύριζαν καθισμένο ἀπάνου σ' ἕνα γάϊδαρο ὅλο τό χωριό λέγοντες κατά τή διαδρομή διάφορα ἀστεῖα.

Στό τέλος ὁ καρνάβαλος μέ τή συνοδεία του ξαναγύριζε στό ἁλώνι, ὅπου τίς προηγούμενες Κυριακές ἐγένοντο οἱ χοροί καί ἐκεῖ τόν ἔκαιγαν. Ἁλώνι γιά τούς χορούς ἐχρησιμοποιοῦσαν τότε, τά Ἁλώνια τῶν Ταβιάτων καί ἄλλοτε τό ἁλώνι τοῦ Νέστορα Γιουλάτου προτοῦ κτιστοῦν μέσα σ' αὐτό τό σπίτι καί τό λιτρουβιό.

Τά ἁλώνια τῶν Ταβιάτων ἦσαν νοτιοανατολικά τοῦ νεκρο-

ταφείου. Τώρα ἡ ὀνομασία αὐτή δέν ὑπάρχει γιατί τά ἀλώνια αὐτά ἀνήκουν σέ ἄλλους ἰδιοκτῆτες: Στό Σωτήρη Εὐαγγελᾶτο ἤ Νόμπελα, στόν Ζώη τό Φιλιππᾶτο καί στόν Φώτη τό Γιουλᾶτο. Τά βαφτίσια τῶν παιδιῶν ἐγένοντο κατά κανόνα στά σπίτια καί πολύ λίγα στήν ἐκκλησία.

Ὅταν ἐγένετο ἡ βάφτιση στά σπίτια, τήν κολυμπήθρα ἀπό τήν ἐκκλησιά στό σπίτι ἐπειδή ἦταν βαρειά τήν κουβαλοῦσαν δυό παιδιά στούς ὤμους των. Ἡ κολυμπήθρα ἡ προηγούμενη ἀπ' αὐτή τήν πινιάτα πού χρησιμοποιεῖται σήμερα, ἦταν πολύ μεγάλη, βαρειά καί βαθειά πού σκέπαζε μέ τό νερό ὅλο τό μωρό. Ἦταν ἀπό ἀτόφιο χάλκωμα καί μέ διάφορα σκαλιστά σχέδια γύρω στό χεῖλος της καί στά χέρια της. Χάθηκε κι αὐτή κατά περίεργο τρόπο ὅπως καί τόσα ἄλλα ἀντικείμενα λατρείας ἀπό τήν ἐκκλησία.

Στά βαφτίσια πού ἐγένοντο στήν ἐκκλησιά, ὁ νουνός, μετά τό τέλος τοῦ βαπτίσματος, πετοῦσε ἔξω στό δρόμο μιά φοῦχτα νομίσματα πού ἀμέσως τρέχανε τά παιδιά καί τά μάζευαν.

Συνήθως τά νομίσματα αὐτά ἦσαν χάλκινα κέρματα δηλαδή μονόλεπτα, δίλεπτα, μιόβολα, πεντάρες καί σπάνια δεκάρες. Σήμερα τό ἔθιμο αὐτό κατηργήθη. Μαζί του καί τά παραπάνω νομίσματα.

Πρωτομαγιά. Τήν παλαιότερη ἐποχή στό χωριό μας, συνήθιζαν ὅλες οἱ νοικοκυράδες νά κρεμοῦν τήν 1η τοῦ Μαΐου, ἀπάνου ἀπό τήν κεντρική εἴσοδο τοῦ σπιτιοῦ τους διάφορα λουλούδια δεμένα σέ σχῆμα στεφανιοῦ ἤ ἁπλοῦ δέματος.

Ἦταν ὁ λεγόμενος «ΜΑΗΣ»

Τό στεφάνι ἔμενε κρεμασμένο μέχρι τήν ἡμέρα τῆς γιορτῆς τοῦ Ἁγιαννιοῦ τοῦ Λαμπαδάρη δηλαδή στίς 24 Ἰουνίου ὁπότε τό ξεκρέμαγαν καί τό ἔκαιγαν στή φωτιά πού ἄναβαν, μαζί μέ τίς ἀχερένιες κουτσοῦνες πού ἦσαν φτιαγμένες ἀπό δεμένα ἄχυρα μέ ἀγράμπελη.

Στό πανηγύρι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς μετά τήν ἐκκλησία ἔστηναν στό σημάδι ἕνα μεγάλο κεφαλοτύρι καί τό πυροβολοῦσαν μέ ὅπλα γκρᾶ. Ἡ κάθε τουφεκιά (μιά σφαῖρα) κόστιζε ἐκεῖνα τά χρόνια 40 ἕως 50 λεπτά. Ὅποιος πετύχαινε τό κεφαλοτύρι στό κέντρο, τό κέρδιζε. Καλοί σκοπευταί ἦσαν τότε ὁ

Σπῦρος ὁ Μπόρτολας, ὁ Φωκίος ὁ Χαριτάτος καί ὁ πατέρας μου. Γι' αὐτό ὁ Ἀποστόλης ὁ Γερολυμᾶτος πού ἔβαζε τά τυριά στό στόχο δέν δεχότανε στή σκοποβολή τούς παραπάνω σκοπευτάς.

Σπανίως οἱ τρεῖς αὐτοί ἔρριχναν τρίτη τουφεκιά.

Τό ἀγώνισμα ἐγένετο στή μέση τοῦ δρόμου πού πηγαίνει γιά τό Νεκροταφεῖο, λίγο πρίν ἀπό τή γέρικη ἐλιά τοῦ Φώτη Γιουλάτου.

Μέχρι τό 1918 τοὐλάχιστο ἐσυνεχίζετο στό χωριό μας ἕνα πανάρχαιο ἔθιμο. Περίεργο πώς οἱ χριστιανοί τό συνέχισαν ἀφοῦ τό ἔθιμο αὐτό ἔχει ρίζες εἰδωλολατρικές.

Μερικοί χωριανοί συνήθιζαν νά βάζουν μέσα στό στόμα τῶν νεκρῶν τους, κατά προτίμηση ἀνδρῶν, ἕνα νόμισμα χάλκινο, πεντάρα ἤ δεκάρα, ἀνάλογα μέ ὅποιο ἀπό τά δυό εἶχε πρόχειρο ὁ καθένας. Ἦταν τά ναῦλα τοῦ νεκροῦ γιά τόν ἄλλο κόσμο. Ἔτσι τοὐλάχιστο ἔλεγαν. Τό ἔθιμο αὐτό ἦτο συνέχεια τοῦ ἔθιμου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πού ἔβαζαν κι' αὐτοί ἕναν ὀβολό στό στόμα τῶν νεκρῶν γιά νά πληρώσουν μ' αὐτόν τά ναῦλα τους στόν Χάροντα καί νά τούς μεταφέρει μέ τή βάρκα του στόν Ἅδη. Ἦταν τά λεγόμενα τότε Πορθμεῖα. Τό ἔθιμο αὐτό τό ἔζησα καί ἐγώ ὅταν πέθανε ὁ πατέρας μου. Εἶχανε βάλει μέσα στό στόμα του μιά χάλκινη πεντάρα τήν ὁποία βρῆκα μέσα στό κρανίο του ὅταν τόν ξέθαψαν γιά νά θάψουν μέσα στόν ἴδιο τάφο τήν ἐξαδέλφη μου Ρουμπίνα.

Τό ἔθιμο αὐτό εἶναι ἀκόμα ἕνα πρόσθετο στοιχεῖο πού ἐνισχύει τήν ὑπόθεση ὅτι τό χωριό ξεκινάει πολύ βαθειά μέσα ἀπό τήν ἀρχαιότητα.

Μεγάλη Παρασκευή. Στό χωριό μας οἱ ἀκολουθίες τῶν Παθῶν τοῦ Χριστοῦ κατά τήν Μεγάλην Ἑβδομάδα δέν ἦσαν ὅμοιες μέ αὐτές πού ἐγένοντο στήν ὑπόλοιπη Ἑλλάδα.

Εἶχον κάποια ἰδιομορφία κυρίως ἀπό τήν Μεγάλη Παρασκευή ὡς τά ἐξημερώματα τοῦ Μεγάλου Σαββάτου. Οἱ ἀκολουθίες αὐτές μόνον σέ Μοναστήρια ἐτελοῦντο. Μεγάλη Δευτέρα, Τρίτη, Τετάρτη καί Πέμπτη ἦσαν ἴδιες ὅπως σ' ὅλη τήν Ὀρθόδοξο Χριστιανοσύνη.

Ἡ ἀκολουθία τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς πρό τοῦ 1900 ἀλ-

λά καί μετέπειτα τοὐλάχιστο μέχρι τό 1930 ἴσως κι᾽ ἀργότερα, ἦτο διαφορετική ἀπό τίς ἄλλες περιοχές τῆς χώρας.

Ἡ ἀκολουθία τῶν Ὡρῶν 3η, 6η καί 9η ἄρχιζε στό χωριό μας ἀπό τίς ἕξη τό πρωΐ καί ἐτελείωνε στίς 12 τό μεσημέρι. Οἱ ὧρες αὐτές 3η, 6η καί 9η ἦσαν οἱ φυλακές ὅπως ἐλέγοντο ἀπό Ἑβραίους καί Ρωμαίους τήν ἐποχή ἐκείνη.

Ἦσαν οἱ ὧρες ἀλλαγῆς φρουρᾶς ὅπως θά ἐλέγαμε σήμερα. Εἶναι ἀντίστοιχες μέ τίς σημερινές 6η, 9η καί 12η μεσημβρινή. Στήν Ἑλλάδα, ἐκτός τῶν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ἡ ἀκολουθία τῶν ὡρῶν τελειώνει στίς 10 τό πρωΐ τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς καί στή συνέχεια ἀκολουθεῖ ἡ Ἀποκαθήλωση καί ὁ Ἐνταφιασμός.

Στό χωριό μας ὅμως ἡ ἀκολουθία τῆς ἀποκαθηλώσεως, ἐγένετο ἐνωρίς τό βραδάκι τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς καί στή συνέχεια ὁ Ἐνταφιασμός πού διαρκοῦσε δύο ὧρες ἀπό τίς 6 ὡς τίς 8 μ.μ. Ἀπό τό βράδυ τῆς Μεγάλης Πέμπτης μετά τά 12 Εὐαγγέλια παύουν νά κτυποῦν οἱ καμπάνες μέχρι τά ξημερώματα τοῦ Μ. Σαββάτου «χηρεύουν οἱ καμπάνες» ἔλεγαν τότε οἱ πιστοί.

Μά ἡ ἀλήθεια γιά τό ἔθιμο αὐτό εἶναι ἐντελῶς διαφορετική. Ἐπεκράτησε νά μήν κτυποῦν οἱ καμπάνες ἀπό τήν ἐποχή τῶν Ἐνετῶν περίπου ἀπό τόν 16ον αἰῶνα, ἐποχή κατά τήν ὁποίαν ἡ τότε Ρωμαιοκαθολική ἐκκλησία ἦτο πανίσχυρος στά νησιά μας καί ἐνισχυομένη ἀπό τούς τότε στήν Εὐρώπη πανίσχυρους Πατριάρχες τῆς Ρώμης (Πάπας) εἶχε καταντήσει μάστιξ τῶν ὀρθοδόξων κατοίκων τῆς νήσου καί τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου ἀποκαλοῦντας αὐτούς ἀκόμα καί αἱρετικούς. Τά πάντα ἐρρύθμιζον οἱ Λατῖνοι ἐπίσκοποι μέ τούς προβλεπτάς, (Διοικητάς) τῆς Νήσου. Ὁ ὀρθόδοξος κλῆρος εὑρίσκετο εἰς κατωτέραν μοῖραν ἀπό τόν καθολικόν καί ὑπό διωγμόν διότι ἡ καθολική ἐκκλησία ἐθεωροῦσε τήν ὀρθόδοξον ὡς αἱρετικήν. Ὁ ἱστορικός Π. Χιώτης στό βιβλίο του «Ἱστορικά Ἀπομνημονεύματα Ἑπτανήσου» Τόμος 6ος σελίς 48-49 γράφει: «....Ἀπηγορεύετο τοῖς Ἀνατολικοῖς νά σημαίνωσι τούς κώδωνας τήν Μεγάλην Ἑβδομάδα μέχρι τοῦ Μεγάλου Σαββάτου, διότι οἱ Λατῖνοι δέν σημαίνουσι κώδωνας κατά τάς ἡμέρας τῶν πα-

θῶν. Ἐάν τό Μέγα Σάββατον μή ἐσήμαινον οἱ κώδωνες τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς, ὅτε παρίστατο ἡ Ἀνάστασις ψαλλομένου «δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ» καί ἐκανονιοβόλουν περί τῆς χαρᾶς τοῦ Πάσχα ἐκ τῶν φρουρίων, δέν ἠδύναντο νά σημαίνωσιν λειτουργίαν οἱ Ἀνατολικοί ἱερεῖς καί τόν ἑσπερινόν τῆς Λαμπροφόρου.... Ἱερεῖς σημάναντες πρίν τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας κατ' ἐκείνην τήν ἡμέραν ἐζημιώθησαν μέ πρόστιμον». Ἐπλήρωναν δηλαδή πρόστιμο. Εἶναι φανερό πώς ἔπειτα ἀπό τήν ἀπαγόρευση αὐτή ἐπεκράτησε τό ἔθιμο αὐτό. Καί ὁ Ἑλληνορθόδοξος κλῆρος, ὁ ἀνατολικός, μή μπορώντας νά ἀντιδράση στό γεγονός αὐτό τό δικαιολόγησε στούς πιστούς του μέ τή φράση: «Χηρεύουν οἱ καμπάνες».

Ἀλλά ἄς ἐπανέλθουμε στά τελούμενα τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς. Ὅλη τή νύκτα τῆς Μ. Παρασκευῆς μετά τόν Ἐνταφιασμό μέχρι καί τά ἐξημερώματα τοῦ Μεγάλου Σαββάτου (ὥρα 5η περίπου πρωϊνή) ἔκαιγε στήν πλατεῖα τῆς ἐκκλησιᾶς, μεγάλη φωτιά.

Ἡ φωτιά αὐτή ἐκτός τοῦ ὅτι ἐζέσταινε τά παιδιά πού ξενυχτοῦσαν, ἐσυμβόλιζε καί ἐκείνην πού εἶχαν ἀνάψει οἱ Ἰουδαῖοι στήν αὐλή τοῦ Καϊάφα γιά νά ζεσταίνωνται καί στήν ὁποία παρευρίσκετο καί ὁ μαθητής τοῦ Χριστοῦ, Πέτρος «.... ἀνθρακιάν πεποιηκότες ὅτι ψῦχος ἦν καί ἐθερμαίνοντο...» λέει ὁ Εὐαγγελιστής Ἰωάννης (Κεφ. Ιή στ. 18).

Τά ξύλα μέ τά ὁποῖα ἐτροφοδοτεῖτο ἡ φωτιά ὅλη τή νύκτα προήρχοντο ἀπό συνεισφορά τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ πού ὁ καθένας ἔδινε ἀπό ἕνα ἤ περισσότερα δεμάτια κληματόβεργες. Ἄν ὑπῆρχε κανένας ζόρικος πού δέν ἤθελε νά δώσει, τότε τά παιδιά πού ἠσχολοῦντο μέ τό μάζεμα τά ἅρπαζαν ἀπό τίς φραγκιάτες τους μέ τή βία.

Τό πρωΐ τῆς Μ. Παρασκευῆς ἄλλα παιδιά ἐγύριζαν τά σπίτια τοῦ χωριοῦ κρατώντας ἕνα μικρό Ἐσταυρωμένο τυλιγμένο μέσα σέ μαύρη μαντήλα καί τραγουδιστά διηγοῦντο τά Πάθη τοῦ Χριστοῦ. Οἱ νοικοκυράδες φίλευαν τά παιδιά, μέ αὐγά, σύκα ξερά, λεπτά, μουστοκούλουρα καί ἄλλα.

Ἡ ἀκολουθία τῶν ἐγκωμίων ἄρχιζε γύρω στίς (3) τά μεσάνυχτα τῆς Μ. Παρασκευῆς πρός τό Μ. Σάββατο καί στή συνέ-

χεια ἐγένετο ἡ περιφορά τοῦ Ἐπιταφίου σ' ὅλο τό χωριό πού διαρκοῦσε περίπου 1 1/2 – 2 ὧρες. Ἐπειδή ὅμως, ὅπως εἴπαμε, δέν κτυποῦν οἱ καμπάνες ἀπό τό βράδυ τῆς Μ. Πέμπτης μέχρι τά ἐξημερώματα τοῦ Μ. Σαββάτου σ' αὐτό τό χρονικό διάστημα χρέη καμπάνας εἶχαν ἀναλάβει τά παιδιά τοῦ χωριοῦ, πού γύριζαν ὅλο τό χωριό καί μέ ρόπαλα κτυποῦσαν τίς πόρτες τῶν σπιτιῶν, ἀλλά καί μέ ἄλλα θορυβώδη μέσα, κουδούνια, ροκάνες καί ἀγριοφωνάρες, εἰδοποιοῦσαν τούς κατοίκους ὅτι εἶναι ὥρα νά ξυπνήσουν γιά νά πᾶνε στήν ἐκκλησιά καί νά παρακολουθήσουν τήν ἀκολουθία καί τήν περιφορά τοῦ Ἐπιταφίου.

Μετά τή συγκέντρωση τῶν κατοίκων στήν ἐκκλησιά καί μετά τά ἐγκώμια καί τή δοξολογία, ἀρχίζει ἡ ἐκφορά τοῦ Ἐπιταφίου καί ἡ περιφορά του στό χωριό. Ἡ περιφορά ἔχει τελειώσει καί ὁ Ἐπιτάφιος μπαίνει στήν ἐκκλησιά. Ἡ ὥρα εἶναι περίπου 5η πρωϊνή πρός τό Μ. Σάββατο. Στή συνέχεια ὁ παππάς ἀρχίζει τόν ὄρθρο τῆς κρυφῆς Ἀνάστασης. Σέ κάποιο σημεῖο πού ὁ παππάς κλωτσᾶ ἕνα πανέρι γεμᾶτο φύλλα καί κλαριά ἐληᾶς ἤ δάφνης φωνάζονται δυνατά:

«Ἀνάστα ὁ Θεός» τότε ὅλο τό ἐκκλησίασμα ξεσπᾶ σέ ἕνα ἄγριο παραλήρημα καί οὐρλιάζοντας κτυποῦν μέ ξύλα τά στασίδια, Θορυβοῦν μέ κουδούνια, σκᾶνε βαρελόττα, καῖνε βεγγαλικά καί ἄλλοι ἔξω ἀπό τήν ἐκκλησιά ρίχνουν βαρελόττα καί τουφεκιές. «Πέφτει τό κομμάτι» ὅπως λένε.

Κυριολεκτικά ὀργιάζουν, δημιουργοῦν ἕνα χωρίς προηγούμενο πανδαιμόνιο πού γιά μιά στιγμή νομίζει κανείς ὅτι τά πάντα γύρω γκρεμίζονται.

Δυστυχῶς καί τοῦτο τό σπάνιο ἔθιμο ἐσταμάτησε. Τό σάρωσε μαζί μέ τόσα ἄλλα ἡ Πρόοδος, ὁ Πολιτισμός!!!

Ἄλλο ἔθιμο πού ἐπικρατοῦσε τότε ἦταν τό Σάββατο τοῦ Λαζάρου. Τά παιδιά ντύνανε ἕνα μικρό Ἐσταυρωμένο μέ πολύχρωμες μεταξωτές κορδέλλες καί στό ἀπάνου μέρος τοῦ Σταυροῦ τοποθετοῦσαν κίτρινες βιολέττες.

Γυρίζανε σ' ὅλα τά σπίτια τοῦ χωριοῦ καί διηγοῦντο τραγουδιστά στίς νοικοκυράδες τήν περιπέτεια τοῦ Λαζάρου στόν Ἅδη. Οἱ γυναῖκες φιλεύανε καί ἐδῶ τά παιδιά δίνοντάς τους,

αὐγά, ξηρά σύκα (συκάδια) μουστοκούλουρα, στραγάλια, χρήματα ἤ ἄλλα.

Κυριακή τοῦ Πάσχα – Ἡμέρα Ἀναστάσεως – Λαμπρή. Ἡ ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ τά χρόνια ἐκεῖνα πού ἤμουνα καί ἐγώ στό χωριό δέν γινότανε τή νύχτα ὅπως συνηθίζεται τώρα ἀλλά τό πρωΐ τῆς ἡμέρας τοῦ Πάσχα.

Ὅλοι στό χωριό, νέοι, γέροι, γυναῖκες, παιδιά φοροῦσαν τά γιορτινά τους δηλαδή ὅ,τι καλύτερο εἶχε ὁ καθένας καί πήγαιναν στήν ἐκκλησιά. Τσουγκρίζανε τά κόκκινα αὐγά τους, βαμμένα κόκκινα μέ βαφή ἀπό πεταλόχορτα, εὐχόμενοι ὁ ἕνας στόν ἄλλον, τά Χρόνια Πολλά καί τό Χριστός Ἀνέστη. Μπαίνανε στήν ἐκκλησιά ὅπου οἱ ἐπίτροποι μοιράζανε δωρεάν σέ ὅλους τούς ἐκκλησιαζομένους ἀπό ἕνα ἄσπρο μεγάλο κερί. Τί χαρά γιά μᾶς τά παιδιά ἡ ἡμέρα αὐτή ἀλλά καί στενοχώρια γιά πολλούς μεγάλους πού τά οἰκονομικά τους ἦσαν φτωχικά. Ὁ παππᾶς στόν ὄρθρο κρατοῦσε στό ἀριστερό του χέρι τό Εὐαγγέλιο καί στό δεξί του μιά λαμπάδα ἀναμμένη, κατέβαινε τή Μεσαία Πύλη καί στεκόταν μπροστά σ' ἕνα τραπέζι ἐπάνω στό ὁποῖο ἦταν τοποθετημένος ἕνας δίσκος. Ὁ παππάς ἀρχίζει νά ψάλλη τό «Δεῦτε λάβετε φῶς....». Τότε μέ τή σειρά οἱ χωριανοί πλησιάζουν τόν παππᾶ, ἀσπάζονται τό Εὐαγγέλιο καί τόν παππᾶ, ἀνάβουν τά κεριά τους ἀπό τή λαμπάδα του καί ρίχνουν στό δίσκο τόν πατροπαράδοτο μπουναμᾶ.

Ὁ μπουναμᾶς εἶναι τό φιλοδώρημα τῶν πιστῶν πού μ' αὐτό τό ἔσοδο καί ὅ,τι ἄλλο τυχερό, ἔπρεπε ὁ παππᾶς νά περάση τή χρονιά του. Ἐκεῖνα τά χρόνια οἱ παππάδες δέν εἶχαν μισθό, ὅπως σήμερα, οὔτε ἄλλη βοήθεια ἀπό κρατικό φορέα καί ζοῦσαν ἀπό τίς προαιρετικές εἰσφορές τῶν χωρικῶν πού ἦσαν φτωχικές ἀφοῦ καί οἱ ἴδιοι οἱ χωρικοί ἦσαν τότε φτωχοί. Γιά νά συμπληρώσουν οἱ παππάδες τά ὑπόλοιπά τους πάντα φτωχικά ἔξοδα, δικά τους καί τῆς φαμίλιας τους, ἠναγκάζοντο νά ἐργάζωνται χειρονακτικά σέ δικά τους ἤ μισιακά κτήματα καί χωράφια.

Κάποιος χωριανός φτωχός κι' αὐτός μά καί τσιγκούνης συνάμα, ρίχνει στό δίσκο τοῦ παππᾶ ἕνα κουμπί μεγάλο ἀπό ταμπάρο μέ τέτοιο τρόπο ὥστε ὁ κτύπος του στό δίσκο νά ἀ-

κουστῆ πώς ἦταν νόμισμα (κέρμα).

Τό μάτι ὅμως τοῦ παππᾶ πού παρακολουθοῦσε λοξά τί τοῦ ρίχνει ὁ καθένας στό δίσκο, εἶδε τό κουμπί καί γελαστός ἀλλά καί μέ δόση εἰρωνείας τοῦ λέει. «Πάρ'το Ἀντώνη. Τό κουμπί θά σοῦ χρειαστῆ γιά τό ταμπάρο σου».

Τελειώνοντας τήν πρωϊνή του λειτουργία τῆς Ἀναστάσεως ὁ παππᾶς, τό ἀπόγευμα καταπιάνεται μέ τήν ἀκολουθία τῆς «Ἀγάπης». Ἡ Ἀγάπη, ὅπως ἐλέγετο τότε, γινότανε στό χωριό μας τό ἀπόγευμα τῆς ἡμέρας τοῦ Πάσχα – τῆς Λαμπρῆς, ἐνῶ στίς ἄλλες πόλεις τῆς χώρας γίνεται τό πρωϊ τοῦ Πάσχα.

Σ' αὐτή τή λειτουργία πού τό Εὐαγγέλιο τοῦ Θωμᾶ ἐδιαβάζετο σέ ἑπτά γλῶσσες, πηγαίνουν κατά κανόνα παιδιά καί λιγοστοί μεγάλοι. Καί ἐδῶ οἱ ἐπίτροποι, κατά τό ἔθιμο, μοιράζουν δωρεάν ἄσπρα κεριά σ' ὅλους ὅσους πηγαίνουν στήν ἐκκλησία μικρούς καί μεγάλους.

ΕΟΡΤΗ ΤΗΣ ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ

Ἀπό τά πολύ παληά χρόνια στό χωριό μας ἐξαιρετική προσοχή ἔδιναν οἱ Μονοπολάδες στήν λαμπρότητα τῆς ἑορτῆς τοῦ «Θρόνου» τῆς ἐκκλησιᾶς τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς δηλαδή τῆς «Ζωοδόχου Πηγῆς». Καί σήμερα ἀκόμα παρά τήν ὁλοκληρωτική σχεδόν ἀπομάκρυνση τῶν κατοίκων ἀπό τήν ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ὅπου εἶναι καί ὁ «Θρόνος» καί παρά τό σαμποτάρισμα τοῦ ἐκκλησιασμοῦ, οἱ παραμείναντες ὀλίγοι πιστοί στήν παράδοση, προσπαθοῦν νά δώσουν, ὅσο μποροῦν, περισσότερη λαμπρότητα στό πανηγῦρι. Ξένος παππᾶς - ξένοι ψαλτάδες συνοδεύουν τίς ἀκολουθίες ἑσπερινοῦ καί λειτουργίας. Θλιβερόν κατάντημα – Λίγοι οἱ πιστοί.

Ἀποκαρδιωτική ἡ κατάσταση γιά ἕνα χωριό πού τά πανηγύρια του γνώρισαν δόξες. Τά πρῶτα χρόνια τοῦ αἰῶνα μας πλημμύρα ἀνθρώπων ἐγέμιζαν τήν ἐκκλησία καί τόν ἔξω χῶρο καί πού κατόπιν συνώδευαν τήν λιτάνευση τῆς εἰκόνας τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς σ' ὅλοτ ὁ χωριό. Χαρακτηριστική εἶναι καί ἡ μοναδική πρωτότυπος φωτογραφία τῆς λιτανεύσεως τῆς εἰκόνας τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς στά 1906 διαστάσεων 16 1/2 × 21 1/2 ἑκ. πού διεσώθη στό μπαοῦλο τῆς μάνας τοῦ Εὐάγγελου Χαρ. Εὐαγγελάτου. Ὅλες οἱ φωτογραφίες πού κυκλοφοροῦν εἶναι ἀντίγραφα αὐτῆς,.

Ὁ ἑσπερινός τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἀρχίζει ὡς συνήθως τό βραδάκι τῆς Παραμονῆς. Στό ἐκκλησίασμα μοιράζονται λευκά κεριά καί ὁ παππᾶς ἀρχίζει τήν ἀκολουθία μέ τό «Δεῦτε λάβε-

ΛΙΤΑΝΕΥΣΙΣ
εἰκόνος τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τό ἔτος 1906

τε φῶς...». Ὅπως καί τό Πάσχα οἱ πιστοί ἀνάβουν τά κεριά τους ἀπό τήν λαμπάδα τοῦ παππᾶ καί ὁ ἑσπερινός τελειώνει μετά 2 ὧρες περίπου. Τό πρωΐ τῆς ἑορτῆς ἐκτός ἀπό τά ἄλλα τυπικά τῆς λειτουργίας περιφέρει ὁ ἱερεύς μέ τούς ψαλτάδες γύρω ἀπό τό θρόνο, μιά εἰκόνα μικρή τῆς Ἀναστάσεως, τόν Μεγάλο μαῦρο Σταυρό καί τά ἀγγελούδια (ἐξαπτέρυγα) ψάλλοντες τό Χριστός Ἀνέστη τρεῖς φορές. Μετά τό τέλος τῆς περιφορᾶς τοποθετοῦνται τά σύμβολα ταῦτα μπροστά ἀπό τό θρόνο καί παραμένουν ἐκεῖ μέχρι τῆς Ἀναλήψεως. Ἡ Ἀνάστασις, ὁ Σταυρός κ.λπ. μετά τήν λειτουργία τῆς Ἀναλήψεως μεταφέρονται στίς ὁριστικές τους θέσεις μέσα στό Ἱερό. Τά Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου εἶναι μιά ἀπό τίς πολλές γιορτές τῆς Παναγίας πού γιορτάζεται κάθε χρόνο στίς 21 Νοεμβρίου. Γύρω στήν ἡμερομηνία αὐτή, λίγες μέρες πρίν ἤ μετά οἱ γεωργοί ἀρχίζουν νά σπέρνουν τά χωράφια τους μέ σπόρους ὀσπρίων, δημητριακῶν καί ἄλλους. Εἶναι ὁ μήνας σπορᾶς. Καθιερώθη ἡ ἡμέρα αὐτή τῆς Παναγίας ἀπό τούς Χριστιανούς σάν ἡμέρα σπορᾶς, γιά νά ἐκτοπίσουν κάποια ἄλλη γιορτή εἰδωλολατρική πού ἐξακολουθοῦσε νά γιορτάζεται ἀκόμα στούς πρώτους χριστιανικούς χρόνους σ' ὁλόκληρη τήν Παλική ἀνάμεσα σέ Χριστιανούς καί εἰδωλολάτρες πρός τιμήν τῆς ἀρχαίας θεᾶς Δήμητρας[1], θεᾶς τῶν δημητριακῶν καρπῶν καί γενικά τῆς εὐγονίας τῆς γῆς.

Τήν ἡμέρα αὐτή τῆς Παναγίας οἱ χωρικοί συνήθιζαν ἀπό τά παληά χρόνια νά τρῶνε μόνο σπόρους ἀπό ἐκείνους πού θά ἔσπερναν στά χωράφια τους.

Ἔτσι πίστευαν πώς ἡ σοδειά τους θά πήγαινε πολύ καλά. Ἔβαζαν λοιπόν μέσα σέ μιά παδέλα ἤ κατσαρόλα λίγους σπόρους ἀπό κάθε εἶδος σπορᾶς (στάρι, κριθάρι, φακές, καλαμπόκι, κουκιά, μπιζέλια, ψάρες, φασόλια, ῥεβύθια καί ἄλλα) τά βράζανε καλά ὅλα μαζί καί στή συνέχεια τά ἔτρωγαν.

Τό ἔθιμο αὐτό λεγότανε «Πολυσπόρια» ἤ «Μπουρμπουρέ-

---

1. Ἠλ. Τσιτσέλης: Κεφ/κά Σύμ/κτα τόμος Β΄ σελίς 2–3.

λια» γι' αὐτό καί τή γιορτή τῆς Παναγιᾶς τήν ἔλεγαν, «Παναγία ἡ Πολυσπορίτισσα».

Τήν παραμονή τῆς Πρωτοχρονιᾶς σ' ὅλη τή χώρα συνηθίζουν νά χαρτοπαίζουν καί φυσικά τό χωριό μας δέν μποροῦσε νά ἀποτελέσει ἐξαίρεση. Μέσα στά τόσα ἄλλα τυχερά παιγνίδια, τά προπολεμικά ἐκεῖνα χρόνια ὑπῆρχε κι' ἕνα ἄλλο πού λεγότανε «Φαραώ». Γιατί τῶλεγαν ἔτσι; Ἴσως ἐπειδή τά πολύχρωμα καί φανταχτερά τραπουλόχαρτα πού τό ἀποτελοῦσαν, ἔμοιαζαν μέ τά πολύχρωμα ἐνδύματα τῶν βασιλέων τῆς Αἰγύπτου (Φαραώ).

Πάντως φαίνεται πώς τό ὄνομά του ἔχει προέλευση Γαλλική ἀπό τή λέξη Pharaon καί εἰσήχθη στό νησί μας πιθανώτατα ἀπό τούς Δημοκρατικούς Γάλλους στρατιώτας τό τέλος τοῦ 18ου αἰῶνα.

Ὁ Φαραώ ἦταν ἕνα στενόμακρο σανίδι μήκους ἑνός μέτρου καί πλάτους 0,40 μέτρα ἀπάνου στό ὁποῖο ἦσαν κολλημένα τά δεκατρία χαρτιά τῆς τράπουλας τό ἕνα δίπλα στ' ἄλλο κατά σειράν. Στά κεφάλια τῆς σανίδας ἦσαν ἀκόμα κολλημένες ἀπό μιά σειρά φιγοῦρες, Ρήγας, Ντάμα, Βαλές. Ἕνας ἀπό τήν παρέα τῶν παικτῶν, ὁ παγκαδῶρος, ἀνελάμβανε νά τραβάει χαρτιά ἀπό μιά ἄλλη πλήρη τράπουλα. Μονά ἤ ζυγά ἤ τέρτσο - τίρο ὅπως συνήθιζαν νά τά λένε. Τό πρῶτο χαρτί (τέρτσ) ἦταν τοῦ παγκαδώρου, τό δεύτερο (τίρο) τῶν παικτῶν. Παράδειγμα. Ἕνας παίκτης τοποθετεῖ χρήματα ἀπάνου σ' ἕνα χαρτί τοῦ Φαραώ π.χ. τή Ντάμα, ὁ ἄλλος παίκτης στό χαρτί (8) καί ἄλλος στό χαρτί (3). Ὁ παγκαδῶρος ἀπό μιά πλήρη τράπουλα τραβᾶ τό πρῶτο καί δεύτερο χαρτί καί τά πετάει στήν ἄκρη γιατί θεωροῦνται ἄκυρα. Τραβᾶ τό τρίτο χαρτί (τέρτσο) πού εἶναι ἡ Ντάμα. Τότε χάνει ὁ παίκτης τῆς ντάμας ὅσα χρήματα ἔχει βάλει στή Ντάμα τοῦ Φαραώ καί τά κερδίζει ὁ παγκαδῶρος. Συνέχεια τραβᾶ τό τέταρτο χαρτί (τίρο) πού εἶναι π.χ. τό (8). Τότε ὁ παίκτης τοῦ (8) κερδίζει ἄλλα τόσα χρήματα ἀπ' ὅσα ἔχει βάλει στό (8) καί τά πληρώνει ὁ παγκαδῶρος. Στή συνέχεια τραβᾶ τό πέμπτο χαρτί (τέρτσο) καί βγαίνει ἄσσος. Τότε δέν κερδίζει οὔτε χάνει κανείς γιατί δέν ὑπάρχουν χρήματα ἀπάνου στόν ἄσσο τοῦ Φαραώ. Συνέχεια βγαίνει τό ἕκτο

χαρτί (τίρο) π.χ. τό (3). Τότε κερδίζει ὁ παίκτης τοῦ τρία καί χάνει ὁ παγκαδῶρος. Τό παιγνίδι συνεχίζεται κατά τόν ἴδιο τρόπο μέχρις ὅτου ἐξαντληθοῦν ὅλα τά χαρτιά πού ἔχουν χρήματα ἐπάνω στό Φαραώ καί ἐπαναλαμβάνεται τό παιγνίδι μέ τοποθέτηση νέων χρημάτων ἀπάνου στό Φαραώ.

Ἦταν ἕνα παιγνίδι γιά μικρούς καί γιά μεγάλους διασκεδαστικό χωρίς μεγάλες χασοῦρες. Τώρα δέν παίζεται πιά. Τό παραμέρισαν τά σύγχρονα σφαγιαστικά παιγνίδια.

Κι' ἀκόμα ἕνα ἔθιμο πού ἡ ἐρήμωση τοῦ χωριοῦ καί οἱ ἐσωτερικές ἀνωμαλίες τοῦ δεύτερου παγκόσμιου πολέμου τό παραμέρισαν. Πρόκειται γιά τίς φωτιές πού ἀνάβαμε κάθε χρόνο στίς 23 Ἰουνίου παραμονή τ' Ἁγιαννιοῦ τοῦ Ρηγανᾶ ἤ Λαμπαδάρη.

Τά χρόνια ἐκεῖνα ὅλα τά παιδιά τοῦ χωριοῦ μάζευαν ράπη, ξηρά χόρτα, ξύλα ἤ ὅτι ἄλλο φυτικό καύσιμο καί ἄναβαν μ' αὐτά φωτιές σέ κάθε γειτονιά.

Μέ τή ράπη ἔφτιαχναν τίς λεγόμενες κουτσοῦνες.

Ἔδεναν τίς κουτσοῦνες (κοῦκλες) μέ ἀνθισμένη ἀγράμπελη καί κατόπιν τίς ἔρριχναν στήν ἀναμμένη φωτιά.

Στή συνέχεια τά παιδιά καί ἡ γαλαρία τῶν μεγάλων πού παράστεκαν γύρω ἀπό τή φωτιά, ἄρχιζαν τά πηδήματα πάνου ἀπό τίς φλόγες καί ἔζωναν τή μέση τους μέ ψημένη ἀγράμπελη. Πίστευαν πώς ἡ ψημένη ἀγράμπελη εἶχε ἀποκτήσει μαγικές ἰδιότητες καί θά τούς ἔφερνε γοῦρι νά εἶναι γεροί τόν ὑπόλοιπο χρόνο. Μέσα στή θρᾶκα τῆς φωτιᾶς ἔψηναν σκόρδα καί κατόπιν τά ἔτρωγαν.

Μ' αὐτά καί ἄλλα ἀκόμα ἔθιμα διασκέδαζε ὁ κοσμάκης τά χρόνια ἐκεῖνα στά χωριά.

Ἡ ἡμέρα τοῦ Πρώτου Ἁγιασμοῦ δηλαδή ἡ παραμονή τῶν Θεοφανείων θεωρεῖται νηστεία.

Στά περισσότερα μέρη τῆς Ἑλλάδος συνηθίζεται νά νηστεύεται καί τό λάδι. Στό χωριό μας ὅμως ἐσυνηθίζετο τό ἀντίθετο.

Ἔτρωγαν τό λάδι φτιάχνοντας τηγανίτες, ἕνα εἶδος λουκουμάδες. Τήν ἡμέρα τοῦ Ἁγιασμοῦ ὁ παππᾶς ἐγύριζε τό χωριό καί ἄγιαζε ὅλα τά σπίτια. Τόν παππᾶ συνώδευε καί ἕνας μι-

κρός πού κρατοῦσε στό χέρι του ἕνα μπουγιέλο ἤ σίκλο μέ τόν Ἁγιασμό.

Οἱ νοικοκυράδες ρίχνανε μέσα στο σίκλο τό φιλοδώρημα τοῦ παππᾶ πού συνίστατο συνήθως ἀπό μεταλλικά νομίσματα (κέρματα) δηλαδή ἀπό δίλεπτα μέχρι δραχμές.

Τηγανίτες ἔφτιαχναν ὅλα σχεδόν τά σπίτια, πλουσίων καί φτωχῶν. Ἔτσι ἦταν τό ἔθιμο. Πιστεύανε ἀκόμα πώς ὅλο τό δωδεκαήμερο τῶν Ἑορτῶν δηλαδή ἀπό τή νύχτα τῶν Χριστουγέννων μέχρι τήν παραμονή τῶν Θεοφανείων οἱ ψυχές τῶν πεθαμένων εἶναι ἐλεύθερες καί γυρίζουν ὅπου θέλουν καί σάν τελειώσει ἡ ἄδεια ἐξόδου των μετά δημοσίων θεαμάτων!.. ξαναγυρίζουν στή θέση τους.

Τό ἴδιο πιστεύουν καί γιά τά «παγανά»[1] ὅτι κι' αὐτά ὅλο τό δωδεκαήμερο εἶναι ἐλεύθερα καί γυρίζουν στή φωλιά τους τήν παραμονή τῶν Θεοφανείων κυνηγημένα ἀπό τήν Ἁγιαστούρα τοῦ παππᾶ. Γι' αὐτό οἱ χωρικοί στήν ἀρχή τοῦ δωδεκαήμερου σταυρώνουν τίς πόρτες τους μέ ἀπήγανο γιά νά ἀποφύγουν τά πειράγματα ἀπ' αὐτά τά διαβολάκια πού γίνονται τόσο ἐνοχλητικά, ἀλλά πού εἶναι καί τόσο παιγνιδιάρικα. Οἱ ψυχές ὅμως γυρίζουν ἀπό μόνες τους στόν Ἅδη ἐπειδή τελειώνει ἡ ἄδεια ἐξόδου τους.

Στό γυρισμό τους οἱ ψυχές σᾶν ἔπερναν τό δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς γιά τόν Ἅδη περνοῦσαν πρῶτα ἡ κάθε μιά ἀπάνου ἀπό τό σπίτι της, τό σπίτι τῶν δικῶν της καί σᾶν τούς μύριζε τηγανίτα ἔλεγαν: «Εὐτυχισμένο εἶναι τό σπίτι μας», καί ἔφευγαν εὐχαριστημένες.

Ἂν ὅμως δέν τούς μύριζε τίποτε τό τηγανερό, ἔφευγαν λυπημένες μέ τή σκέψη ὅτι οἱ δικοί τους δυστυχοῦν καί ὑποφέρουν ἀπό μεγάλη φτώχεια.

Ἡ τηγανίτα λοιπόν τά χρόνια ἐκεῖνα ἐθεωρεῖτο σύμβολο οἰκονομικῆς ἀνέσεως.

---

1. Ἡ λέξη «Παγανά» προέρχεται ἀπό τό Παγανισμός πού σημαίνει εἰδωλολατρία Παγανά ἐπίσης ἀποκαλούσαν στήν Ἀθήνα ἐπί Τουρκοκρατίας καί τά ἀβάφτιστα μωρά τῶν Χριστιανῶν.

Ἀντιπροσώπευε τά δύο βασικά στοιχεῖα διατροφῆς τῶν τότε ἀγροτῶν. Τό στάρι καί τό λάδι.

Γι' αὐτό καί οἱ ψυχές ἔφευγαν λυπημένες ὅταν δέν τούς μύριζε τηγανίτα, σημάδι πώς οἱ δικοί τους ἐστεροῦντο τά πάντα, ἀφοῦ ἔλειπαν αὐτά τά δυό βασικά εἴδη διατροφῆς.

Ἐδῶ ὅμως θά τελειώσω τό σημείωμά μου γιά τό χωριό γιατί δέν ἔχω ἄλλα περισσότερα νά γράψω, κυρίως γιά τήν παληά ἐκείνη ἐποχή πού ἔζησα καί νοστάλγησα κι' ἄς ἦταν φτωχική καί ἡ ὁποία ἔγινε ἀφορμή ν' ἀσχοληθῶ μέ τό χωριό.

Ἔφυγα πολύ νέος καί δέν μπόρεσα νά συγκρατήσω περισσότερα. Τώρα πού γύρισα ἔπειτα ἀπό τόσα χρόνια, πολλά ἔχουν ἀλλάξει πού σέ μᾶς τούς γέρους φαίνωνται παράξενα ἀλλά πού μερικά ἀπ' αὐτά εἶναι σωστά.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στό βιβλιάριο αὐτό περιέγραψα ὅσα μέ τίς φτωχικές μου γνώσεις μπόρεσα νά συγκεντρώσω, ἀπό γεγονότα, ἀφηγήσεις μάνας μου, χωριανῶν καί ἀναζητήσεις σέ βιβλιοθῆκες ἀλλά καί ὅσα θυμώμουνα σάν ἤμουνα παιδί προτοῦ φύγω ἀπό τό χωριό μου καί τέλος ὅσα περιμάζεψα μέ τίς ἐπισκέψεις μου σ' αὐτό τά τελευταῖα 15 χρόνι. Τό χωριό ὅπως γράφω ἔρχεται πολύ βαθειά μέσα ἀπό τήν ἀρχαιότητα καί δέν μπορεῖ νά ἔχη τόσα λίγα πράγματα στήν ἱστορία του.

Πρέπει νά ἔχη κι' ἄλλα πολλά γραμμένα ἀπάνου στά θεμέλια τῶν σπιτιῶν, στά ποδόχια, στά κατώγια, στούς λινούς πού εἶναι σκαμμένα ἀπάνου στίς ριζωμιές καί πού ἴσως κάποιος, κάποια μέρα μπορέσει νά τά διαβάση. Οἱ ριζωμιές αὐτές τῶν γκρεμισμένων σπιτιῶν, ἴσως κάποτε μιλήσουν μέ τή δική τους γλῶσσα καί 'ποῦν: «Ναί τό χωριό μας εἶναι πολύ παληό, πολύ γέρικο. Νά ἐμεῖς εἴμαστε οἱ ἀποδείξεις: Διαβάστε μας». Σήμερα ὁ χῶρος πού λέγεται Μονοπολᾶτα καί παλαιότερα Δεματωρά ἤ Κυνίδριον καί ἀκόμα παλαιότερα κάπως ἀλλιῶς ἤ τέλος πάντων ὅσα κι' ἄν ἄλλαξε ὀνόματα διαβαίνοντας μέσα ἀπό τό πυκνό σκοτάδι τοῦ χρόνου, δέν σημαίνει μ' αὐτό πώς ἄλλαξε καί ἡ ἱστορία του ἤ ὅτι δέν ἔχει ἄλλη ἱστορία ἀπ' αὐτή πού γράφω μικρή ἤ μεγάλη.

Δέν ἔχω περιθώρια χρόνου νά συνεχίσω τίς προσπάθειές μου γιά ἔρευνα. Ξεκίνησα πολύ ἀργά γιά μιά τέτοια προσπάθεια.

Ἀπευθύνομαι λοιπόν στούς νέους χωριανούς, σ' ὅσους ἀπ' αὐ-

τούς ἔχουν διαθέσιμο χρόνο καί ὄρεξη νά συνεχίσουν τήν προσπάθεια αὐτή, νά βοηθήσουν τό χωριό ν' ἀναστηθῆ, νά ξαναγεννηθῆ, νά ξαναζωντανέψη καί νά τούς 'πῆ τήν ἱστορία του. Ναί ὅλη τήν ἱστορία του. Ἄς ἀφήσουν λοιπόν κατά μέρος τίς ἐπιζήμιες γιά τό χωριό ἀντιζηλίες τους καί ἀλλοπρόσαλλες φιλοδοξίες τους. Κι' ἀκόμα ἄς βουλώσουν τ' αὐτιά τους στίς σύγχρονες σειρῆνες του. Ἄν παρασυρόμουνα καί 'γώ ἀπό κάτι τέτοια θά ἀδιαφοροῦσα καί δέν θ' ἀπεφάσιζα νά γράψω αὐτά τά λίγα λόγια. Ἀλλά καί τό σπίτι μου ἀκόμα θά παρέμενε γκρεμισμένο - ἐρείπια. Θά συμπλήρωνε κι αὐτό μιά φανταστική γραμμή μέσα στόν ἄγραφο καί ἀνώνυμο κατάλογο τῶν ἐρειπωμένων σπιτιῶν τοῦ χωριοῦ μας.

Ἡ τύχη ὅμως τό βοήθησε νά ξαναζήση.

Τό ξανάχτισα νέο, συθέμελα, γιά νά πηγαίνω τά καλοκαίρια μά καί τούς χειμῶνες νά μένω ἐκεῖ καί νά θυμᾶμαι τά φτωχικά μά ὡραῖα ἐκεῖνα παιδικά μου χρόνια, κι ἀκόμα νά βλέπω τούς τότε μικρούς μου φίλους πού ὅσοι ἀπόμειναν εἶναι σήμερα συμπαθητικά γεροντάκια.

Ἀκόμα τό ξανάχτισα γιά νά διώξω τά θλιβερά ἐκεῖνα ἐρείπια τοῦ πολυαγαπημένου μου παληοῦ - πατρικοῦ σπιτιοῦ, γιά νά μήν μένουν ἐκεῖ αἰώνια, ὅπως μένουν καί τόσα ἄλλα, ἄλλων σπιτιῶν πού προκαλοῦν τόν οἶκτο τῶν περαστικῶν, θυμίζοντα ὅτι σ' αὐτές τίς γωνίτσες τοῦ χωριοῦ ἄνθισε κάποια ζωή πού ἔσβυσε καί χάθηκε κι αὐτή στό πέρασμα τοῦ χρόνου.

Εὔχομαι στούς ἀπογόνους μου νά μή τό ξεχάσουν, ἀλλά νά θυμοῦνται πάντα, τόσο τό ἀγαπημένο μας σπιτάκι, ὅσο καί τό ὡραιότατο, ἀνάμεσα στά γύρω ἄλλα χωριά, χωριουδάκι μας. Ἀκόμα εὔχομαι καί σ' ὅλους τούς χωριανούς νά θυμοῦνται καί νά φροντίζουν πάντα τό ὡραῖο χωριουδάκι μας μέ τήν τόσο μεγαλοπρεπῆ καί καταπράσινη φορεσιά του.

Ἀθῆναι Δεκέμβριος 1980

Θεόδωρος Π. Εὐαγγελάτος
Μονόπολης
ΘΕΟΔ. ΒΡΕΣΘΕΝΗΣ 98 - ΤΗΛ. 92.22.477
ΑΘΗΝΑΙ

ΠΙΝΑΚΑΣ
ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΤΟΠΙΚΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Ἄγαρμπο = χονδροειδές, ἄσχημο κατασκεύασμα.

Βελέσι = φουστάνι, φόρεμα.

Δίλεστρο = εἶδος φάβας ἀπό σπόρους ψάρας, ἀλλά καί χονδροκομμένο στάρι.

Ζέφκι = συνεστίασις 3–5 ἀτόμων, τσιμπούσι.

Κάζο = ἀστεῖο.

Κούδα = βράκα.

Κούρτη = σταῦλος.

Λαΐνα = εἶδος στάμνας μέ πλατύ στόμιο γιά ἀποθήκευση καί μεταφορά νεροῦ.

Λίμπα = Λακοῦβα κινητή ἤ μόνιμη σκαμμένη σέ πέτρα ἤ ριζωμιά καί χρησιμοποιουμένη γιά ἀποθήκευση νεροῦ.

Ληνάς = πατητῆρι σταφυλιῶν.

Μαγνάδι = ἀραχνοΰφαντη καλύπτρα προσώπου, εἶδος φερετζέ.

Μοροφίντο = διαχωριστικός μεσότοιχος ἀπό σανίδια καλυμμένα μέ ἀμμοκονίαμα.

Μουράγιο = χαμηλός χτιστός μανδρότοιχος.

Μουρσιά = κυλινδρικά πηγαδάκια σκαμμένα στή ριζωμιά ἤ χτιστά στό ἔδαφος γιά ἀποθήκευση ὑγρῶν ἤ στερεῶν τροφῶν.

Μπαΐρια = χέρσος, ἀκαλλιέργητος γῆ ἀπό πολλά χρόνια.

Μπαρμπούτα = μάσκα, προσωπίδα.

Μπότης = μεγάλη στάμνα.

Μπομπόλοι = μεγάλα, χονδρά σαλιγγάρια.

Μπουγιέλο = δοχεῖο πού βγάζουν νερό ἀπό τά πηγάδια, γκουβᾶς.

Μπούσι = ὁμίχλη.

Μπουχνός = σύννεφο σκόνης.

Ντινέλια = παγίδες πού στήνονται ἐπάνω στά δένδρα καί συλλαμβάνονται πουλιά.

Παγανά = καλλικάτζαροι, ἀστεῖα καί συνάμα παιγνιδιάρικα διαβολάκια.

Παδέλα = πήλινη χύτρα, τσουκάλι.

Πανέρι = κάνιστρο ἀπό καλάμι.

Πάτερο = χονδρό τετράγωνο ἤ στρογγυλό ξύλο στό ὁποῖο στηρίζεται ἡ σκεπή ἤ τό πάτωμα.

Πεσκέσι = δῶρο.

Πίγκος = εἰδικό ἐργαλεῖο σέ σχῆμα κασμᾶ γιά σκάψιμο καί κοπή βράχου.

Πινιάτα = εἶδος καζανιοῦ χάλκινου.

Ποδόχι = παραφθορά τῆς λέξεως ὑποδοχή – Ἀποθήκη μοῦστος.

Σέμπρος = γεωργός πού καλλιεργεῖ κτήματα ἑνός κτηματία μέ ἀμοιβή μέρος ἀπό τούς καρπούς τοῦ κτήματος.

Σίκλος = δοχεῖο πού βγάζουν νερό ἀπό τά πηγάδια.

Σκουράτζος = ρέγγα, καπνιστός.

Σφαλάγκι = ἀράχνη.

Σφερδοῦγκλι = ἄγριον φυτόν προσομοιάζον πρός ὑάκινθον (διατσέντο).

Τάλληρο Δίστηλο = Ἱσπανικόν ἀσημένιο νόμισμα ἀξίας ἑνός ταλλήρου περίπου ὀνομαζόμενο ἀλλιῶς καί κολωνᾶτο.

Ταμπάρο = χοντρό ἐπανωφόρι ἀπό φτηνό ὕφασμα.

Τράουζα = παντελόνι ἀπό χονδρό ὕφασμα γιά ἀγροτικές ἐργασίες.

Τσερέπα = πήλινο σκεῦος κοῖλον πού κάτωθεν τοποθετεῖται ἕνα ταψί μέ φαγητό καί σιγοψήνεται.

Φραγκιάτα = Στίβα, θεμονιά ἀπό δεμάτια κληματόβεργες.

Φακιόλι = λεπτό κάλυμμα κεφαλῆς.

ΠΗΓΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Πρακτικόν της Λατινικής Επισκοπής Κεφαλληνίας του 1264 και Επιτομή αυτού 1965.
- Κεφαλληνιακά Σύμμικτα τόμος Β., Ηλία Τσιτσέλη.
- Fr. Miklosich – I. Müller: Acta Dipl.
- Εφημερίδα «ΠΑΤΡΙΣ», φύλλο 4818/23-5-1907.
- Γεωγραφική μονογραφία Κεφαλληνίας και Ιθάκης, 1892 Ι. R. Partsch.
- Γερ. Πεντάγαλος: Κεφαλληνιακά Χρονικά, τόμος 2ος, Αργοστόλι 1977.
- Π. Χιώτης: Ιστορικά Απομνημονεύματα Επτανήσου, τόμος 3ος.
- Μιχ. Χουλιαράκης 1848–1911, τόμος Α΄.
- Γ. Σταματάκος: Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό.
- Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΣ: «ΟΚΤΩ ΔΙΑΘΗΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ, 1535 – 1549».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΡΙΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ 5
ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ 9
ΜΟΝΟΠΟΛΑΤΑ - Ονομασία - Ιστορία - Παράδοση 15
ΜΟΝΟΠΟΛΑΔΕΣ Ή ΜΟΝΟΠΟΛΑΙΟΙ ΚΑΙ ΠΕΤΡΙ-
ΤΣΑΙΟΙ 40
ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ 63
ΜΟΡΦΩΣΗ 84
ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ 88
ΠΡΟ·Ι·ΟΝΤΑ 92
ΥΔΡΕΥΣΗ 96
ΜΕΤΡΑ ΚΑΙ ΣΤΑΘΜΑ 102
ΜΥΘΟΙ 107
ΕΘΙΜΑ 119
ΕΟΡΤΗ ΤΗΣ ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ 127
ΕΠΙΛΟΓΟΣ 134
ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΤΟΠΙΚΩΝ ΛΕΞΕΩΝ 136
ΠΗΓΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 138